

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)

XXVI. évfolyam

PARANCS

A román csapatok Budapest határáig nyomultak előre és itt megállottak. A román csapatok parancsnoka kijelentette, hogy ezidő szerint nincs szándékában Budapest megszállása.

Fölhivom Budapest közönségét, hogy a vendégjog alapján Budapesten tartózkodó vagy megforduló román katonákat ne fogadja ellenséges érzülettel és velük szemben a nemzetközi jognak és az adott helyzetnek megfelelő magatartást tanúsítson.

Aki e parancsom ellen vét, azt szigorú megtorlással fogom sújtani.

Budapest, 1919 augusztus 3.

HAUBRICH S. K.
hadügyminiszter.

Világosi újság

2019. 4. szám

E számunk szerzői

Merényi-Metzger Gábor (PhD, történész),
Perczel Olivér főlevéltáros, BFL; munkatárs, Clio Intézet; PhD hallgató, ELTE
Történelemtudományi Doktori Iskola),

Rác Attila (PhD, főosztályvezető, főlevéltáros, BFL),
Szabó Bence (igazgatóhelyettes, MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

BFL = Budapest Főváros Levéltára; MNL = Magyar Nemzeti Levéltár

*

Lapunkat támogatták:

Lendület Trianon 100 Kutatócsoport, Nemzeti Kulturális Alap
és Budapest Főváros Levéltára

*

A címlapon

Plakát Haubrich József hadügyminiszter parancsával, 1919. augusztus 3.
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár első világháborús plakátgyűjteménye

*

Felelős kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány
Nyomta és kötötte: Kódex Könyvgyártó Kft.
ISSN 1217-8020

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XXVI. évfolyam

2019. 4. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok) ***Lapinformációk***

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente négy alkalommal (összesen 32 ív).

Publikációs kör: A történelem segédtudományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámolók.

Cél: A történeti segédtudományok, a Magyarország történetére vonatkozó források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.
Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: POLONKAI ÉVA.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR, OROSS ANDRÁS, SARUSI KISS BÉLA, SIPOS ANDRÁS (felelős szerkesztő) szerkesztők, POLONKAI ÉVA szerkesztőségi titkár.

Székhely: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék (1088 Budapest, Múzeum körút 6-8.) és Budapest Főváros Levéltára (1135 Budapest, Teve utca 3-5.).

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

Honlap: www.fonsfolyoirat.hu

E-mail: info@fonsfolyoirat.hu

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat e-mailen a Windows valamely változatában kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 20 különlenyomatot kapnak.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a terjesztő címén.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

PERCZEL OLIVÉR

„MÍG A TÁBORNOKOK HABOZNAK, A ROMÁNOK RABOLNAK”¹

Budapest román megszállása 1919-ben

Budapest 1919-es évi román megszállásának a magyar történeti szakirodalom már több könyvfejezetet² és tanulmányt szentelt.³ A kérdéssel foglalkozott Gratz Gusztáv, Galántai József és Salamon Konrád, akik a megszállás politikai okait, következményeit mutatták be. Londoni levéltári iratokat vizsgálva készült el Arday Lajos könyve, a témát francia levéltári iratok segítségével dolgozta fel Ormos Mária, míg olasz (vatikáni) iratokat tanulmányozott Eördögh István. Szintén olaszországi kutatásokra támaszkodott Szabó Mária, a Romanelli-missziót bemutató kötetében. Lipcsey Ildikó pedig a megszállás kronologikus bemutatására tett kísérletet, míg Kirschner Béla és Fogarassy László a bevonulás részletes forgatókönyvét rekonstruálta. Ránki György amerikai és angol forrásokra támaszkodva dolgozta fel a Clerk misszió történetét. Az eseményekről összegzéseket olvashatunk L. Nagy Zsuzsa és Róbert Péter tollából is. A témával foglalkozó

-
- 1 „While the generals ponder the roumanians plunder.” Gregory kapitánynak, az amerikai segélyszervezet egyik vezetőjének szavai 1919. augusztus 14-én. Idézi: *Ránki György: A Clerk-misszió történetéhez*. In: *Történelmi Szemle* 10. (1967) 2. 159. p. (A továbbiakban: Ránki, 1967) — A tanulmány a „Mérlegen a Tanácsköztársaság” címmel, 2019. május 15-én Budapest Főváros Levéltára és az MTA-Lendület Trianon 100 kutatócsoportja által rendezett tudományos konferencián elhangzott előadás bővített változata.
 - 2 *Gratz Gusztáv: Forradalmak kora. Magyarország története 1918-1919*. Budapest, 1935. (A továbbiakban: *Gratz*, 1935); *Galántai József: A trianoni békekötés* 1920. Budapest, 1990.; *Salamon Konrád: Nemzeti önpusztítás 1918-1919*. Budapest, 2001.; *Arday Lajos: Térkép, csata után. Magyarország a brit külpolitikában (1918–1919)*. Budapest, 2009. (A továbbiakban: *Arday*, 2009); *Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1984.; *Eördögh István: Erdély román megszállása (1916–1920)*. Szeged, 2000. (A továbbiakban: *Eördögh*, 2000); *Szabó Mária: A Romanelli-misszió. Egy olasz katonatiszt Magyarországon (1919. május – november)*. Budapest, 2009.; *Lipcsey Ildikó: 103 nap. Budapest román megszállása. (1919. augusztus 4. – 1919. november 14.)* Budapest, 2009. (A továbbiakban: *Lipcsey*, 2009); *Kirschner Béla: A „szakszervezeti kormány” hat napja (1919)*. Budapest, 1968. (A továbbiakban: *Kirschner*, 1968.)
 - 3 *Fogarassy László: A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása*. Budapest, 1988. (A továbbiakban: *Fogarassy*, 1988.); Ránki, 1967. 156–187. p.; *L. Nagy Zsuzsa: A főváros román megszállás alatt. 1919. augusztus – november*. In: *Budapesti Negyed* 4. sz. 1994/2. (A továbbiakban: *L. Nagy*, 1994); *Róbert Péter: Budapest román megszállása (1919)*. In: *Budapesti Helytörténeti Évkönyv* VII. Budapest, 2010. 49–58. p.

érdeklődő tanulmányozhatja továbbá több korabeli meghatározó szereplő naplóját, visszaemlékezéseit is, amelyek a megszállás diplomáciai hátterébe engednek szubjektív bepillantásokat.⁴

Alábbiakban Budapest román megszállását — a vonatkozó szakirodalmak, naplók, visszaemlékezések valamint a korabeli sajtó felhasználásán túl — Budapest Főváros Levéltára őrizetében található, eddig nem vizsgált közigazgatási iratok és a Hadtörténelmi Levéltár katonai és rendőrségi iratainak feldolgozásával kíséreljük meg. Kutatásunk eddigi szakaszában román forrásokat egyelőre nem volt módunk vizsgálni, emiatt a megszállás történetét csak a magyar levéltári dokumentumok alapján mutathatjuk be.

A megszállás nemzetközi politikai kerete

Az 1919 januárja óta ülésező párizsi békekonferencián a francia politika a román igényeket támogatta, mert rajtuk keresztül látta biztosítva Duna-medencei vezető szerepét. Az olasz diplomácia területi követelései a délszláv állam ellen irányultak, így a román érdekek — akiknek a Bánság kapcsán a szerbekkel is volt konfliktusuk — gyengítése nem állt érdekükben. Anglia a román olaj iránt érdeklődött, és álláspontja ingadozott. Az amerikai fél volt egyedül semleges, a románok által elkövetett rablások pedig felháborodását váltották ki. A román politika célja a további területszerzés volt. A bevonulás idején még nem dönt el Besszarábia és a Bánság sorsa, vonakodtak a kisebbségi jogok megadásától és Magyarország rovására is további területeket követeltek: Békéscsabát, Makót és a Szatmár-Arad vasúttól nyugatra 20 km-re eltolva további területeket.⁵ A békekonferencia a budapesti bevonulással egy időben, augusztus 4-én úgy döntött, hogy négy tábornokból álló bizottságot — Harry Hill Bandholtz amerikai, George Gorton angol, Jean Cesar Graziani francia és Ernesto Mombelli olasz generálisokat — küld Budapestre, akik augusztus 12-én érkeztek meg. Feladatuk az volt,

4 A teljesség igénye nélkül: Részletek Ágoston Péter naplójából. Közli Szabó Ágnes. In: Párttörténeti Közlemények 9. (1963) 2. 155–181. p. (A továbbiakban: Ágoston, 1963); *Harrer Ferenc*: Egy magyar polgár élete. Budapest, 1968. 419–425. p. (A továbbiakban: *Harrer*, 1968); *Stromfeld Aurél*: Népköztársaság és Tanácsköztársaság Magyarországon. (Adalékok Magyarország történetéhez 1918. október 31-től 1919. augusztus 6-ig). In: *Független Szemle*, 1922/12. 288–289. p. (A továbbiakban: *Stromfeld*, 1922); *Harry Hill Bandholtz*: Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon. Budapest, 1993. 47. p. (A továbbiakban: *Bandholtz*, 1993)

5 *Ránki*, 1967. 162. p.

hogy ellenőrizték a Magyarországgal 1918 novemberében kötött fegyverszüneti szerződés betartását és megakadályozzák a túlkapásokat a megszállt területen.

A bevonulás

A román hadsereg augusztus 1-én több helyen átkelt a Tiszán, és hídfőket létesített a folyó jobb partján. Kilátástalan helyzete miatt a budapesti tanácskormány lemondott, a proletárdiktatúra így 133 nap után véget ért. Helyét a Peidl Gyula által vezetett szociáldemokrata kormány vette át. A Vörös Hadsereg parancsot kapott a harcok beszüntetésére, de addigra a csapatok nagy része szétszéledt. Eközben a román hadsereg megindult Budapest felé, a város határához augusztus 3-án érkeztek. Peidl megkérte a jelen lévő Guido Romanelli olasz alezredest, a békekonferencia már itt tartózkodó képviselőjét, hogy tájékoztassa Párizst az új kormány megalakulásáról. Romanelli elküldte az üzenetet, és a közeledő román hadsereg vezetőjének is elmondta, hogy nincs szükség Budapest megszállására. Clemenceau — Romanelli üzenetének kézhez vétele után — táviratban arra utasította a román hadsereget, hogy szüntesse be az előrenyomulását. Az ekkor Budapest határában állomásozó román katonákhoz 3-án magyar fegyverszüneti ajánlattal autózott Nagyiváni Zoltán követségi titkár és Feleki Géza újságíró. Pestszentlőrincen feléjük lovagló román katonákkal találkoztak, akiket Rusescu tábornok vezetett. A román tábornok, miután megkapta Clemenceau sürgönyét, megállította csapatait. A tábornok kijelentette, hogy az előrenyomulását csak Budapest határáig folytatja, a város megszállására nincs parancsa. Haubrich József hadügyminiszter ekkor kibocsájtott hirdetménye szerint a román katonák a vendégjog alapján tartózkodnak Budapest határában.⁶ A hadügyminiszter megtiltotta a magyar alakulatok fegyveres ellenállását, és intézkedett, hogy a katonák maradjanak a laktanyákban. Eközben a küldöttség továbbhaladt Ceglédre, ahol a táviratot Traian Mosoiu hadtestparancsnok, másnap pedig Mardaescu főparancsnok kezeibe is átnyújtották. Mardaescu válaszként elfogadhatatlan feltételeket szabott, többek között a hadsereg nagy részének leszerelését, az összes hadianyag átadását, a közlekedési eszközök felét, az állatállomány 30 százalékát követelte.⁷ Eközben Budapest határához, a Külső Jászberényi úthoz érkezett egy másik román hadosztály, Constantinídi tábornok vezetésével, akik még néhány ágyúlövést is leadtak. A tábornok nem vette figyelembe a francia megállítási pa-

6 A román csapatok Budapest határáig nyomultak előre. In: Népszava, 1919. augusztus 4. 1. p.

7 A román fegyverszüneti feltételek. In: Népszava, 1919. augusztus 6. 1–2. p.

rancsot, és megkezdte a bevonulást. A főváros megszállásához Constantinidi augusztus 4-én délután megpróbálta a város ideiglenesen kinevezett vezetőjének, Harrer Ferencnek az írásos beleegyezését is megszerezni. A mozzanatra Harrer így emlékszik: „[...] a parancsnok, a monoklis Constantiu ezredes, a többi tiszt gúnyos mosolygása közepette, azt a kívánságot intézte hozzám, jelentsem ki írásban, hogy a város a román hadsereg számára szabad. Természetesen szabadkoztam, kijelentettem, hogy nincs jogom a kormány beleegyezése nélkül az átadásba belemenni, mire a válasz az volt, hogy őt a kormány nem érdekli.”⁸ Harrer a szorult helyzetből kivágta magát — arra hivatkozva, hogy egy ilyen dokumentumot írógépen gépelve kell kiállítani —, és elengedték. Harrer az esetről tájékoztatta Romanellit, és a további ügyintézés katonai vonalra terelve, azt Stromfeld Aurél ezredes (a proletárdiktatúra lemondott vezérkari főnöke) kezébe helyezte. A következő, délutáni tárgyalás során Holban tábornok fogadta Stromfeldet, és kész tények elé állította, kijelentette, hogy a várost megszállják és birtokukba veszik. Majd átnyújtotta követeléseiket, miszerint nem számít fegyveres ellenállásra, különben bombáztatja a várost, a rendőrség adja át a fegyvereit, szolgáltatassanak számukra megfelelő épületeket, és a közigazgatást — román felügyelet alatt — lássák el a hivatalnokok. A tárgyalás közben a román királyi hadsereg három hadosztálya bevonult a városba. A megszálló katonák a Rákóczi úton, a Baross utcán és az Üllői úton szinte egyszerre jelentek meg. A csapatokat lovas kürtösök vezették, utánuk lovasok következtek és a hadoszlopot gyalogos tüzérek menete zárta.⁹ A jelenetre így emlékszik Stromfeld: „[...] midőn tudomásul vettük a feltételeket, és Haubrich megígérte, hogy mindent megtesz, ismét a városba mentünk autónkon. Az élen lévő román csapatokat a Kálvin térnél értük utol, és a román tiszteket virágokkal láttuk feldíszítve, amelyeket az útvonalon kaptak. Ez volt a legrettenetesebb amit megéltem.”¹⁰

Berzeviczy Albert naplójegyzeteiben pedig így írta le a bevonulást: „[...] a román sereg — egy csöppet sem törődve a békekonferencia utasításával — valóban bevonult Budapestre; bevonulása egészen diadalmenetszerű volt, s parancsnoka már ma falragaszokon hírül adta a lakosságnak, hogy tulajdonképpen román katonai diktatúra alatt állunk.”¹¹

8 Harrer, 1968. 419–425. p.

9 A román csapatok megszállták Budapestet. In: Népszava, 1919. augusztus 5. 5. p.

10 Stromfeld, 1922. 288–289. p.

11 Berzeviczy Albert: A bolsevizmus uralma alatt Budapesten. Naplójegyzetek. In: A bolsevizmus Magyarországon. Válogatta: Kupa László. Budapest, 2003. Augusztus 6-i bejegyzés. 227. p.

A bevonulás 20.45-kor ért véget, a csapatok kaszárnnyákban, iskolákban és a várbeli királyi lovardában helyezkedtek el.¹² A közkatonákkal ellentétben a tisztiek előkelő szállodákban kaptak szobákat,¹³ Holban tábornok a Hungáriában,¹⁴ a néhány nappal később érkező Mardarescu a Gellértben foglalt magának lakosztályt.

A bevonulást követően a román csapatok megszállták a pályaudvarokat, a telefonközpontokat és a főpostát, leállították a közlekedést, a hidak közelében a vasútvonalakat géppuskákkal őrizték. Lefegyverezték a vörös őrseget, egyedüli magyar katonai hatóságként a Városparancsnokság működését engedélyezték. A parancsnokág hatásköre alá beosztott kerületi parancsnokságok működtek, melyek a közrend fenntartására revolverrel felszerelt járőröket küldhettek ki.¹⁵ A bevonulás napján, kora este már román katonák cirkáltak az utcákon.¹⁶ Este 7-kor pedig a román csapatok díszfelvonulást — azaz nyílt erődemonstrációt — rendeztek. Másnap, 5-én a román hadsereg átkelt a Dunán, és Buda elfoglalása után nyugatra 9–10 kilométerre hídfőket létesítettek.¹⁷ Átkelésük után folytatták hódításukat, azzal az indokkal, hogy a Vörös Hadseregnek még a Dunántúlon található maradványait is le kell fegyverezniük tovább nyomultak előre. Székesfehérvárra augusztus 9-én vonultak be, Veszprémet 16-án,¹⁸ végül Győrt 18-án szállták meg.¹⁹ Újpestre augusztus 6-án este vonultak be. A városban a lakosság — a fegyvereket összegyűjtve — békésen várta a megszállást.²⁰

12 L. Nagy, 1994. 109. p.

13 Budapest Főváros Levéltára (=BFL) Budapest Székesfőváros Tanácsai, majd polgármesteri ügyosztályainak gyűjteményes iratai. A katonai ügyosztályi iratok és a székesfővárosi tisztii szálló gondnoksági iratainak levéltári gyűjteménye. (=IV.1420.a) 230892/1919. (1. doboz)

14 Harrer, 1968. 426. p.

15 Helgert Imre: A Budapesti Városparancsnokság a két világháború között. In: Új Honvédségi Szemle 54. (2000) 6. 73. p.

16 Fogarassy, 1988. 40–41. p.

17 Kirschner, 1968. 182. p.

18 A veszprémi eseményekről lásd: Nagy Szabolcs: Veszprém 1919. évi román megszállása. In: Veszprémi Szemle 19. (2010) 3-4. 29–38. p.

19 Győr megszállásának célja az ottani gyárak leszerelése volt. Erről lásd: Szalai Attila: Győr román megszállásának története. (1919. augusztus 18. – október 4.) In: Kisalföldi Szemle III. Tanulmányok a Kisalföld múltjából. Szerk: Néma Sándor. Győr-Moson-Sopron Megye Levéltára, 2007. 87–106. p.

20 Újpest város Intézőbizottságának jelentése 1919. augusztus 4–25. közötti működéséről és a városban történt eseményekről. In: Dokumentumok Újpest történetéhez 1840–1949. Összeállította, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Sipos András. Budapest, 2001. 46. dokumentum. 199–204. p.

A bevonulás nem volt erőszakmentes: lövöldözésre került sor a külső Jászberényi útnál, ahol a román katonák hét embert lőttek le. A város másik területén pedig egy visszamaradt Lenin-fiú bombamerényletet kísérelt meg a bevonuló csapatok ellen, de az elkövetőt a megszálló katonák azonnal elfogták és agyonverték.²¹ Gregory amerikai kapitány jelentésében pedig ez olvasható: „Budapesten az elmúlt éjszaka 15–20 embert öltek meg, mint arról minden kétséget kizáróan megbizonyosodtam.”²² Még több halálos áldozatot említ a később összeállított rendőrségi jelentés a bevonulás napjairól: „Köbányán egy altiszt parancsára 31 férfit végeztek ki.”²³ Másnap Pesten ismét történt szörványos lövöldözés, a Rákosrendezőn négy vörös katonát, míg a Rákos-patak partjánál további három embert lőttek le a román katonák.

A román megszállással fordulat állt be a magyar belpolitikában. Peidl kormánya időközben megkezdte a proletárdiktatúra rendeleteinek hatálytalanítását, és tárgyalásokat kezdett a többi párt képviselőivel a majdani koalíciós kormány megteremtésének érdekében. Ám a kormányt augusztus 6-án Friedrich István román segítséggel megdöntötte.

A pogrom

A hangulat a megszállás után nem nyugodott meg, sőt, augusztus 5-én háromnapos pogrom kezdődött. A Népszava és az Egyenlőség zszurnalisztái szerint az Ébredő Magyarok Egyesületének tagjai²⁴ behatoltak az Izraelita Közművelődési Egyesület Rákóczi út 17. szám alatti menzájára, és ott botokkal összeverték több orvostanhallgatót.²⁵ Másnap a zavargások folytatódtak, ám a zsidóság képviselői már védekező csapatokat állítottak össze, és felkészülten várták a feltüzelt tömeget. Több helyen, így a Teleki téren, a Lujza utcában, a Holló utcában és a Rákóczi úton visszaverték a támadókat. A pogrom harmadik napján történt a

21 Varga Krisztinán: Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban. Budapest, 2015. 44. p.

22 Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919-1920. Összeállította és szerkesztette: Ádám Magda és Ormos Mária. Budapest, 2004. 8. dokumentum, 21. p.

23 Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1918-1920. évi működéséről. Budapest, 1921. 125. p. (A továbbiakban: Jelentés, 1921)

24 Az Ébredő Magyarok Egyesülete elhatárolódott az antiszemita tüntetésektől és verekedésektől. In: Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 9. 4. p.

25 Véres támadás a zsidó egyetemi hallgatók menzáján. In: Népszava, 1919. augusztus 6. 3. p.

legtöbb sérülés. Aznap a belváros több helyszínén — a Kígyó téren (ma: Ferenziek tere), a Kecskeméti utcában, a Múzeum körúton — valóságos utcai harcok zajlottak. A feldühödött tömeg a villamosról lerángatta a zsidókat, és megverte, megkergette őket. Egy család félelmében magára nyitotta a gázcspapot, és öngyilkosságot kísérelt meg. A pogrom egy halálos áldozatot is követelt: Baumgarten Zsigmond, fiatal kereskedő a botokkal felszerelkezett támadói elől leugrott a Drégely utca 33. számú ház harmadik emeletéről, és a helyszínen meghalt.²⁶ A sajtó szerint a mentők a környéken több mint 400 sérültet láttak el,²⁷ amelyek közül az augusztus 5–8 közötti naplóbejegyzéseik 49 esetet rögzítettek. Több sérültet a Baross utca és a József körút sarkán láttak el, még többet a Kecskeméti utca sarkánál, valamint a Nagykörút és az Üllői út kereszteződésénél. A sérülések botoktól származó zúzott, repesztett és hasított sebek voltak. A román megszállók — akik a rend fenntartásának ígéretével érkeztek — nem avatkoztak bele az eseményekbe, azokat tétlenül szemlélték, sőt hátráltatták a mentők munkáját, amikor nem engedték elszállítani a sérülteket.²⁸ A pogrom három napon át tartott, augusztus 5–7 között, de sérülteket még 8-án is láttak el a mentősök. A Friedrich-kormány legelső intézkedésével a zsidóságot érő elharapózó utcai erőszak megakadályozásáról rendelkezett.²⁹ Felhívást tettek közzé, amelyben megtiltottak minden társadalomellenes mozgalmat, és szigorú büntetéssel fenyegették meg azokat, akik a bolsevizmus önkényes megtorlásának ürügyével felekezeti és faji üldözésre ragadtatják magukat, és bárkit életében, testi épségében, vagyonában veszélyeztetnek.³⁰ Ezek után a zsidóság ellen irányuló tömeges atrocitások csökkentek, habár egy-egy eset még előfordult. A Tudományegyetemen — ahol a tanítás szünetelt, csak szigorlatok és beiratkozások zajlottak —, a Műegyetemen és a többi főiskolán nem szüntek meg a zsidó tanulók és tanárok elleni támadások. A Műegyetem kapujánál egy 40–50 fős csapat állta el a vizsgára érkezők útját, és csak a keresztényeket engedték be az épületbe. Augusztus 7-én a műegyetemi keresztény ifjúság gyűlést tartott, amelyen követeléseiket pontokba szedték: „Célunk a keresztény-szocialista független Magyarország. Követeljük az összes

26 BFL Budapesti Önkéntes Mentőegyesület iratai. Mentőszolgálati naplók. (=X.201.a) 247. kötet

27 Az augusztusi napok. In: Egyenlőség, 1919. szeptember 11. 8. p.

28 BFL X.201.a 247. kötet

29 A közönséghez. In: Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 8. 2. p.

30 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL) Miniszterelnökségi Levéltár. központilag iktatott és irattározott iratok (=K26) PTI f2 1203 cs. (1919-I-3955). (Hatos Pálnak ezúton is köszönöm, hogy felhívta a figyelmemet a forrásra.)

zsidók és bolsevisták kitiltását.”³¹ Egy hét múlva a diákok újabb gyűlést tartottak, ahol a bolsevisták kizárását és a zsidókérdés törvényhozás útján történő rendezését követelték. A hangulatot tovább szították uszító plakátjaikon, amelyeken szintén az izraelita hitű tanulók kizárását követelték. A kialakult helyzet miatt a Magyarországi Cionista Szervezet levelet írt a miniszterelnöknek. Beadványukban tiltakoztak az atrocitások ellen, és a zsidó–keresztény békés együttélés mellett érveltek.³² Friedrich István — mivel a folytatódó verekedéseket a tanári kar nem tudta kezelni — augusztus 22-én bezáratta az egyetemeket.³³

A zsidóüldözésekből a megszálló román katonák is kivették a részüket. A zsidó hittanárok Síp utcában rendezett konferenciájára — ahol arról érkeztek volna, hogy melyik oktató hol tanítson az elkövetkező tanévben — román katonák törtek be, a tanárokat elhurcolták, és fogságba vetették. Az oktatók elfogását a katonák egyfajta pogrom keretében hajtották végre. Véres utcai verekedést rendeztek, többeket megkergettek, bántalmaztak. Az eseményeket átélte Füst Milán is, miközben a Síp utcán haladt: „Egyszerre iszonyú dobogás, ordítozás — s menekülések lármája. A románok jöttek rohanva, ordítva, szuronyt szegezve, felvont revolverekkel. A pánik borzalmas volt, menekültünk mindnyájan. Több lövés dördült el. Több rendőr érkezett a románokkal, akik aztán nekiláttak, az elbújtakat elkezdték írtózatosan verni. Elvették botjainkat és elvitték a Royal épületben lévő román őrségre... Mikor pedig a Dob utcába jutottunk az egyik román óriás elkezdett garázdálkodni. Egy furkós bot a kezében és neki az utca népének. Beszaladt a mellékutcákba — egy zsúfolt kávéházba... asszonyokat megvert, két tehetetlen öregembernek nekirontott... Minket puskatusokkal kergettek és rúgtak.”³⁴ A sértek a kommunista szervezkedés vádjának valótlanságát csak egy napon át tartó megalázó kihallgatások után tudták megmagyarázni. Az író másnap botjának aranyfogantyúja nélkül engedték haza.

31 *Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben (1919–1921).* Budapest, 1979. 25. p. (Értekezések a történeti tudományok köréből. 88.)

32 *Iratok az ellenforradalom történetéhez. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta: Nemes Dezső.* Budapest, 1953. 14. dokumentum. 139–141. p. (A továbbiakban: *Iratok*, 1953); *Illetve: Budapesti Közlöny*, 1919. augusztus 18. 1. p.

33 A betiltott lapok újra indulásukkor tudósítottak az eseményről: *Bezárták az egyetemet és a műegyetemet.* In: *Az Újság*, 1919. szeptember 28. 6. p.

34 *Füst Milán: Teljes Napló I.* Budapest, 1999. 1919. szeptember 1-i bejegyzés. 473–477. p

Antiszemita fenyegetések és zaklatások történtek a postán és a hivatalokban is.³⁵ Az eseteket Ágoston Péter is feljegyezte: „Tegnap is több csoport vonult fel a városban, s bántalmazta a zsidókat. Ma román katonák védelme alatt jött egy a közellátásiba, s ott a zsidókat a hivatali szobákban verték, s aztán elhurcolták.”³⁶ További megfélemlítések is előfordultak, így az Ébredő Magyarok tagjai a Nemzeti Színház egyik előadásán Paulay Erzsi művésznőt inzultálták,³⁷ más alkalommal a Köztársasági Párt Vigadóban tartott gyűlését zavarták meg,³⁸ de tömeges pogromra a megszállás további időszaka alatt már nem került sor.

Hétköznapiak a román szuronyok árnyékában

Uralmuk egyértelmű jelzéseként — továbbá a lakosság megalázása érdekében — Budapest jelképére, a királyi palotára és a magyar törvényhozás házára, a Parlament épületére kitűzték a román zászlót.³⁹ A tényleges hatalmat a román katonai parancsnok gyakorolta, a magyar kormányra csak bábkormányként tekintettek. A jelenségre így emlékezett vissza pár hónap múlva a következő miniszterelnök, Huszár Károly: „Miniszter voltam, és mikor telefonálni akartam a hatóságoknak, akkor az ellenség a telefonkagylót a kezemből ütötte ki. Kormány voltunk, de heteken át nem voltunk abban a helyzetben, hogy a hivatalos lapban egyetlen rendeletünket kinyomtathassuk. Kormány voltunk, amely még az ország szabadon maradt részével sem tudott szabadon érintkezni.”⁴⁰ Az új kormány első rendelkezései az élelmezés problémáinak megoldására vonatkoztak. A lakosság nyáron — és még a megszállás kezdetekor is — szinte csak üresen tátongó üzletekkel találkozott. „Micsoda siralom volt a júliusi Pest. A halál városa. Minden üzlet zárva. Minden bolt üres. A kirakatok bedeszkázva. Ami feliratot láttunk az élelmi üzemekben, mind arról szólt, ami nincs. Dohány nincs. Gyufa nincs. Liszt nincs. Zsír nincs. Anyaghiány miatt zárva.”⁴¹ — írta az egyik korabeli lap. A helyzetet az antant blokádja okozta, amelyet augusztus 8-án oldottak fel. Másnap rendelkeztek az első 450 tonnás amerikai élelmiszerszállítmány indításáról, Triesztből

35 Az augusztusi napok. In: Egyenlőség, 1919. szeptember 11. 9–10. p.

36 Ágoston, 1963. 160–161. p. (1919. augusztus 7-i bejegyzés)

37 Tüntetés a Nemzeti Színházban. In: Népszava, 1919. október 5. 5. p.

38 Szétverték a Köztársasági Párt gyűlését. In: Pesti Hírlap, 1919. október 14. 4. p.

39 Szalonta és Vidéke, 1919. augusztus 15. 2. p.

40 Idézi: Gratz, 1935. 252. p.

41 A másik véglet. In: Az Újság, 1919. szeptember 30. 4. p.

20 vagon zsír, míg Olaszországból többek között 20000 kg kétszersült, 3000 kg rizs, 3000 kg liszt és 3000 kg bab érkezett,⁴² amelyet azután több rakomány követett. Augusztus közepén újabb szövetséges élelmiszer- és gyógyszer szállítmányok érkeztek, jegy ellenében már húskonzervet és zsírt is lehetett igényelni.⁴³ A hónap végére további angol, olasz és román élelmiszer szállítmányok érkeztek a városba, így a közellátás javult. Ugyanekkor az élelmiszerek rejtegetése, az árdrágítás, a spekuláció megakadályozására szigorú rendelet született.⁴⁴

A bevonulást követően a román megszállók — a külföld és a hazai nyilvánosság felé hangoztatott ígéretükkel összhangban — elkezdtek a proletárdiktatúrával kapcsolatba hozható személyek összegyűjtését, aminek következtében a börtönök hamar túlszűfoltta váltak. A letartóztatottak száma augusztus közepén elérte a 800-at,⁴⁵ 18-ára már minden börtön megtelt, így elhelyezésük miatt a megszállók a fővárosban és Csepelen is — habár ezt hivatalos formában tagadták⁴⁶ — internálótábort létesítettek.⁴⁷ A volt vöröskatonákat külön elbírálás alá vették, sokukat kényszerszolgálatra ítélték, és Besszarábiába szállítottak.⁴⁸ A fogvatartottak bántalmazása napirenden volt: „A rendőrségen a foglyok állapota rémes. 60–70 ember van egy szobába zsúfolva, s a mi jelenlétünkben is bántalmazták az embereket.”⁴⁹ — jegyezte fel Ágoston Péter naplójában. A naplóbejegyzés igazát alátámasztja a román parancsnokság szeptember 15-i vizsgálata is. A jelentés túlszűfolt cellákról, megvert rabokról, ellátatlanul szenvedő sérültekről, kétségbeesés miatti öngyilkosságról számol be.⁵⁰ A sajtó is írt a fogház vizsgálatáról, a hírlapíró 2700 fogvatartottról tudósított.⁵¹

42 A közélélmelés biztosítása. In: Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 9. 3. p

43 Budapest élelmiszerellátása. In: Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 16. 4. p

44 A rendelkezés ellen vétkezőket 5 évi fogsággal vagy 50.000 korona bírsággal fenyegették. In: Reggeli Hírek, 1919. augusztus 30. 4. p

45 Gratz, 1935. 234. p

46 Budapesti Közlöny, 1919. szeptember 13. 1. p.

47 *Nemes Dezső*: Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921. Budapest, 1962. 104–107. p. (A továbbiakban: *Nemes*, 1962)

48 *Gerelyes Ede*: A főváros politikai és gazdasági élete a tőkés restauráció, a pénzromlás és az átmeneti fellendülés viszonyai között (1919–1929). In: Budapest Története V. Főszerk: Gerevich László. Budapest, 1980. 177. p.

49 Ágoston, 1963. 164. p.

50 Iratok, 1953. 36. dokumentum. 172–173. p.; Budapesti Közlöny, 1919. szeptember 18. 1. p.

51 Román katonai vizsgálat a gyűjtőfogházban. In: Népszava, 1919. október 11. 3. p.

Budapest rendőrfőkapitánya Mattyasovszky György lett, de munkáját hátráltatták a román katonák sorozatos fegyveres terrorcselekményei. A megszállók által elkövetett vagyon és élet elleni bűncselekmények száma napról-napra növekedett. A rendőrség újjászervezését az antant a megszálló román katonaság felügyelete alá rendelte, és a főkapitány intézkedéseit Soiculescu ezredes bírálta felül.⁵²

A megszállás kezdetétől az újságok többségét papírhányra hivatkozva betiltották, lapok vásárlására csak szeptember 28-tól volt lehetőség. Augusztus 6-án életbe léptették a cenzúrát, a Közlöny is cenzúrázva jelent meg, időnként üres hasábkokkal tarkítva. A román cenzúrahivatal a Váci utca 62–64. szám alatt működött. Az irodában szeptember 3-ától öt fő dolgozott.⁵³ A lakosságot a hivatalos lapon és plakátokon keresztül tudósították rendeleteikről. Első hirdetményükben igyekeztek megnyugtani az embereket. Hangsúlyozták, hogy a lakosságot nem tekintik ellenségnek, garantálják vagyonának és életének biztonságát. Megtiltották a csoportosulást, este 9 órában határozták meg a zárórát, ugyanakkor a román haditörvényszék büntetésével fenyegették meg az állam rendjének megzavaróit.⁵⁴ Fenyegetőzésüket időnként tett is követte. A Duna Corso kávéház vezetőjét, aki megtagadta egy román tiszt pénzének elfogadását, 5000 korona büntetésre ítélték.⁵⁵ További pénzbüntetéseket szabtak ki útlevél-hamisításokért, és hat havi elzárást kapott egy elkövető autóhasználat miatt.⁵⁶

Pár nap múlva a fegyverek (pisztolyok, kardok, vadászfegyverek, lőszerek) beszolgáltatását követelték, de a környékbeli Kispesten erre csak egy hónap múlva került sor.⁵⁷ Cenzúrázták a postai küldeményeket, és lehallgatták a telefonokat.⁵⁸ Később a készülékek használatát be is tiltották,⁵⁹ sőt, aki mégis használta, annak leszerelték a távbeszélőjét.⁶⁰ Vidéki utazáshoz, az autók használatá-

52 A 60 éves magyar rendőrség 1881—1941. Szerk: Borbély Zoltán és dr. Kapy Rezső. Budapest, 1942. 92. p.

53 BFL Budapest Székesfőváros Tanácsának iratai. Tanácsi Ügyosztályok Központi Irattára (= IV.1407.b) 735/1919- XVI.

54 Hirdetmény. In: Népszava, 1919. augusztus 6. 1. p.

55 Népszava, 1919. október 1. 1. p.

56 Népszava, 1919. október 31. 2. p.

57 BFL Kispeszt nagyközség iratai. Általános közigazgatási iratok. (=V.271.d) 9837/1919. Kispes-
ten a rendeletet szeptember 9-én doboltatták ki.

58 Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 10. 1. p. Reggeli kiadás.

59 Budapesti Közlöny, 1919. szeptember 20. 1. p.

60 Fővárosi Közlöny, 1919/36. 641. p.

hoz engedélyre volt szükség.⁶¹ Az utazást biztosító túlsúfolt vonatokról indulás előtt rendszerint a román katonák elkergették az utasokat. Így csupán azon utazni vágyók maradhattak a kocsikon, akik külön fizettek nekik.⁶² Rendelkeztek továbbá az autók és a „motorikus járművek” bejelentéséről.⁶³ Az egyik első rendelet megtiltotta a lakosság csoportosulását. Később Mosoiu tábornok ezt a rendelkezést egy alkalommal feloldotta, és engedélyezte egy nagy tömeget felvonultató tüntetés rendezését. Az engedélyt viszont 100 túsz átadásához kötötte, akiket a szociáldemokrata párt biztosított. Az ekkora már 150.000 főre gyarapodó budapesti munkanélkülieket képviselő tömeg tiltakozó tüntetésére az Országház előtti téren került sor, a sajtó szerint 15.000 résztvevővel. A felszólalók mérhetetlen nyomorukat, kilátástalan helyzetüket hangsúlyozták, és segílyt kértek a munkanélküliek számára. A megszállók a tüntetés közben erődemonstrációt tartottak. A tér túlsó oldalán egyik ezredük hangos kürtszóval felvonulást tartott.⁶⁴ A tüntetés után a tábornok ismét megtiltotta a gyűlések tartását, három embernél több csoportosulását nem engedélyezte.⁶⁵

A megszállók azonnal elkezdték a rekvirálásokat Serbescu tábornok irányításával. Lefoglalták az élelmiszerkészleteket, leszerelték a gyárakat, üzemeket, kórházi, egészségügyi felszereléseket, a közlekedési eszközöket, a vasúti járműveket,⁶⁶ elvitték a telefonokat, tűzoltó készülékeket, és fosztogatták a lakosságot. Budapest talán a legszomorúbb augusztus 20-át élte meg. A körmenet elmaradt, de a román katonaság hosszú menetekben, saját katonaindulóikat fűjva vonult keresztül a városon.⁶⁷ A rekvirálások a megalázó ceremónia után is folytatódtak, amiről Bandholtz és Gorton tábornok is megbizonyosodott egy augusztus 28-án tartott ellenőrzés során: „[...] a Magyar Leszámloló és Váltóbank raktárában kiderítettük, hogy a románok mindeddig 2400 vagonrakományt foglaltak le és távolítottak el, amelyek főleg élelmiszert és takarmányt tartalmaztak, és naponta szállítanak el nagy mennyiségeket. A Magyar Posta és Távirászati Hivatal raktárában hét, immár megrakott kocsit találtunk, kettőt cipővel, ötöt sző-

61 Budapesti Közlöny, 1919. augusztus 10. 1. p. Esti kiadás.

62 *Kádár Gyula*: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Budapest, 1978. 123. p.

63 Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum, Plakátgyűjtemény. K.65.47.313 számú hirdetés.

64 A munkanélküliek nagy tüntetése. In: Pesti Hírlap, 1919. október 11. 2. p.

65 Pesti Hírlap, 1919. október 14. 1. p.

66 *L. Nagy*, 1994. 114. p.

67 Ágoston, 1963. 168. p.

nyeggel és takaróval telítve”⁶⁸ — jegyezte fel az amerikai tábornok naplójában. Szeptember 9-től minden esti kimaradási engedélyt érvénytelenítettek, így e naptól kezdve még a rendőrséghez beosztott tisztek sem mehettek ki este az utcára. Az idő múlásával a román katonák fosztogatásai nem csökkentek, a lakosság hangulata pedig egyre romlott. „A rendszeres fosztogatás [miatt] a magyarok egyre demoralizáltabbakká válnak, az éhség, zűrzavar és a szenvedés nagy léptekkel közeledik”⁶⁹ — írja egy jelentés szeptember 30-án.

A román katonák — mint erről már szóltunk — rekvirálással és rablásokkal gondoskodtak élelmezésükről. Lovaik számára a szénát és szalmát a III. kerületi dűlők rétjeiről és magántelkekről szállították el mázsaszámra. Erről szóló jelentés érkezett a szomszédos Újpestről is. A városban az ott állomásozó román tüzérség 24 szekeret igényelt a széna elszállítására.⁷⁰ A takarmány mellett a földben lévő burgonyát is kiásták, és magukkal vitték. A III. kerület lakói naponta keresték fel a kerületi előljárót panaszaikkal, aki — mivel a szénarekquirálások mértéktelensége már az állatállomány létét veszélyeztette — augusztus végén továbbította a feljelentéseket.⁷¹ A Központi Vásárcsarnok igazgatójának jelentése szintén törvénytelenésegekről tudósít. A csirkepiacról a román katonák minden reggel elvitték a tojást és a szalonnát, és az így rekvirált árukért a kereskedőknek az élelmiszerek árának csak töredékét fizették meg.⁷² A sajátos vásárlásból okulva a vidéki árusok, félve további megkárosításuktól, egyre kevesebben vállalták a kockázatos fővárosi utazást. A kereskedők távolmaradása viszont további gondokat okozott Budapest élelmezésében.⁷³ A város ellátottsága csak ősszel változott meg, amikor a román parancsnokság 35 vagon burgonyát hozatott a Nyírségből.⁷⁴ Az érkező árut a kereskedők azonban olyan drágán árulták, hogy csak a gazdagabbak kiváltsága maradt az élelmiszerek vásárlása, a szegényebbek továbbra is éhezni kényszerültek.

A román megszállás során szinte mindennaposak voltak a lakosságot ért erőszakos cselekmények. Erre bizonyítéku­l szolgál a korszak mentőnaplóinak vizs-

68 Bandholtz, 1993. 47. p.

69 A budapesti Szövetséges Katonai Misszió 1722. sz. távirata 1919. szeptember 30-án a párizsi olasz béke delegáció katonai szekciójának és tájékoztatásul az 13571. számmal ellátott jelentés alatt a római Vezérkarnak, valamint a Hadügyminisztériumnak. Idézi: *Eördögh*, 2000. 68–69. p.

70 BFL Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok (=V.675.c) 29628/1919.

71 BFL IV.1407.b 1242/1919- XVI. (A XVI. 1047/1919. számú csomóban.)

72 BFL IV.1407.b 9412/1919-VIII.

73 BFL IV.1407.b .9407/1919-VIII.

74 A románok burgonyát hoznak a fővárosba. In: *Az Ujság*. 1919. szeptember 28. 8. p.

gálatából készített táblázat. Alább a fizikai erőszakot elszenvedettek szerepelnek. A mentőnaplók konkrétan leírják az eseteket, tehát itt dokumentálva vannak, hogy ezeket a sérüléseket és haláleseteket román katonák okozták. Mint látható a vizsgálat során nyolc halálos áldozat szerepel, ezek közül öt a bevonulás után másnap történt, a már említett Rákosrendező pályaudvarnál lelőtt vörös katonáról van szó. A további három szerencsétlenül járt ember rablógyilkosság áldozata volt. A többi áldozatok különféle atrocitásokat szenvedtek el, megverték, megszúrták, kirabolták őket.

1. táblázat. A román megszállók által elkövetett erőszakos cselekmények halottai és sérültjei.⁷⁵

A sérülés jellege	Az eset száma
halálos lövés, szúrás	8
lövés	5
zúzott sebek	6
szúrt seb	2
repszett seb	2
nemi erőszak	1
csonttörés	1
ájulás	1
Összesen	26

A megszállás időszaka alatti erőszakos halálesetek felderítése érdekében a Budapest és a környező települések (a mai külső kerületek) halotti anyakönyveit is átvizsgáltuk. Mint látható, ebben az időszakban 69-en haltak meg erőszakos halállal. A megszállás utáni napon a kőbányai halotti anyakönyvekben nyolc áldozat található, akiket a kukoricaföldeken lőttek le. A bevonulás és a berendezkedés napjára — összesítve a fent említett mentőnaplókban talált áldozatokkal — 14 lelőtt áldozat esett, és utána is majdnem minden nap fordultak elő gyilkosságok.

⁷⁵ A Budapesti Önkéntes Mentő Egyesület esetenaplóinak 1919. augusztus 4.–1919. november 11. közötti bejegyzései alapján. BFL X.201.a 247–252. kötetek.

Néhány esetet a szakirodalom is említ, mint például Víg Jakab kommunista diák halálát, akit augusztus 7-én a Gellérthegy oldalában a román katonák lelőttek.⁷⁶

2. táblázat. Erőszakos halálesetek áldozatai az 1919. augusztus 3.–1919. november 10. közötti időszakában.⁷⁷

A halál oka	Esetszám
lövés	55
szúrás	7
gránátrobbanás	5
egyéb súlyos sérülés	2
Összesen	69

Mint a következő táblázatban látható, augusztusban 34, szeptemberben és októberben 15–15 végül novemberben öt gyilkosság fordult elő. Az áldozatok közé a véletlen gránátrobbanások öt áldozata is beletartozik. Habár ezek balesetek (gyermekek akik játék közben robbanószert találtak), ők is a román megszállás áldozatainak tekinthetők.

3. táblázat. Az erőszakos halálesetek havi bontása.

Az eset ideje	Az eset száma
A bevonuláskor (1919. augusztus 3–5.)	14 lövés által
Augusztus	34
Szeptember	15
Október	15
November	5

⁷⁶ Nemes, 1962. 107. p. Valamint: Jelentés, 1921. 126. p.

⁷⁷ BFL Állami anyakönyvek. Anyakönyvek másodpéldányai. (= XXXIII. l.a) Budapest és a környező települések (a későbbi peremkerületek) 1919. évi halotti anyakönyvek alapján összeállítva.

Nem állítható, hogy az összes áldozatot a román katonák végezték ki, az elkövetők kiléte a halotti anyakönyvekből nem derül ki. Lehetnek közöttük olyan áldozatok, akik magyarok által elkövetett rablógyilkosság vagy családi perpatvar áldozatai voltak. De a legtöbb áldozatot lelőtték, ami egy katonai megszállás idején, amikor a fegyverek jelentős részét a román katonák birtokolták, beszédes tény. Összesítésünkkel elfogadtuk a bevonulás napjairól tudósító halotti anyakönyvek 14 bejegyzését és a mentőnaplók dokumentált 7 halálesetét.⁷⁸ Ezekhez hozzászámítottuk azt a három haláleset,⁷⁹ amely minden vizsgált forrásunkban szerepel, valamint az öt gránátrobbanás áldozatot. Ellenőrzés végett összevetettük az említett forrásokat, ezek után megállapítható, hogy Budapest román megszállásának idején 28-an bizonyíthatóan román katonák áldozatai voltak.

A megszállás hétköznapijainak további értékeléséhez a Hadtörténeti Levéltárban őrzött rendőrségi jelentéseket is átvizsgáltuk.⁸⁰ A kutatás során 145 bejelentést néztünk át, amelyeket a megszállás 103 napjának szinte mindegyikén vettek fel ilyen panaszt, sok napon, többet is. Az esetek többsége rablás. Az este és éjjel járőröző román katonák fegyverrejtegetés, vagy kommunisták keresésének ürügyével házkutatásokat tartottak. Behatoltak a lakásokba és kirabolták az otthonokat. Elvitték a lakosok pénzét, ékszereit, stb. A közbiztonság akkor nem volt megbízható. Ha valaki éjszaka az utcán járt, a megszállók megállították, igazoltatták és kirabolták. Ha pedig tiltakozott, akkor még meg is verték.

4. táblázat. A budapesti román megszállás során történt atrocitások.

Az eset jellege	Az esetek száma
rablás/testi erőszakkal	121
verés	8
lopás	6
nemi erőszak	5

78 Egy személy a halotti anyakönyvekben és a mentőnaplókban is szerepel.

79 Víg Jakab, Baranyai Jenő és egy ismeretlen lelőtt holttest. A három személyt a halotti anyakönyvek, a mentőnaplók és a Hadtörténeti Levéltár iratai is tartalmazzák.

80 Hadtörténeti Levéltár (=HL) Fegyverszüneti Bizottság iratai (=I.53.) 16. dobozban található jegyzőkönyvek adatai alapján.

Az eset jellege	Az esetek száma
zsarolás	1
rongálás	2
lövés/halál	2
Összesen	145

A megszállás idején némi kikapcsolódásra is adódott lehetőség. Az őszi hétvégeken már megrendezték a labdarúgó mérkőzéseket, amelyekre nagy tömegek voltak kíváncsiak,⁸¹ a Margitszigeten pedig ifjúsági atlétikai versenyt tartottak.⁸² Aki tehette élvezhette a színházak előadásait, ahol az első két sort — ilyen formában is emlékeztetve a lakosságot a megszállásra —, román katonatisztek számára szabadon kellett hagyni. Azonban a román hadsereg tisztjei nem jártak olyan színházba, ahol nem muzsikáltak, így a fenntartott székek gyakran üresen tátongtak...⁸³

A kivonulás

George Russel Clerk brit diplomata tárgyalásai után 1919. november 3-án este Diamandi román követ közölte Clerkkal, hogy a főváros kiürítése 9-én megkezdődik, és 11-én fejeződik be.⁸⁴ Az őszi hónapok során már a megszálló román királyi hadsereg várható kivonulásáról beszélt a lakosság. A hírt kezdetben cáfolták,⁸⁵ majd november 11-én elismerték, és a sajtóban is bejelentették. Kiáltványukban ismét hangsúlyozták, hogy a megszállást a magyar hadsereg tisztai támogatása tette indokolttá, és „az elnyomatásnak vagy megtorlásnak minden gondolata távol állt” tőlük.⁸⁶ A visszavonulás során nyugalmat és rendet vártak a lakosság-

81 A vasárnapi football. In: Az Ujság, 1919.09.30. 7. p.

82 Magyarország 1919. évi atlétikai csapatbajnokságai. In: Az Ujság, 1919.09.30. 7.

83 *Herczeg Ferenc* emlékezései. Hűvösvölgy, Budapest. 1993. 89. In: „Kelet Párizsától” a „Bűnös városig” Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. I. kötet. 1870-1930. Összeállította és szerkesztette: Sipos András és Donáth Péter. Budapest, 1999. 291. p.

84 *Arday*, 2009. 209. p.

85 *Pesti Napló*, 1919. november 5. 1. p.

86 *Budapesti Közlöny*, 1919. november .11. 1. p.

tól. Ennek érdekében az ellenük való esetleges tüntetést — hirdetményük szerint — agyonlövással és ágyútűzzel torolták volna meg.⁸⁷ A kivonulás előtt két nappal egy élelmiszerraktár feltörése után nagy mennyiségű ételt osztottak szét⁸⁸ a városban több helyszínen, ezáltal azonban felborították Budapest ellátási rendszerét. A „jótékony” eseményt propagandafényképeken örökítették meg.⁸⁹ A kivonulást szoros menetrend szerint hajtották végre. November 13-án este 18 órától a rendet közös magyar–román járőrök felügyelték, majd aznap éjjel a román őrséget leváltották. November 14-én (pénteken) korán reggel a Lehár Antal ezredes vezette vasi ezredek bevonultak a fővárosba. Tétényben és Budafokon örömmel fogadták a magyar katonákat. A lelkes közönség átvirrasztotta az éjszakát, hogy a felszabadulás pillanatait átélje, diadalkaput állítottak, szónokok beszéltek, és cigányzenekarok játszottak, míg a katonákat csókokkal és virágokkal halmozták el.⁹⁰ A bakák a Lehár báró indulót játszva, lelkes ujjongás és lengedező magyar zászlók között érték el a Gellért szállót, majd 10 órakor keltek át a Dunán. Délután 13-órákor átvették a Rákosrendező pályaudvart, a váci vasutat és az újpesti hídfőt.⁹¹ A nap folyamán elfoglalták a laktanyákat, este már magyar katonák őrjáratát járták az utcákat. Eközben a román hadsereg katonái — nagy részük már 13-án — elhagyták a fővárost. Kőbányáról vonatokkal utaztak. Horthy Miklós ünnepi bevonulására november 16-án (vasárnap) került sor.⁹² A Nemzeti Hadsereg katonái foglalták el a laktanyákat, amelyeket a román katonaság tönkretéve, piszkosan hagyott hátra. „Nem akadt egy teljesen ép ablak sem. A padlódeszkák feltépvé, minden szoba tele emberi ürülékkel.”⁹³ — írta Lehár Antal naplójában. Bejegyzését megerősíti a Mária Terézia laktanya gondnokának korábbi jelentése is: „Tisztelettel jelentem, hogy a laktanya padlás fülkéinek deszkázatát a román

87 Budapesti Közlöny, 1919. november 13. 1. p.

88 Pesti Napló, 1919. november 12. 1. p.

89 Bandholtz, 1993. 145–146. p.

90 *Lehár Antal*: Egy katonatiszt naplója, 1919–1921. In: *História Plusz*, XV. (1993) 11. sz. 9. p. (A továbbiakban: *Lehár*, 1993)

91 A románok kivonulása és a nemzeti hadsereg bevonulása. In: *Népszava*, 1919. november 14. 3. p.

92 Erről lásd: *Vörös Boldizsár*: Károlyi Mihály tér, Marx szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalásai 1918–1919-ben. In: *Budapesti Negyed* 29–30. (2000 ősz–tél) 144–172. p.; A Nemzeti Hadsereg bevonulását bemutatja *Üő*: Térfoglalás Budapesten – térfoglalás a történelemben? A Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulási ünnepsége 1919. november 16-án. In: *Ünnep — hétköznapi — emlékezet*. Szerk.: Pásztor Cecília. Salgótarján, 2002. 181–186. p. (Rendi társadalom – polgári társadalom 14.)

93 *Lehár*, 1993. 9. p.

csapat katonái elbontják és eltüzelik.”⁹⁴ A laktanyákon kívül a megszállók az iskolákban is tetemes károkat okoztak. A tanintézmények felszereléseit a román katonák tönkretették. A X. kerületi Templom téri elemi iskola padjai, szekrényei és a tornatermi felszerelése, valamint a fogasok is tönkrementek. Javításra szorultak a táblák, az asztalok, az ajtók és az ablakkeretek.

A károk

„A román megszállás idejét az nyújtotta hosszúra, hogy le kell szereljük az ellenséget. Kun Béla hadserege megtámadott bennünket, tehát a megszállás arra való, hogy minden esetleges későbbi támadásnak elejét vegyük, s így nemcsak az ellenséges csapatokat kell leszerelnünk, hanem azt is lehetetlenné kell tennünk, hogy a fegyver- és lőszergyártás újból megindulhasson.”⁹⁵ — magyarázta Diamandi az Est tudósítójának. A román katonaság – mint az alábbiakból látható — ehhez tartotta magát, azonban a „leszerelés” fogalmát tágabban értelmezték.

Magyarország és Budapest megszállása tetemes károkat okozott. A román csapatok által elkövetett sorozatos bűncselekményeket a magyar hatóságok minden alkalommal bejelentették az antant képviselőinek. Mivel a panaszok tömegesen érkeztek, a szövetségesek a jelenség megvizsgálása és a károk hiteles megállapítása végett 1919 szeptemberében különbizottságot küldtek Magyarországra. Már a megszállás alatt, majd miután egy-egy terület felszabadult, megkezdődtek a károk összeírásai. A Földművelésügyi Minisztérium a terményekről és az állatokról, a Belügyminisztérium a városok és a községek káiról, a Hadügyminisztérium a károkról általában, a Gyáriparosok Országos Szövetsége (GYOSZ) az ipartelepekről, a MÁV a Tiszán át elvitt vonatokról és azok tartalmáról gyűjtött adatokat. Az adatok rendszerezését és összesítését a Statisztikai Hivatalra bízta 1919 októberében. Ezután, az egész megszállt területre vonatkozóan megkezdődött az adatok szisztematikus összegyűjtése. A károk felvételére kétféle nyomtatványt állítottak össze. Egyik az egyének kárait részletesen felsoroló lajstromot és egy kérdőívet tartalmazott, amely a lajstromban felsorolt rekvirált tárgyak csoportosítására és összesítésére szolgált. Minden községnek kötelessége volt a nyomtatványokat kitölteni és összesíteni. A községek és a városok adatainak összesítését járási és vármegyei szinten is elvégezték, és így állt össze a végső statisztika. A

94 BFL IV.1407.b 726/1919-XIII.

95 Beszélgetés Diamandi miniszterrel, a román kormány budapesti képviselőjével. In: Az Est, 1919. október 7. 3. p.

nyomtatványok összeállításánál a károk adatait mennyiségben és értékben – az 1919. augusztusi forgalmi árak értékében – vették fel. A kérdések kialakításának nagy felelősséggel járó munkájában az antant képviselője, Lorey ezredes is részt vett. Magyar oldalról az adatgyűjtéstől a megszállás kárszámlájának rendezését várták a Jóvátételi Bizottságtól, de legalábbis a károk tömeges bemutatásával Magyarországra nézve kedvezőbb elbírálást kívántak elérni. Az antant képviselői az adatok beérkezése után, az ország fizetőképességéről, vagy éppen fizetésektelelenségéről kaptak bizonyítékot.⁹⁶

Budapesten Bódy Tivadar polgármester augusztus 28-án utasította a főszámvévőt a román megszállás által okozott károk bejelentésére. A rendeletet minden városházi ügyosztály és hivatal valamint a Tiszti Ügyészség is megkapta.⁹⁷ A megszállás első hónapjáról készült összesítés 339.189 korona kárt mutatott ki. A Gellért fürdő 121.000, míg az Állatkert 45.250 koronára rúgó kárt jelentett be.⁹⁸ Azonban akkoriban az adatok leadására csak néhány ügyosztálynak, üzemvezetőknek volt módja, így a felmérést a román hadsereg kivonulása után újrakezdték. A Statisztikai Hivatal sajtó útján hívta fel a lakosság figyelmét a megszállás által elszenvedett kárainak bejelentésére. Ezt követően minden kerületi elöljáróság összegyűjtötte lakosságától a kárjelentéseket,⁹⁹ de benyújthatták azokat közvetlenül a Statisztikai Hivatalnál is 1919. december végéig. A jelentésekből a Hivatal igazgatója összegző kötetet publikált három évvel később.¹⁰⁰

A kötetből kiderül a megszállás igazi arca. A román katonák vittek mindent, amit csak tudtak. A csepeli gyárból például 1600 vagonnal 1516 gépet, 5000 tonna lőszert és hadifelszerelést, 1000 tonna fémeket szállítottak el.¹⁰¹ A Weiss Manfréd-féle gépgyár a rablás következtében teljesen tönkrement. Míg korábban 30000 munkást foglalkoztatott, a megszállás után mindössze 471 főt tudott

96 BFL IV.1407.b. 1047/1919-XVI.

97 BFL Budapest Székesfőváros Tiszti Ügyészségének Iratai. Általános közigazgatási iratok. (= IV.1410.a) 1239/1922.

98 BFL IV.1407.b. 1047/1919-XVI.

99 BFL Budapest Székesfőváros VII. Kerületi Elöljáróságának Iratai. Általános közigazgatási iratok. (= IV.1476.a) 34277/1919. és 36664/1919.

100 *Laky Dezső*: Csonka Magyarország megszállásának közgazdasági kárai. Budapest, 1923. (A továbbiakban: Laky, 1923)

101 *Berend T. Iván – Ránki György*: A Csepeli Vasmű rövid története. In: Csepel története. Budapest, 1965. 57. p.

kenyérhez juttatni.¹⁰² A pestszentlőrinci Lőszergyárat is leszerelték, elvittek 168 munkagépet és az ott maradtakat összetörték, használhatatlanná tették.¹⁰³ Elvitték a vasúti kocsikat, a mezőgazdasági gépeket, a hadianyagokat, ruhákat, élelmiszert és az állatokat. Csak szeptember 15-ig Szolnokonál 8877 vagon árut szállítottak át, és 9391 vagonnyit Csongrádnál.¹⁰⁴ Kiemelt figyelmet fordítottak a vasútra. Budapestről elvittek 1500 mozdonyt és 40.000 vagont, amelyekből 6000 személyszállító kocsi volt.¹⁰⁵ A rekvirálások kiterjedtek a műszerüzemre és a kórházi anyagraktárra is.¹⁰⁶ Az autók rekvirálására is sor került, Budapestről 194 járművet szállítottak el.¹⁰⁷ A Tattersall telepéről lovakat, lószerszámokat, kocsikat, zabot, szénát vittek el, de betörték az irodákba is, ahonnan az asztalok, székek, szerszámok tűntek el. A Lóhúszem nyitott tetős kocsiját is magukkal vitték, és kicserélték egy rossz kocsira.¹⁰⁸ Az Állategészségügyi Telepről szintén lovakat, kocsit, szerszámokat tulajdonítottak el.¹⁰⁹

A megszállók — amint erre már szintén utaltunk — a szálláshelyeiket tönkretették, összerondították, és kivonulásukkor a mozdítható dolgokat magukkal vitték. A VII. kerületi Hungária úti polgári Leányiskola, amelyet a román katonák szeptember elejétől október 20-ig használtak, még több kárt szenvedett. Egy másik iskola az írógépe eltűnését jelentette be.¹¹⁰ Kispesten a polgári fiúiskolát foglalták el, ott a villanyszámla volt oly magas összeg, amelyet sem az iskola, sem az előjáróság nem tudott kifizetni,¹¹¹ de a városban székelő főszolgabírói hivatal is tetemes kárt szenvedett.¹¹² Thék Endre bútorgyárában a földszinti két gyárhelyiséget istállóként használták, és a tölgyfa padlózatot eltűzelték. A megmaradt

102 *Baksay Zoltán*: A csepeli proletariátus harca a kizsákmányolás ellen. In: *Csepel története*. Budapest, 1965. 261. p.

103 *Laky*, 1923. 329. p.

104 *Ránki*, 1967. 170. p.

105 A Magyar Államvasutak végromlása. In: *Pesti Napló*, 1919. november 15. 4. p.

106 BFL IV.1407.b. 2392/1919-X. (A XVI.1047/1919. számú csomóban.)

107 *Laky*, 1923. 222. p.

108 BFL IV.1407.b. 1047/1919-XVI.

109 BFL IV. 1407.b. 7743/1919-VIII. (A XVI.1047/1919. számú csomóban.)

110 BFL IV.1407.b. 1242/1919-XVI. (A XVI.1047/1919. számú csomóban.)

111 BFL Kispest Nagyközség Iratai. Tanácsulési jegyzőkönyvek. (=V.271.b) 8. kötet. 1919. október 15.

112 BFL V.271.d 15749/1919.

pallók úsztak a trágyalében, a takarítás során 140 fuvarnyi piszkot távolítottak el a tönkretett üzemből.¹¹³

A főváros Erdő és Mezőgazdasági Hivatalának mezőőrei a megszállás idején majdnem minden nap megtették jelentésüket. Panaszaik a város erdőterületein román katonák által elkövetett fakivágásokra, a külső területeket ért takarmány és állatlopásokra vonatkoznak. Több esetben a tiltakozó öröket bántalmazták, órákon át fogva tartották, és kirabolták. A mezőőri lakásokat feltörték, és az értékeket elvitték. Kirabolták az Erzsébet kilátót is, a toronyőr jelentése szerint a felső kupolaterembe zárt műszereket vitték el.¹¹⁴ A román katonák nagy mennyiségben tulajdonították el a fákat az erdőkből, a fasorokból és a temetőkből is. A kitermelt fát elvitték és, mint az erdőtanácsos jelentéséből kiderül, saját hasznukra eladták. Az erdőőrök a megszálló katonák tevékenysége ellen, elkobzott fegyverük hiányában, tehetetlenek voltak.¹¹⁵

A megszállók a kulturális kincsekben is kárt okoztak. A Fővárosi Könyvtár állományából összegyűjtették a kommunista, anarchista könyveket, iratokat, füzeteket és azoknak jelentős részét a „román vezérkar egy felállítandó kézikönyvtár” számára elszállították.¹¹⁶ Az elhurcolt kötetek számát ma már nem lehet megállapítani. A könyvtár irattárában maradt töredékes jegyzékben 340 tétel szerepel, amelyek között a Huszadik Század 35 kötete, a Magyar Iparfelügyelők 16 kötete, a Magyar Bányakalauz 4 kötete, a Statisztikai Hivatal 1872–1914 közötti évkönyvei, Borovszky Samu Magyarország vármegyei sorozata (24 kötet) és szépirodalmi művek is szerepeltek.¹¹⁷ Egy későbbi újságcikk szerint körülbelül 10.000 korona értékű, nagyrészt Erdélyre vonatkozó közgazdasági és statisztikai tanulmányokat vittek el.¹¹⁸ Teljesen elhordták a Népszava könyvkereskedésének és több papírkereskedésnek a raktárkészletét is.¹¹⁹ Betörték az Országos Kaszinó palotájába, ahonnan 5 millióra rúgó készpénzzel, az értékes műkincsek vandál tönkretétele után távoztak.¹²⁰

Elkapták szállítani a Nemzeti Múzeum kincseit is. A Múzeum akkor, gazdag saját gyűjteményén túl, több vidéki múzeum és magánemberek, nemesi családok

113 Laký, 1923. 336. p.

114 BFL IV.1407.b. 1047/1919-XVI.

115 BFL IV.1407.b. 623/1919-XVI.

116 BFL IV.1407.b. 471/1913-XIV.

117 Dr. Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Budapest, 1966. 224. p.

118 A Fővárosi Könyvtár jövője. In: Magyarország. 1920. január 11. 4. p.

119 Laký, 1923. 386. p.

120 Bognár János (József): Három évtized egy uri kaszinó életéből. Budapest, 1927. 162–164. p.

értékeit is őrizte, amelyeket a háborús időszak viszontagságai elől menekítettek oda. A letétbe helyezett 88 kincsesládát a román megszállók mindenáron el akarták szállítani. Arra hivatkoztak, hogy a kincsek Erdélyből származnak, amely már az övék, így joguk van az értékekhez. Négy alkalommal is megpróbálták a kincseket magukkal vinni, de azt a szövetségesek megakadályozták. Hiába mondta ki a Versailles-ban ülésező legfelsőbb tanács, hogy a múzeum az antant védnöksége alatt áll, a román katonák nem engedelmeskedtek parancsuknak. Október 5-én Serbescu tábornok vezetésével 14 teherautó parkolt le a múzeum előtt a múzeum kincseinek elszállítására.¹²¹ A műkincseket Pekár Gyula időhúzása, majd végül Bandholtz tábornok megjelenése és határozott fellépése mentette meg, aki a múzeum kapuját lepecsételte, megvédve a rablástól.¹²²

Összegzés

A román katonaság bevonulásával kész helyzetet kívánt teremteni, ezért nem engedelmeskedett a békekonferencia utasításának. „Nevetségessé válnánk a világ szemében, ha nem szállnánk meg Budapestet. Nem állhatunk meg, mert így mi diktálhatjuk a fegyverszüneti feltételeket. Fussanak csak Clemenceau és a Négyek utánunk.” — mondta Alexandru Vaida-Voevod.¹²³ Így is tettek. A négy antant-tábornok utasításait sorozatosan semmibe vették, nem engedelmeskedtek nekik. Mardarescu már az első megbeszélésen kijelentette, hogy ők csak saját feljebbvalóik utasításait követik. A tábornokok — és rajtuk keresztül Párizs — számára ismertek voltak a románok rablásai, budapesti irodájukban minden helyi eseményről értesültek.¹²⁴ Hiába tiltották meg több alkalommal is a túlzott rekvirálásokat, a gördülőeszközök kiszállítását, a megszállók nem válaszoltak, napokon át húzták az időt. Sőt, a román kormány az őt ért kritikákra tiltakozással

121 *Törs Tibor*: A románok 88 kincsesládát akartak elszállítani a Nemzeti Múzeumból. In: 8 Órai Újság. 1919. november 19. 3. p.

122 *Bandholtz*, 1993. 97–100. p.

123 Alexandru Vaida-Voevod román katonák előtt elhangzott szavai augusztus 2-án. Idézi: *Lipcsey*, 2009. 43. p.

124 BFL Az Entente csapatokkal és Missziókkal való érintkezésre létesült székesfővárosi összekötő iroda iktatókönyve (1919). (= IV.1417.) 1. kötet. A fondhoz iratok nem maradtak meg, de a kötet bejegyzései alátámasztják, a szövetségesek helyi ismereteit. A kötetben szeptember 13. és december 27. között találhatóak bejegyzések, amelyek különféle kérvényeken (utazási, telefonálási, élelmezési, szén ellátási, stb.) kívül rekvirálásokról, falopásokról, atrocitásokról is tudósítanak.

felelt. Brătianu miniszterelnök arra hivatkozott, hogy az ő országukat 1916-ban a német–magyar csapatok kifosztották, tehát joguk van arra, hogy az itt talált készletekkel ellássák magukat.¹²⁵ Románia még a békekötés előtt kárpótolni akarta magát a magyar nemzeti vagyonból a háborúban elszenvedett veszteségeiért. Arra hivatkoztak, hogy ők a kommunizmus letörése céljából vannak itt, és az elszállított javakhoz joguk van. Végül csak az antant fenyegetésére válaszoltak, de közben a rekvirálásokat nem állították le.

A román politika célja egyértelműen a területszerzés volt, amint arról Clerk szeptemberi bukaresti látogatása után végképp meggyőződött: „Rodeanu román tábornok, a román Főparancsnokság alkalmazottja, eljött hozzám és Romániából érkezett parancsok alapján, bizalmasan közölte velem, [...] hogy Románia Erdély szabad ura kíván lenni.”¹²⁶ Ezt Diamandi is elismerte egy interjúban: „Erdély a mienk, a magyarság ott egy-egy sziget a nagy román tengerben.”¹²⁷ A román diplomácia úgy taktikázott, hogy katonai erejük tudatában és annak használatával, az erő politikáját használják. Ezért vonultak be a magyar fővárosba. Stromfeld ezt így summázta: „világossá vált, hogy a párizsi nagykövetek tanácsa messze van, a románok csapatai azonban közel vannak.”¹²⁸

Erejüket pedig a Párizsra gyakorolt nyomáson túl az elfoglalt Magyarország, benne Budapest kifosztására használták fel. Ittlétük alatt, amiről nem tudhatták pontosan milyen hosszú ideig tart, igyekeztek a várost (és a megszállt területeket) módszeresen kifosztani. Ennek érdekében akadályozták meg a rendőrség felállítását és felfegyverzését is. A bevonulás után a román csapatok megszállták a város stratégiai pontjait, ellenőrizték a közlekedést, cenzúrázták a sajtót. Összegyűjtötték a fegyvereket, megtiltották az emberek csoportosulását, éjszakai kijárási tilalom lépett érvénybe, lényegében katonai diktatúrát vezettek be. A kezdeti kaotikus közállapotokat — az antiszemita zavargásokat is — eltűrték, abban részt vettek, és a rendet csak napok múltával állították helyre. A kommunisták, vagy annak véltek ezreit vetették börtönbe, és sokukat bántalmazták, internálták. Időközben pedig rekvirálásnak nevezve, a város alapos kifosztását hajtották végre. A rekvirált értékekért nem fizettek, vagy azok értékének csupán töredékét térítették meg.

125 A román kormány válaszejegyzéke. In: Budapesti Közlöny. 1919. augusztus 16. 4. p.

126 Idézi: *Eördögh*, 2000. 71. p.

127 *Az Est*, 1919. október 7. 3. p.

128 *Stromfeld*, 1922. 288–289. p.

Budapesten a román megszállás több mint 2.5 milliárd korona kárt okozott¹²⁹ (a szegényes életmódot biztosító heti átlagkereset körülbelül 300 koronát tett ki).¹³⁰ A megszállás az anyagi károk mellett több ember életét is követelte. A 28 meggyilkolt mellett pedig több százra tehető az egyéb atrocitások áldozatainak száma.¹³¹ A román katonák ellen naponta átlagosan 30 feljelentés érkezett a rendőrségre. Ezek erőszakos bűncselekményekre, személyes szabadság és szemérem elleni bűncselekményekre vonatkoztak, melyek között kiemelkedően sok volt a rablás.¹³² Ám rablásaik oly túlzó mértéket ért el, amelyet Brătianu fia, a történész Gheorghe I. Brătianu is elismert 1939-es munkájában. „A románok időnként többet vettek el annál, mint amire joguk volt.”¹³³ A mértéktelen rablás oka kettős. Egyrészt az elszállított javakkal kívánták felépíteni az új Romániát.¹³⁴ Másrészt Magyarország tönkretételére irányult. Erről beszélt Brătianu a román képviselőházban 1920. július 1.-én.: „Nem nyugodhatunk addig, míg a magyar népet gazdaságilag és katonailag teljesen tönkre nem tesszük. Mert mindaddig, míg Magyarországon az életképességnek szikrája is van, mi magunkat biztonságban nem érezhetjük.”¹³⁵ Ezt az is bizonyítja, hogy az elhurcolt értékek egy részét nem is használták fel. 1920–1921-ben román állomásokon roszdásodott sok korábban Magyarországról kigördített vasúti szerelvény.¹³⁶ A túlzott mértékű rekvirálásnak nevezett rablás már a Párizsban tárgyaló kormányfőknek is sok volt, hiszen így a többi győztes állam számára már nem jutott Magyarország vagyonából.¹³⁷ A vasúti anyagok és a kocsipark elszállítása érzékenyen érintette a Legfelső Tanácsot is, mivel azok az utódállamokat illették volna, és a románok egyoldalú akciója Csehszlovákia és Jugoszlávia tiltakozását is kiváltotta. A gördülőanyagok önkényes lefoglalása akadályozta Közép-Európa gazdasági talpra állítását. Sőt, az is elképzelhető, hogy Magyarország módszeres kirablásával Brătianu miniszter-

129 *Laky*, 1923. 133. p.

130 *Botos János*: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. In: *Múltunk*. 60. (2015) 3. 106. p.

131 Erről lásd: *Laky*, 1923. 403–407. p., Jelentés, 1921. 126–127. p.

132 Jelentés, 1921. 125. p.

133 Idézi: *Romsics Ignác*: Erdély elvesztése 1918–1947. Budapest, 2018. 255. p. (A továbbiakban: *Romsics*, 2018)

134 *Gróf Bánffy Miklós*: Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év. Budapest, 2013. 209. p.

135 Idézi: *Dékány István*: Trianoni árvák. Budapest. 2018. 262. p.

136 *Romsics*, 2018, 255. p.

137 *Elementek*. In: *Pesti Napló*, 1919. november 15. 1. p.

elnöknek külön terve volt. Gorton tábornok titkos jelentésében így fogalmazott: „Magyarország tisztára söprésének végső célja a magyarok térdre kényszerítése, s ez része egy nagyszabású olasz–román koncepciónak. A kétlépcsős terv célja: először különbékére majd a román király elfogadására kényszeríteni a magyarokat – minden cáfolat ellenére ez Bratianu dédelgetett elképzelése. Ennek megvalósítására küldték Budapestre augusztus közepén Diamandi volt szentpétervári román követet.”¹³⁸

Ezt az elképzelést alátámasztja a diktátumszerű román külön fegyverszünet lehetősége, amelyet rögtön a bevonuláskor próbáltak a magyar kormányra kényszeríteni. De a Romániával kötendő perszónáluniónak voltak magyar támogatói is.¹³⁹ Friedrich István kormánya több alkalommal tárgyalta a román királlyal való megegyezés lehetőségéről. Ám e tárgyalások a román fél hajthatatlansága miatt elakadtak, és Sir George Clerk október 23-án kezdődő missziója után már az angol befolyás érvényesült. Tárgyalásai után, mivel a román fél továbbra sem engedett, a párizsi politikusok a békekonferenciáról való kizárással fenyegették meg a Román Királyságot. A konferencia nem teljesítette további területi követeléseiket, a kisebbségvédelmi feltételek betartására kötelezték őket, és ki kellett vonulniuk Magyarország megállapított határain belüli területekről.¹⁴⁰ Huszár Károly vezetésével új kormány alakult, amely már meghívót kapott a párizsi tárgyalásokra.

138 Idézi: *Arday*, 2009. 203. p.

139 A magyar-román tárgyalásokat összefoglalja: *Romsics*, 2018. 254–269. p.

140 A kivonulást részletesen ismerteti *Suba János*: A Román Királyság 1919. évi hadjárata Magyarország ellen. In: *Új Honvédségi Szemle*. 54. (2000) 8. 82–90. p.

SZABÓ BENCE

A DIREKTÓRIUMTÓL AZ ELLENFORRADALOMIG

Az 1919-es román megszállás kecskeméti eseményei

A Forradalmi Kormányzótanács 1919. augusztus 1-én befejezte működését. A proletárhatalom bukását követően, augusztus 2-án este Kecskemét utcáin újra csendőrökből toborzott egységek látták el a járőrszolgálatot.¹ A kurzusváltás érdekes anomáliája, hogy a helyhatóság direktóriuma még a következő nap délben is adott ki hivatalos jelentést, igaz, ezúttal utoljára. Ezt követően a román hadsereg előőrseinek bevonulásáig, vagyis augusztus 4-ig a város irányítása Császár István csendőr főhadnagy kezébe került.² Visszatért hivatalába Sándor István,³ a város március 21-én eltávolított polgármestere is. Az új vezetés azon volt, hogy mielőbb kimozdítsa Kecskemétet a gazdasági dermedtségéből: az első intézkedések között szerepelt a szabadkereskedelmi és örletési tilalom feloldása. Eközben a karhatalom is aktivizálódott, megkezdődött a proletárforradalom prominenseinek őrizetbe vétele. Gyors ütemben likvidálták a proletárdiktatúra hivatalait, a város apparátusából elmozdították a kompromittálódott tisztviselőket.⁴ 1919 augusztusának elején tehát megkezdődött a direktorium előtti közigazgatás helyreállítása, a visszarendeződés folyamatát azonban a katonai megszállás megakasztotta.

Kecskemét katonai megszállása

„A román megszálló csapatok parancsnokságai folyton hangsúlyozzák, hogy a megszállás békés jellegű s a vörös uralomtól való szabadulásunk érdekében van. [...] Fájdalom, az eredmény egészen más, s nagyon szomorú.” – vélekedett Sán-

1 Romsics Ignác: A Duna-Tisza köze hatalmi-politikai viszonyai 1918-19-ben.. Budapest, 1982. 174. p. (Értekezések a történeti Tudományok köréből 96.) (A továbbiakban Romsics, 1982.)

2 Uo. 175. p.

3 Sándor István (Zádor, 1870 – Kecskemét, 1943. december 20.) Iskoláit Csurgón, majd Kecskeméten a Református Főgimnáziumban és a Jogakadémián végezte. 1894-ben lépett a város szolgálatába, 1895-ben aljegyzővé, 1904-ben főjegyzővé választották, 1913–1919 között Kecskemét polgármestere. 1931-ben a Független Kisgazdapárt programjával országgyűlési képviselő lett. *Székelyné Kőrösi Ilona*: Az „aranykor” után. Egy elfelejtett polgármester, Sándor István. Kecskemét, 2008. (a továbbiakban *Székelyné*, 2008.)

4 Napi hírek. Kecskeméti Közlöny 1919. augusztus 14. 3. p.

dor István polgármester egyik levelében.⁵ A bevonulást követően Kecskemét és tágabb környezete feletti ellenőrzést a román királyi hadsereg 6. hadosztálya vette át. A megszállt övezet területi beosztásába tagolták a törvényhatósági jogú várost, Pest vármegye középső és déli részét, végül Csongrád vármegye északi járásait.

A fennálló helyzetben a főispáni hivatal élére alkalmas jelöltet csak nehézségek útján talált a törvényhatóság. Mérlegelésre azonban, Olteanu tábornok ultimátuma alapján, sem mód, sem idő nem maradt.⁶ Sándor István felkérése nyomán végül dr. Balásfalvi Kiss Ferenc,⁷ Kecskemét nyugalmazott törvényszéki bírása vállalta el a stallumot, aki még ha „illetéktelen, de legalább magyar hatóságtól kapja ideiglenes megbízatását” — indokolta a polgármester kényszerű helyzetében meghozott döntését a belügyminiszter előtt.⁸ A közigazgatás szakszerű működtetéséhez szükség lett volna alispán kinevezésére is, de a javaslatba hozott dr. Endre Zsigmond Kiskunfélegyházi járási főszolgabíró nem vállalta el a megbízatást.⁹

A román haderő bevonulását követően fegyveres konfliktus már nem bontakozott ki, ennek ellenére a románok hadműveleti területként kezelték Kecskemétet és térségét. A katonai intézkedések nyomán a polgári közigazgatás és a magyar kormánysszervek közti összeköttetés teljesen megbénult. Szünetelt a távközlés, a szállítás és a közlekedés, így a posta- és futárszolgálatok sem funkcionáltak. A közlekedés- és hírzárlat mellett általános aggodalmat keltett a román hadsereg pénzforgalom szabadságát érintő intézkedése. A bevonuló csapatok haladéktalanul hozzáláttak a városi közpénztárak „átvizsgálásához”. Intézkedtek a pénztárak működésének felfüggesztéséről és eszközállományuk számbavételéről,¹⁰ ami a gyakorlatban a helyi pénzforgalom intézményei feletti teljes ellenőrzést és azzal való rendelkezést jelentette. Összegyűjtötték és lefoglalták a közpénztárak és részben a bankok letétjeinek egy részét, a „bolsevik” pénzek begyűjtésének indokával. A román megszállás kemény szankciókkal bevezetett ár- és bérstabilizáló intézkedései rendeltetésük szerint kordában tartották a kezelhetetlen mé-

5 Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (= MNL BKML) Kecskemét város polgármesterének iratai. Elnöki iratok. (= IV.1910.a.) Szám és címzés nélküli levél. 1919. augusztus.

6 MNL BKML Kecskemét város főispánjának iratai. Általános iratok. (= IV.1901.b.) 2/1919. Fi.

7 Megbízatása augusztus 14-től október 16-ig tartott.

8 MNL BKML IV.1910.a. 395/1919. eln.

9 MNL BKML IV.1901.b. 21/1919. Fi. A VI. román Hadosztály által megszállt terület főszolgabíróinak és polgármestereinek 1919. augusztus 24-i értekezlete.

10 MNL BKML IV.1910.a. 394/1919. eln.

reteket öltő drágulást, a kereskedelem felett gyakorolt teljes ellenőrzés azonban továbbra is bénítólag hatott a pénz- és hitelpiacra, ezáltal az egész kereskedelmi forgalomra.

Hadifoglyok helyzete

A román királyi haderő bevonulásakor a kaszárnyákban állomásozó, Vörös Hadsereg kötelékébe tartozó katonákat lefegyverezték, és őrizet alá helyezték. A kezdetben mintegy 3000 főnyi internált katona és a proletárdiktatúra elfogott expensei számára szükségessé vált egy állandó gyűjtőtábor kialakítása.¹¹

Az egykori „94-es” barakkokból¹² szervezett fogolytábor élelmezésének, ellátásának gondja kezdettől a polgári közigazgatásra hárult. A táborba Kecskemét lakosságához és megroppant teherbíró képességéhez képest túlzott létszámú internáltat irányítottak. A foglyok ellátása szeptember végén kezdett különösen aggasztóvá válni, mikor az abonyi internáltakat Kecskemétre szállították.¹³ 1919. október végére a rabok létszáma a 6000 főt is meghaladta (október 21-én a létszám 6469 fő volt),¹⁴ ezzel együtt szaporodtak az ellátandó tömeg élelmezésének terhei is. A városi közigazgatás időről időre kérelmezte az internáló tábor lakóinak felülvizsgálatát, valamint az elhelyezési körülmények normalizálását.¹⁵ 1919 októberére a túlsúlyfoltosság humanitárius katasztrófával fenyegetett. Az Abonyból áttelepített 2006 internált személy helyzete különösképp aggasztó volt, ők ugyanis „*abszolút lerongyolódott állapotban*” érkeztek Kecskemétre. Sokuknak — a csípős őszi időjárás dacára — hiányos volt az öltözkéke, sürgősen fehérneműt, lábbelit, alsó és felső ruházatot kellett számukra szerezni. A tábori állapotokat a Népszava 1919. október 17-i száma ismertette: „*A kecskeméti foglyok 45-50 méter hosszú és 16 méter széles, legnagyobbbrészt üvegezetlen ablakú barakkokban 450–500-an fekszenek szalmázatlan padlón. A tisztaság fönntartásáról természetesen szó sem lehet. Napjába háromszor kapnak levest és 20 deka kenyeret. Ez az egész táplálkozásuk.*”¹⁶ A hivatalos cáfolatok ellenére a főispáni hivatal a járási főszolgabírókat gyűjtésre

11 MNL BKML Kecskemét Város Közélelmezési Hivatalának iratai. (= IV.1919.) 544/1919.

12 Napi hírek ... Kecskeméti Közlöny 1919. augusztus 14. 3. p.

13 MNL BKML IV.1901.b. 143/1919. Fi.

14 MNL BKML IV.1901.b. 66/1919. 528/1919. eln.

15 MNL BKML Kecskemét Város Tanácsának iratai. Közigazgatási iratok. (= IV.1908.b.) 21.315/1919. e.sz.: 18.532/1919.

16 A kecskeméti foglyok panasza. In: Népszava 1919. október 17. 5. p.

szólította fel. Sándor István is szót emelt a volt vörös katonák érdekében.¹⁷ Nehéz sors várt arra a mintegy 360 fő¹⁸ tisztikarra is, akiknek őrizeti helyéül a reáliskola új épületét jelölték ki. Az augusztus elején foglyul ejtett tisztek az őszi évszaknak megfelelő meleg ruhával nem rendelkeztek. Az épület ablakai hiányosak voltak, így szaporodtak a fogva tartás embertelen körülményeire utaló panaszok: „*a hidegebb idők beálltával a szobákban tartózkodás mindinkább tűrhetetlenebbé válik. A fűtetlen hideg szobák már most is nagymérvű megbetegedést okoznak.*”¹⁹

A román csapatok közvetlenül a kivonulás megkezdése előtt adták át az ellenőrzésük alatt álló fogolytáborokat. A kecskeméti fogolytábor átvétele 1919. november 18-án zajlott le.²⁰ Az őrszolgálatot ellátó magyar csapattesteket legkevesebb 100 csendőrből és két tisztből kellett megszervezni. A magyar belügyi hatóságok a kivezényelt karhatalom létszámát azonban „*a foglyok részéről esetleg várható zavargások elfojtása*” okán, óvatosságból megduplázták. Az átvett rabokat ezután igazolóbizottságok szóbeli eljárása alá vonták. A testületek tagjait a Hadügy-, a Belügy- és a Propaganda Ügyek Minisztériuma, továbbá az Államügyészség delegálta. A kihallgatásokon a helyi államrendőrség és rendőrhatalóság megbízottai (Kecskeméten Barna Gábor rendőrkapitány) is jelen voltak. Az elnököket mindenhol a Belügyminiszter küldöttei adták. A vizsgálatok során három jogi kategóriába sorolták az őrzetéseket. Mindazokat, akik a Tanácsköztársaság idején büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekményeket követtek el, továbbra sem lehetett szabadon bocsátani. Ugyancsak fenn kellett tartani a rendőrhatalósági őrzetet azon személyeknél, akik bizonyíthatóan a kommunista rendszer valamely hatalmi ágának prominensei voltak. Sorsukról előzetes letartóztatásba helyezést követően az illetékes államügyészségek döntöttek. Azok, akik köztörvényes bűncselekmény elkövetésével nem voltak megvádolhatók, továbbá nem voltak a kommunista rendszer exponensei sem, élelmiszer ellátmánnyal és ingyenes utazási igazolvánnyal ellátva távozhattak. Kivételt képeztek a fővárosi illetőségű foglyok. Őket „*a főváros közbiztonsága érdekében*” külön elbánás alá vették, nehogy „*a nagyjából megvizsgált és elbocsátott egyének a fővárost elárasztva, an-*

17 MNL BKML IV.1901.b. 85/1919. Fi.

18 MNL BKML IV.1919. 544/1919.

19 MNL BKML IV.1908.b. Szám nélküli irat. „A kecskeméti fogolytábor kérvénye, melyben tűzifát kér” tárgyú irat. Kelt.: 1919. október 23.

20 A Katonai Állomásparancsnokság politikai helyzetjelentése a Budapesti Kerületi Parancsnokságnak. Hadtörténelmi Levéltár, Vezérkari Főnökség 1919. I. hadművelleti csoport 2321. sz. In: Dokumentumok az 1918–19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez. Szerk.: Romsics Ignác. Kecskemét, 1976. 674. p. (a továbbiakban Dokumentumok, 1976.)

nak közbiztonságát és rendjét veszélyeztessék”.²¹ A hazabocsátott személyeknek a kijelölt hivataloknál rendszeresen jelentkezni kellett, ugyanis a rendőrhatóságok mindenkit nyilvántartásba vettek. Az őrizetben maradó internáltakat egy központi gyűjtőtáborba, Hajmáskérre szállították át. A kecskeméti internálótábort ténylegesen az igazolóbizottság munkájának befejeztével, 1919 decemberében oszlatták fel. A bizottság Budapest lakosaiból 200 főt, a vidékiek közül 18-at deportáltatott Hajmáskérre, további 8 főt bünyügyi eljárás lefolytatására az ügyészségnek adtak át.²²

Törvénytelenlégek, jogsértések

*„... a román királyi hadsereg nem a magyarok leigázása, hanem egyedül a bolsevizmus letörése miatt szállotta meg a térséget...”*²³ (Moscalu őrnagy, VI. Román Királyi Hadosztály)

Az augusztus 4-ét követően Kecskemétre érkező megszálló csapatok első teendője a városban maradt direktórium tagok és vöröskatonák letartóztatása és internálása volt, de sorra kerültek a proletárhatalommal együttműködő, szökésben lévő tisztviselők, tisztek, párttagok is. A deklarált antikommunista intézkedéseket kivrívó törvénytelenlégek kísérték: *„... napirenden volt emberek indokolatlan elfogatása, megverése.”*²⁴ A direktórium alatt kompromittálódott személyek mellett jogellenes letartóztatásokat is foganatosítottak a katonai szervek. Érdemi nyomozati munkát és ügyészi, bírói határozatot mellőzve fosztottak meg sokakat szabadságuktól. A közigazgatási közegek lehetőségeikhez képest igyekeztek ugyan a törvénytelenlégekkel szemben fellépni, de a beadványok a legtöbb esetben érdemi válasz nélkül maradtak. Az elítéltek és a vizsgálati foglyok létszámáról, azok személyi azonosságáról, a kiszabott büntetés tartamáról a közigazgatás szerveit nem értesítették. A letartóztatásban lévő embereket a rendelkező hadosztály kivonulása alkalmával sem adták ki a magyar katonai vagy polgári közegeknek, hanem magukkal hurcolták őket új állomáshelyükre.²⁵

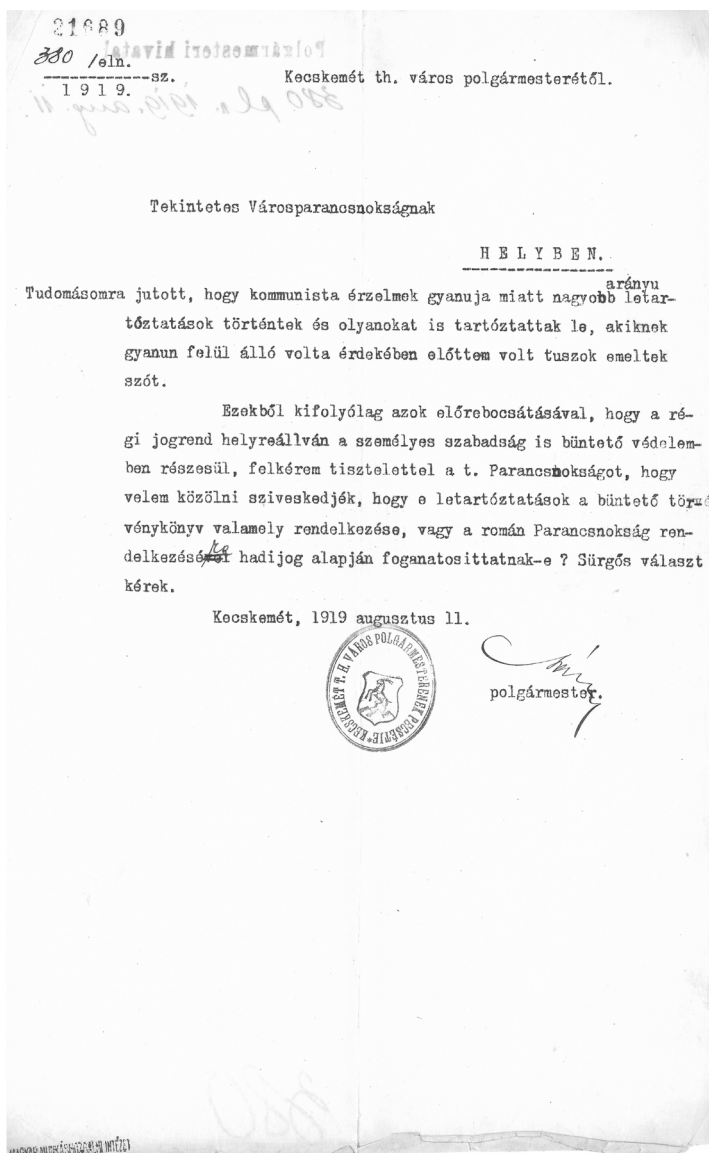
21 MNL BKML IV.1901.b. 133/1919. A Magyar Belügyminiszter 1450/1919. sz. utasítása.

22 Feloszlott a fogolytábor. Kecskeméti Közlöny 1919. december 14. 2.

23 MNL BKML IV.1901.b. 21/1919. Fi. Jegyzőkönyv a VI. román hadosztály által megszállt terület főszolgabíróinak és polgármestereinek 1919. augusztus 24-iki értekezletéről

24 Székelyné, 2008. 286. p.

25 34/1919.

1. kép. Sándor István polgármester tiltakozó levele
a városparancsnokhoz a Kecskeméten folytatott letartóztatások ügyében
MNL BKML IV.1910.a. 380/1919. eln.

A letartóztatott tisztikar egy részét augusztus 11-én Aradra szállították. Azokkal sem tettek kivételt, akik nem voltak tagjai a Tanácsköztársaság hadszervezetének,²⁶ őket egyszerűen hadifoglyoknak tekintették. Október végén az I. Vádázhadosztály távozásakor újabb transzportok indultak el. Október folyamán az aradi bank egyik tisztviselője a magyar fővárosba utazott, érdemi felvilágosítással azonban nem szolgálhatott, mivel a városban letartóztatásban lévő foglyok őrizete oly szigorú volt, hogy velük sem szóban, sem írásban nem lehetett érintkezésbe lépni.²⁷ Annyi konkrétumot lehetett csak megtudni, hogy a nála lévő nyilvántartások 166 kecskeméti lakos nevét tartalmazták.²⁸ Sándor István információi szerint Aradra az országból összesen 1100 tényleges és tartalékos tisztet vittek el, akiket „*meglehetősen szigorú fogságban, kedvezőtlen élelmezési és egészségügyi viszonyok között*” tartottak.²⁹ A foglyok nagy része egészen december 8-ig a vár pincebörtönében sínylődött, csak utána engedték szabadon őket,³⁰ de néhányan sohasem tértek haza.³¹

A lakosságot ért atrocitások

A lakosságot ért atrocitások bűnügyi lajstroma számos kirívó, több esetben halállal végződő erőszakos bűncselekményt tartalmaz.³² Ezek megelőzése, illetve kinyomozása képtelenség volt az adott viszonyok között, mivel a román hadsereg vonatkozásában a magyar polgári nyomozó hatóságok illetéktelenek voltak. A katonai rendelkezések szerint civilek is tehetek panaszt a parancsnokságokon, a visszaélések, bűncselekmények bizonyítása azonban szinte lehetetlen volt, ennek hiányában a jogorvoslat is elmaradt.³³

26 MNL BKML IV.1901.b. 45-47/1919. és IV.1910.a. 394/1919. eln.

27 MNL BKML IV.1910.a. 537/1919. eln.

28 MNL BKML IV.1910.a. 582/1919. eln.

29 MNL BKML IV.1910.a. Szám és címzés nélküli levél. 1919. augusztus.

30 Székelyné, 2008. 311. p.

31 MNL BKML IV.1910.a. 21/1920. eln. és 1908.b. 9803/1920.

32 MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln. és IV.1903.r. A románok okozta károk felmérésére alakult bizottság iratai. 702. sorszám.

33 MNL BKML IV.1901.b. 9/1919. Fi.

21690

Kecskemét th. város rendőrfőkapitányi hivatala.

N A P I J E L E N T E S .

Kecskemét, 1919. évi augusztus hó 29.én.

Jelentem, hogy az elmúlt 24 óra alatt különösebb esemény nem történt.

A románok mellé osztott járőröket kísérő rendőrök közül jelentik, hogy egyes patulok nem a kijelölt kerületben teljesítik járőr szolgálataikat, hanem a közeli szőlőhegyeket keresik fel ahol a gyümölcsfákat rongálják; az éretlen szőlőt nagyobb mennyiségben leszedik s így a lakosoknak igen nagy anyagi kárt okoznak attól eltekintve, hogy tulajdonképpen maguknak semmi gyönyörűséget ^{nem} szereznek. Utasítást adtam a rendőrlégénységnek, hogy ilyen eseteket a katonák nevének megjelölésével írásbelileg jelentsék; hogy az ily módon beérkezett adatokat - az illetők felállításra vonhatása végett - a Nagybírói Parancsnokságnak bemutatassam.

Kmft.

Baum
főkapitány.

Hivatkozva No. 310.1919. augusztus hó 26.án kelt Térparancsnoksági rendeletre pótlólag jelentem, hogy a Ferencz József lakányában 4 óránként járőr szolgálatra beosztott 16 rendőr közül a beosztást végző román őrnagy úr visszaküldött 8 rendőrt azzal; hogy ez idő szerint 4 óránként több támaszra szükség nincs; így a további járőr szolgálatra csak 8 rendőr jelent meg. Az erről szóló rendőri jelentést a térparancsnoksághoz intézett napi jelentésemhez mellékeltem.

Kmft.

Baum
főkapitány.

4

2. kép. A városi rendőrfőkapitány jelentése
a közbiztonság helyzetéről, 1919. augusztus 29.

MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln.

Jelentős számban hivatkoznak források fizikai bántalmazások és szemérem elleni erőszak előfordulására, amelyek különösen a város peremrészein és a tanyavilágában öltöttek tömeges méreteket. „*Napról napra szaporodik a panasz az egyes román járőrök által elkövetett visszaélésekre*”.³⁴ Például Lakitelek és Töserdő között rendszeresen előfordult, hogy a készletek őrzésére kirendelt katonák behurcolták az asszonyokat és a lányokat a vasúti kupékba. A boros gazdákat, betegen fekvő asszonyokat is rendszeresen zaklatták, a lakosságot kímélet nélkül sanyargatták.

A panaszok jócskán szaporodtak a csapatmozgások idején, ekkor is főként a külterületeken. A tanyavilág magányában élők sérelmére elkövetett bűncselekmények nagyrésze „láthatatlan” marad. Az elkövetők ezekben a helyzetekben gyakrabban és nagyobb brutalitással folyamodtak erőszakos cselekményekhez. Jellemző jelenség volt, hogy kisebb-nagyobb csapatokba verődött katonák elpor tyáztak az állomáshelyüktől távolra, keresve a lehetőséget rablásokra, fosztogatásokra. Sándor István polgármester ez ügyben már a megszállás kezdetén, 1919 augusztusában a román hadtestparancsnoksághoz fordult beadványával, kiemelve a Kiskunfélegyházáról és Nagykőrösről átkóborló katonákkal kapcsolatos panaszokat.³⁵

Az erőszaknak a városi lakosság is rendszeresen ki volt téve.³⁶ Nem egy esetben történtek közmegebotránkoztatást kiváltó esetek. A város szállóiban elhelyezett tisztek például az átutazó hölgyvendégekkel gorombáskodtak, sokszor tetteleg bántalmazták őket. A lerészegedett katonák éjjeli randalírozásai, a színésznőkkel szembeni erőszakoskodások, ütlegetések szintén mindennapos esetnek számítottak. Feljegyzések szólnak a lakásrekvirálások alkalmával beszállásolt tisztek durvaságairól, a szállásadó családok terrorizálásáról is.³⁷

34 MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln. A kecskeméti rendőrfőkapitány 1919. augusztus 17-i napi jelentése.

35 MNL BKML IV.1910.a. 413/1919. eln.

36 BKML IV.1903.r. 638. sorszám

37 MNL BKML IV.1910 a. Szám és címzés nélküli levél. 1919. augusztus. és BKML IV.1903.r. 1/306. sorszám

A belső hatalmi viszonyok átrendeződése

„Világosan láttam, hogy itt már törvénytelen erők dolgoznak és a hatalmat anynyira magukhoz ragadták, hogy a város vezetéséért ily körülmények között a felelősséget nem vállalhattam...”³⁸ (Sándor István)

A háborús esztendő kényszerintézkedései egyenes úton vezettek a döntéshozatalra illetékes testületek háttérbe szorulásához a személyes döntéshozatal javára. Helyhatósági szinten a polgármester hivatali jogkörei a testületi entitás rovására terjeszkedtek, közvetlen befolyása a város ügyei felett megerősödött, mert a hadigazdálkodás céljainak és igényeinek a közvetlen intézkedési szabadság felett meg leginkább. A háborút megelőző időszak joggyakorlata szerint alakított politikai testületek döntési hatásköre a Tanácsköztársaság, majd a katonai intervenció alatt gyakorlatilag meg is szűnt. A közjogi állapotok visszarendeződése a proletárdiktatúra bukása után formailag elkezdődött, de már más erővonalak mentén haladt tovább. A katonai parancsnokság és a polgári közigazgatás mellett önálló hatalmi tényezővé váltak a tisztí különítmények és a karhatalom, amelyek megerősödésükkel jogot formáltak befolyásuk további térnyerésére. „*En azt hittem, hogy Császár szerepe odáig terjedt, hogy a várost átadja a románoknak*”³⁹ – emlékezett vissza a zavaros időkre Sándor. A polgármester ebbéli jóhiszemű elgondolásában azonban súlyosan tévedett. A román katonai vezetés az első napokban csak a csendőr-főhadnaggal érintkezett, a város legitim tisztviselőjével sokáig bizalmatlan maradt. Ennek magyarázatát Sándor István a városparancsnok konspirációjában vélte felfedezni: „[...] az a véleményem alakult ki, hogy Császár engem, mint kommunistát mutatott be, akikkel a románok rövid úton szoktak végezni.”⁴⁰ A városparancsnokság fennmaradását a polgármester eleve érthetetlennek találta. A hivatal pontos hatásköri leírással nem bírt, jogszerű működése a létrehozásról rendelkező katonai szerv felbomlásával megszűnt.⁴¹ A városparancsnok és a polgármester között kialakult bizalmatlanság, hatalmi-hatásköri rivalizálás az egyébként is súlyos helyzetet tovább élezte. A város megszállását követően a városparancsnok a polgármesteri hivatalban önhatalmúlag iratokat gyűjtetett össze, és más önkényes intézkedéseket tett. „*Gondolom Császár útján közölték*

38 Székelyné, 2008. 319. p.

39 Uo. 286. p.

40 Uo. 285.

41 MNL BKML IV.1910.a. 394/1919. eln. és uo. Szám nélküli irat. Kecskemét polgármesterének levele dr. Samassa Adolf belügyminiszter részére, 1919. augusztus 10.

*velünk, hogy a városi tanács üléseire dr. Sárközy Jenőt mindig meg kell hívnunk, aki ezután többnyire ott is ült [...] A rendőrség élére dr. Zana Ferenc ügyvédet állították, aki meg is kezdte azt a működését, bár voltak e célra megválasztott vagy kinevezett tisztviselők is.*⁴²

A valós hatalmi erőviszonyokat Kiss Pálnak és három társának meghurcoltatása is jól szemlélteti. A városban működő, pontosan meg nem nevezett különítmény tagjai („a városi hatóságoktól külön álló szervezet”) Kiss Pált és társait elfogásuktól kezdve folyamatosan és teljességgel indokolatlanul bántalmazták. A durva testi erőszak alkalmazása a városháza kapujában és folyosóján is folytatódott, az ott jelen lévő fegyveres közegek jelenléte ellenére. Habár Sikrai Kovács József rendőrkapitány is a helyszínen tartózkodott, a rabok könyörgése ellenére sem volt hajlandó közbeavatkozni. „E kötelezettség-mulasztás erkölcsi megítélésénél még az is figyelembe veendő, hogy a bántalmazottak közül ketten végig szenvedték a világháború küzdelmeit, mely nyomorúságtól S. Kovács József tb. rendőrkapitány mentesült...”⁴³ — olvasható Sándor István memorandumában. Tudvalevő, hogy ekkor már végbement a városi rendőrkapitányságok államosítása, így a polgármester fegyelmi és egyéb intézkedési hatásköre megszűnt e szervek felett.

A megszállással együtt járó minden nehézségen túl a „fék nélkül” rágalmazó Kecskeméti Közlöny működése, a hivatalnoki kar megfélemlítése, a polgármester folyamatos elszigetelődése, végül pedig egy névtelen feljelentés mögé bújtatott provokáció után Sándor István joggal érezhette: elfogyott körülötte a levegő. Október 4-én beadta lemondását, mely döntését közhatalmi tekintélyének csorbulásával és megrendült egészségi állapotával indokolt: „[...] a bolsevizmus megszűnése óta a helyzet rendes sajtószolgálat hiánya, a közgyűlés tartásának képtelensége s ennek folytán a közönség körében szabadon terjesztett képtelen rágalmak folytán [a helyzetem] oda fejlődött, hogy jelenleg úgy látszik, hogy a törvényhatósági bizottság többségének bizalmát nem bírom, e nélkül pedig a város vezetését egészségem és erőm birtokában nem végezhetném sikeresen, de nem is óhajtanám végezni.”⁴⁴ A polgármester lemondását követően Kecskemét közigazgatásának élére nem választás útján neveztek ki utódot. Az 1912. évi LXIII. tör-

42 Székelyné, 2008, 287. p.

43 MNL BKML IV.1910.a. 493/1919. eln.

44 MNL BKML IV.1910.a. 500/1919. eln.

vény⁴⁵ szellemében az új kormánybiztos, Zsitvay Tibor⁴⁶ Sándor Istvánt rendelkezési állományba helyezte, a város élére pedig Szombatfalvy-Majthényi Miklós⁴⁷ menekült székelyudvarhelyi polgármestert jelölte ki. Szombatfalvy a helyi sajtó érdeklődésére kifejtette, hogy kecskeméti megbízatását és letelepedését nem tekintí életre szóló döntésnek, csak a sors kínálta átmeneti feladatnak: *„A magam helyzetét abszolúte nem tekintem másnak, mint hogy itt a váratlanul ért megbízatásomnak eleget tegyek, a viszonyokat konszolidáljam és békét teremtek”*.⁴⁸

Igazoló eljárások

A 21579. IM. IV. rendelet kötelezte az ügyészségeket, hogy a Tanácsköztársaság ideje alatt elkövetett bűncselekményeket vizsgálják ki, az eljárásokat sürgősen indítsák meg.⁴⁹ A felelősségre vonásokat vezénylő Váry Albert⁵⁰ sajtónyilatkozata szerint a bűnvádi eljárás mindenkire kiterjedt, aki a „bolsevista uralom” alatt magasabb beosztást, tisztséget, vagy egyéb „bizalmi állást” viselt, sőt azokra is, akik

45 1912. évi LXIII. törvénycikk A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

46 Zsitvay Tibor (Pozsony, 1884. november 10. — Alpnachdorf (Svájc) 1969. júl. 9.) 1919–1920-ban Kecskemét kormánybiztos-főispánja volt. 1921 őszén kezdeményezésére jött létre Kecskeméten az Egységes Párt, amelynek programjával a város országgyűlési képviselőjévé választották. 1929–1932 között igazságügyminiszter volt. A népbírói ítélet elől 1946-ban külföldre menekült. Forrás: Hírös naptár. <http://www.hirosnaptar.hu/index.php?oldal=matortent&sz=2520> (Utolsó letöltés: 2019. június 26.)

47 Szombatfalvy-Majthényi Miklós (Budapest, 1881 – ?) Erdélyi származású politikus. Gimnáziumi tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban, jogi tanulmányait a Budapesti Királyi Tudományegyetemen végezte. 1905-től Udvarhely vármegyében közigazgatási gyakornok, majd tiszteletbeli aljegyző, 1908-tól megyei főjegyző. 1914-ben Székelyudvarhely polgármesterévé választották. A román megszállás elől Budapestre költözött. 1919. október 20-ától Kecskemét kinevezett polgármestere lett, mely tisztséget 1922-ig töltötte be. A Gömbös Gyula vezette Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) 1924. évi megalakulásakor a szervezet pártigazgatója lett. 1944-ben az OTI kormánybiztos-vezérigazgatója. Forrás: Kecskemét Polgármesterei 1848–1950. Szerk.: Péterné Fehér Mária. Kecskemét 1996. és Gyurgyák János: Magyar fajvédők. Eszme- és politikatörténeti tanulmány. Doktori disszertáció. Eger, 2012. 105. p.

48 Beszélgetés az új polgármesterrel. Kecskeméti Közlöny 1919. október 30. 1.

49 *Nánási László: A magyar királyi ügyészség története.* Budapest, 2011. 218. p. (a továbbiakban *Nánási*, 2011.)

50 A Budapesti Államügyészség korábbi vezetője volt. 1919. augusztus 4-től a felelősségre vonásokat irányította. *Nánási*, 2011. 217. p.

hivatalviselés nélkül kollaboráltak a tanács hatalom bármely szervével.⁵¹ Az igazoló eljárások a teljes közzsférát átfogták. A vizsgálatok célja az volt, hogy az állami, törvényhatósági és helyhatósági alkalmazottak bolsevizmus alatti politikai magatartását kinyomozzák, a kompromittálódott személyeket (pl. direktóriumi tagokat, törvényszéki bírákat) eltávolítsák és szükség szerint büntetőeljárás alá vonják.⁵² A város oktatási intézményeinek pedagógusai közül is többeket meghurcoltak,⁵³ köztük a köztisztviselőként álló M. Bodon Pál zeneiskolai igazgatót.⁵⁴ Átvilágították a rendőrség testületét is, és aki ellen terhelő adatokat tártak fel, azt azonnal eltávolították karhatalom állományából.⁵⁵ Ugyanígy jártak el többek között a színházi társulat tagjaival, letartóztatták Babos Dezső és Révész Jenő színészeket.⁵⁶

Az eljárások miatt veszélybe került számos egzisztencia. Schramm Béla állami elemi iskolai igazgató a polgármesterhez azzal a kérelemmel fordult, hogy a rendőrségi kihallgatások és nyomozati eljárás alapján mielőbb tisztázza nevét a felhozott vádak alól. *„A magyar tisztviselőnek egyetlen kincse van – magyar becsülete. Ezt a becsületet Nagyságod határozata [...] nem adja nekem teljes egészében vissza. [...] Hogyan álljak feletteseim, hogyan álljak tisztársaim, tanítótársaim elé, ha nem mutathatok rá Nagyságod határozatára, hogy minden kétséget kizáró módon becsületes magyar tanítómester voltam és vagyok.!?”*⁵⁷ – indokolta kérelmét a tanító-igazgató.

A folyamatban lévő eljárásokra a román hadsereg befolyást gyakorolt, mivel a megszállt országrészt hadművelleti területnek tekintette. Ezzel együtt a rögtönbíráskodás jogát is magának vindikálta. A prefektúra a bolsevikok felkutatására és elítélésére minden jogot fenntartott, abba kezdetben semmiféle beavatkozást nem tűrt meg a magyar nyomozati és jogszolgáltató szervek részéről.⁵⁸ A tömeges méretet öltő jogellenes letartóztatások ellen Sándor István szót emelt az

51 Uo. 219.

52 MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln. A kecskeméti rendőrfőkapitány 1919. augusztus 16-i, augusztus 23-i és szeptember 5-i napi jelentései.

53 Igazoló eljárás a középiskolai tanároknál. In: Kecskeméti Közlöny 1919. október 28. 2. p

54 MNL BKML IV.1908.b. 4806/1920.

55 MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln. A kecskeméti rendőrfőkapitány 1919. augusztus 22-i napi jelentése.

56 MNL BKML IV.1910.a. 393/1919. eln. A kecskeméti rendőrfőkapitány 1919. augusztus 15-i napi jelentése.

57 MNL BKML IV.1910.a. 627/1919. eln.

58 Nánási, 2011. 220. p.

intendatúrán, illetékesség híján azonban közvetlen befolyást nem gyakorolhatott az eseményekre. „[...] a letartóztatások a román parancsnokság rendelkezésére a hadijog alapján foganatosíttatnak”⁵⁹ – állt a városparancsnok válaszában, melyet a polgármesteri irat felzetére jegyeztek. A letartóztatott személyek felügyeletét is döntően a katonai parancsnokság látta el. Az eljárások és ennek nyomán a rendőrhatósági, jogszolgáltatási intézkedések a román csapatok távozása után folytatódtak. Kecskeméten az igazoló vizsgálatok vezetésére dr. Zana Ferenc tiszti főügyészt nevezte ki Szombatfalvy-Majthényi.⁶⁰ A megszállást követő konszolidáció során a polgári hatóságok szerepe növekedett a vizsgálatok lefolytatásában, ugyanakkor a kivonulásig az eljárásokba való beavatkozások fennmaradtak. A nyomasztó rendőrhatósági „puhatolások”, megalázó ügyészi vizsgálatok sok közhivatalnok, köztisztviselőben álló tanár, intézményvezető életútját megtörték. A vizsgálatok több esetben is jóhiszemű, a proletárdiktatúrával elvi szinten nem azonosuló emberek meghurcolásával, gyanúba keverésével, leváltásával jártak együtt, mely egyben lehetőséget adott a jobboldali erők fokozódó térnyerésére a közéletben.

Politikai küzdelmek a tömegtájékoztatás fórumain

A sajtótermékek nagy részét a Tanácsköztársaság alatt rendeleti úton betiltották. A direktórium lemondását követően vált lehetővé a kiadói tevékenység felújítása, természetesen a legszigorúbb cenzúra mellett. A lapok újbóli megjelenítését a lakosság hiteles tájékoztatása tette időszerűvé. A közszájon megforduló, alaptalan hírek ugyanis folytonosan felkorbácsolták a kedélyeket. „Nagy nyugtalanság okozója s a legkalandosabb hírek elterjedését segíti elő, hogy lapjaink nem jelenhetnek meg, el vagyunk zárva s a hatóságok a lakossággal falragaszok útján sem érintkezhetnek”⁶¹ — érzékeltette a fennálló visszás helyzetet Sándor István a főparancsnoknak címzett átiratában. A hírzárlat enyhülésével a főispáni hivatalhoz 1919 szeptemberében érkeztek be kérvények lapok indítására a Kecskemét, a Reformátusok Lapja, továbbá a Kecskeméti Közlöny szerkesztőségei részéről.⁶²

A közigazgatás aktái nem tájékoztatnak több fontos körülményről, amely a lapok, különösen a Kecskeméti Közlöny megindítása körül említésre méltók. A

59 MNL BKML IV.1910.a. 380/1919. eln.

60 MNL BKML IV.1901.b. 59/1919.

61 MNL BKML IV.1910.a. 394/1919. eln.

62 MNL BKML IV.1901.b. 51-52 és 54/1919. Fi.

Közlöny egy újonnan indított lap volt, politikai orientációja kezdettől egyértelműen látszott: *az ellenforradalom ügyét a legvadabb módon szolgálta*⁶³ [...] *a helyreigazításokat törvénytelenül nem közölte és mindent támadott válogatatlán hangon, ami régi volt*” — olvasható Sándor István egykori polgármester memoárjában. A Közlöny már augusztus 5-én megjelent első nyomtatott példányával. Szerkesztője a szentkirályi ellenforradalmi erőket vezető (Balásfalvi) Kiss Endre⁶⁴ volt, aki a felelősségre vonás elől előbb Szegedre menekült, majd augusztus elején, a Héjjas-féle tisztí különítmény támogatásával visszatért Kecskemétre.⁶⁵ A Kecskeméti Közlöny először is abban az előnyös helyzetben volt, hogy egy ideig egyedüli sajtótermékként létezett a piacon. Helyzetét etikai és jogi szempontból is kétes húzásokkal szilárdította meg, például azzal, hogy az általa „vörösnek” minősített, nagy múltú Kecskeméti Lapok papírkészletét egyszerűen birtokba vette. A Kiss Endre-féle sajtóorgánus erőszakos üzletpolitikája más területen sem válogatott az eszközökben: a város egyik hírlapterjesztő vállalatát a tulajdonostól (egy rokkant zsidó tisztól) csikarta ki. Rátette kezét a Széchenyi téri könyvnyomdára is, melynek előző tulajdonosai ugyancsak zsidó személyek voltak. „Úgy vélem” — olvasható Sándor visszaemlékezéseiben — „*hogy az előfizetők és hirdetőik gyűjtése is aligha történt nagyon finom eszközökkel*”.⁶⁶ Kiss Endre közéleti tevékenysége később közhivatali előmenetelének ugródeszkájává vált, előbb Kecskemét polgármestere lett, később „*főispáni kinevezéssel méltányolták elkötelezettségét*”.⁶⁷

A Kecskemét és a Kecskeméti Közlöny utcai árusításának és terjesztésének engedélyét — az 1914. évi sajtótörvény szerinti szabályszerű engedély hiányában — Kecskemét polgármestere 1919. november 8-án visszavonta. Ennek betartására felhívta a magyar államrendőrség vezetőjét, azonban érdemi intézkedés híján a lap ezután is zavartalanul megjelent, és terjesztette számain. A rendőrkapi-

63 Székelyné, 2008. 287. p.

64 Balásfalvi Kiss Endre (Nagykörös, 1886. jan. 17. – ?) ősi kecskeméti birtokos családból származott. Apja Balásfalvi Kiss József táblabíró. Tanulmányait Kecskeméten végezte, 1913-ban ügyvédi vizsgát tett. 1914-ben a szerb harctérre került, ahol megsebesült. 1916-ban az orosz, 1917-ben az olasz, majd a román harctereken küzdött. 1919-ben Horthy környezetéből tért vissza Kecskemétre. Közhivatali állásai (tisztí főügyész, polgármester, főispán, országgyűlési képviselő) mellett számos köztestület, társadalmi szervezet vezetője lett. A II. világháború után a népbíróság súlyos börtönbüntetésre ítélte. Forrás: Kecskemét Polgármesterei 1848–1950. Szerk.: Péterné Fehér Mária. Kecskemét 1996.

65 Romsics, 1982. 175. p.

66 Székelyné, 2008. 288. p.

67 Heltai Nándor: Ki volt Kiss Endre? In: Kecskeméti Szemle, 1990. május. 24.

tálynak nagyobb főfájást okozott a Kecskeméti Lapok, melynek egyik cikkében a városi rendfenntartó testület lejárátását vélte felfedezni.⁶⁸

A román csapatok kivonulása

A megszálló erők kivonása a hadügyminisztériummal történt megállapodás alapján zajlott le. Helyükre Horthy Miklós katonái 1919. november 23-án vonultak be Kecskemétre, Lajosmizse és Kerekegyháza felől. Kádár Gyula, a Nemzeti Hadsereg egykori tisztje visszaemlékezéseiben írt az eseményről: „Bennünket ezen a napon az esti órákban riadóztattak. [...] Azonnal vasúti kocsikba rakódunk, és megyünk Kecskemétre. Ezredparancsnokunk közli, hogy ott egy Héjjas Iván nevű gazdálkodó vezetésével [...] terrorbandák működnek. Feladatunk Kecskemét környékén a közbiztonságot helyreállítani, a bandákat lefegyverezni. Reggelre érünk oda. A városban nyugalom. Fogadtatásunk hívös. Sem éljen, sem zászló. Lát-szik, hogy az emberek ijedtek, megfélemlítettek”.⁶⁹ A szorongással teli általános közhangulat oka nem csak a megszállás okozta temérdek sérelem és sokk volt, hanem az előző napok tragikus eseményei a tisztí különítményesek véres akciói is lehettek.

A város zsidó felekezetű polgárainak élete ez idő tájt kezdett különösen nyomasztóvá válni. Fokozták az egyébként is izgatott közhangulatot azok a szóbeszéd formájában terjedő híresztelések is, melyek zsidó származású Vörös Hadseregbeli tisztek román segédlettel történő kiszabadításáról szóltak. A városi rendőrkapitány ez ügyben nyomozást folytatott, jelentésére alapozva Kecskemét polgármestere a belügyminisztert is tájékoztatta. „A zsidók állítólagos szervezkedéséről, hogy a románok kivonulása után a hatalmat ismét magukhoz ragadják, nincs semmi tudomásunk, ilyenre következtetni engedő jelek nem voltak észre-vehetők.”⁷⁰ Azon feltételezést tehát, miszerint a város zsidó lakosai cionista összeesküvésre, hatalomátvételre készültek volna, még a rendőrkapitány is cáfolta.

Kecskeméten és környékén a románok kivonulása és a Nemzeti Hadsereg reguláris erőinek megérkezése között eltelt néhány napos interregnumot Héjjas Iván nagygazda (a román megszállás alatt pótcsendőr), Francia Kis Mihály kecskeméti földműves és az Erdélyből menekült Raád Árpád vezette paramilitáris erők arra

68 MNL BKML IV.1910.a. 568/1919. eln.

69 Idézi Gyenesei József: Egy fővezéri látogatás és tanulságai. Horthy Miklós Kecskeméten. In: Bács-Kiskun Megye Múltjából. 22. Kecskemét, 2007. 179. p. 3. lábjegyzet

70 MNL BKML IV.1910.a. 574/1919. eln.

TÁVIRAT.

Lapszám: 59

1708/ res kormánybiztos

Kecskemét = 100

KECskemét
1900. 2. 19.

Felvétel: *[handwritten]*

Hivatás: *[handwritten]*

BUDAPEST 42.

... s bpest belügymin 392 48 28 3=40 n = 2

tudomasomra jutott hogy fritz rezsoe uegyved , kecskemeti lakol
 november 15 - en ejjel 2 - katona ruhaba oelttoezott
 ismeretlen egyen tetartoztatta es ismeretlen helyre elhurcolta
 felkerem meltosagodat hogy nevezett tetartoztatasanak oka
 es koeruelmenyeire vonatkozolag a tegsuergoesebb vizsgalato
 meginditani es ennek eredmenyet hozzam taviratilag
 bejelenteni sziveskedjek = beluegymister

3. kép. A belügyminiszter távirata Kecskemét kormánybiztosához az elhurcolt Fritz Rezső ügyében.
MNL BKML IV.1901.b 131/1919.

használták fel, hogy a város zsidó polgárai közül többeket, valamint a direktórium hatalmi szerveiben helyet foglalt exponensek egy részét meggyilkolják.

November 19-én Héjjas Iván — saját bevallása szerint a fővezérség támogatásával — „polgárőr” csapatával bevonult Kecskemétre, egyenesen a város-háza elé. Ott a főispán-kormánybiztosnak kijelentette, hogy a városparancsnok-

ságot átveszi. Ezután kiáltványban értesítette Kecskemét lakosságát statáriális rendelkezéseinek életbe léptetéséről. A legszigorúbb szankciók mellett elrendelte a közrend fenntartását, a fegyverek beszolgáltatását, az üzletek és nyilvános helyek nyitvatartási idejének és a gyülekezési jognak a korlátozását.⁷¹ A különítményesek még ugyanezen a napon, majd 21-én hajnalban ismét behatoltak a kecskeméti törvényszéki fogházba. Az őrség és az erősítésül kirendelt tízfőnyi rendőrsapat lefegyverzését követve 36 kommunizmussal vádolt foglyot hurcoltak magukkal. Az ólmos botokkal összevert túszoikat — válogatott kínzások után — az orgoványi erdőben gyilkolták le. A kegyetlenkedések november 21-én tovább folytatódtak: Francia Kiss Mihály tiszthelyettes társaival (köztük pótcsendőrökkel) a Kecskemétről Lajosmizsére induló vonatról leszállította a zsidókat, akiket ezt követően egy Kecskemét melletti tanyán fejszével agyonvertek.⁷² A hazai és nemzetközi nyomás hatására a helyszínre kiküldött vizsgálóbizottság 1919 decemberében 62 holttestet hantolt ki Lajosmizse határában. Azt is megállapították, hogy az elfogottakat kivégzésük előtt brutálisan megkínózták, megcsonkították. Néhányuk nyakába táblát akasztottak, melyen ez állt: „*Így jár minden zsidó, aki nem megy el Palesztinába*”.⁷³ Az erőszak elharapózása előtt a lakosság személy- és vagyonbiztonságáért felelős szervek tehetetlenül álltak, a főkapitány beadta lemondását. A rendőrség és a közhatalmi szervek nem védtek meg az ország állampolgárait, a jegyzőkönyvek felvételén kívül hathatós nyomozati intézkedéseket nem tehettek. A Nemzeti Hadsereg megérkezésével a vérengzések alábbhagytak, de teljesen nem szűntek meg.⁷⁴ A tisztí különítményesek még egy ideig aktívak maradtak, annak ellenére, hogy a szegedi katonai kerületi parancsnokság nyílt parancsot hirdetett a súlyos bűncselekmények megtorlására. Statáriális úton, rögtönítélő bíróság kiszabta kötél, vagy golyó általi halálbüntetés terhelte mindazon reguláris erők alá beosztott személyeket, kiket gyilkosság, rablás, gyújtogatás, rongálás, nyilvános erőszak, lázadás vagy lázongás vétségéért vontak felelősségre.⁷⁵

A Nemzeti Hadsereg megérkezéével legelőször szimbolikus horderejű intézkedések történtek. A főispán érélyes dorgálásban résztette Kecskemét város tör-

71 Kiáltvány a város lakosságához. in: Kecskeméti Közlöny 1919. november 21. 2. p.

72 A Kecskeméti Államügyészség vezetőjének jelentése a főállamügyésznek a Héjjas-különítmény vérengzéséről. Hadtörténelmi Levéltár, Vezérkari Főnökség 1919. I. hadműveleti csoport 2321. sz. In: Dokumentumok, 1976. 677. p.

73 Romsics, 1982. 182. p.

74 MNL BKML IV.1910.a. 85/1920. eln.

75 MNL BKML IV.1901.b. 128/1919

vényhatóságát, amiért az elmulasztotta visszahelyezni a város pecsétjére a szent koronát, mely cselekedet a „*hazafias lelkesedéssel, a nemzeti érzés fellángolásával*”⁷⁶ nem férhetett össze. Sürgősen ki kellett helyezni továbbá a megszállás hónapjai alatt tiltott nemzeti lobogókat⁷⁷ is a város exponált épületeire. A Nemzeti Hadsereg részére „önkéntes” felajánlások gyűjtése indult, a közhivatalok legteljesebb támogatása mellett. Kecskemét összesen egymillió koronát, a város lakossága pedig hozzávetőlegesen 1,3 milliót adott össze 1920 szeptemberéig.⁷⁸ A különböző módszerekkel, politikai nyomásgyakorlással kieszközölt, „*a Magyar Nemzeti Hadsereg céljaira befolyt önkéntes adományok*” lajstromát a főispáni apparátus naprakészen vezette. A kimutatásokra felkerültek azon polgárok nevei, akik „*megértve a nagy idők szavát*” befizetéseikkel támogatták az új rend fegyveres erőit.⁷⁹

A tartósan fennálló traumatizált lélektani állapot, a rettegéssel teli hónapok a társadalom széles tömegeiben ejtettek mély sebeket. A lelki folyamatok hatása és következményei közvetlenül nehezen ragadhatók meg, de a torzulások indirekt jegyei az élet számtalan területén megfoghatók. Kecskemét polgármesterének 1919 decemberi jelentése a közegészségügy helyzete kapcsán mindennél beszédesebben szól arról, ami ezek, tízezrek életében lejátszódott az évekig húzódó hadi-, majd négyhónapos „hódoltsági” állapot során, és arról, hogy hogyan forgatta ki emberi mivoltukból a legreménytelenebb helyzetben élőket: „*A közegészségi állapot a hosszú háború, proletárdiktatúra és román megszállás folytán is előállott nyomorúságos viszonyok következtében igen nagymértékben megromlott. A lakosság nagyfokú lelki törődöttsége, hiányos táplálkozása és megromlott lakásviszonya miatt, főleg a tuberkulózis, a venereás bajok, az ideg és elmebántalmak szaporodtak fel, valósággal nagy tömegek hisztériáját, félőrültségi állapotát észlelhettük, majdnem minden embernek megbillent a lelki egyensúlya, a legtöbb ember csak magával törődött, dolgozni egyáltalában nem akart, szülők elhanyagolták a gyermekeiket s hozzájárulva ehhez az igen nagy tejhiány, magasra hágott a csecsemő halálozás, a zsúfolt lakásokban elterjedté vált a különben ártalmatlan, de igen kellemetlen baj, a rühbetegség és a többi, a rossz táplálkozással és tisztátalansággal járó mindenféle bőrbántalom.*”⁸⁰ Kecskemét és vidé-

76 MNL BKML IV.1901.b. 125/1919

77 MNL BKML IV.1910.a. 424/1919. eln.

78 MNL BKML IV. 1910.a. 169/1920. eln.

79 MNL BKML IV.1901.b. 136/1919

80 MNL BKML IV.1903.a. Kecskemét Város Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1919. december 20. közgyűlési jegyzőkönyv. Polgármesteri jelentés.

kének közállapotairól, megrendítő egészségügyi, mentálhigiénias és szociális viszonyairól adott helyzetkép hűen tükrözte az idegen katonaság által hátrahagyott szomorú állapotokat.

Összegzés

A háború véres hadszínterei Magyarország határain kívülre estek, a hátszínre a gazdasági, társadalmi és politikai következmények mégis kíméletlenül sújtották: tömegek számára nehezedtek az életkörülmények, a hadi- és hiánygazdaság elmélyülésével kiéleződtek a divergens társadalmi folyamatok. A katonai bukással a hiába vállalt áldozatok politikai, gazdasági és morális összeomláshoz vezettek.

Kecskemét lakosai számára a háború valóságos arcával való közvetlen szembenézés a proletárdiktatúra összeomlása után, a román katonai megszállással kezdődött. Az ország javait a győztesek hadizsákmánynak tekintették, így az invázióval kezdetüket vették a rekvirálások, a fosztogatások, törvénytelenések. A megszállás nehéz hónapjai alatt megkezdődött az új hatalmi berendezkedés kiépülése, mely meghatározta a két világháború közti időszak közéleti viszonyait. 1919. november 23-án vasárnap délelőtt 10 órakor vonult be Kecskemétre a nemzeti hadsereg pár zászlóaljnyi egysége, mely a háborús kényszerintézkedések korszakát egy időre lezárta, egyben új történelmi szakaszt nyitott.

RÁCZ ATTILA

VÖRÖSKATONA VAGY SZÉLHÁMOS?

Egy levéltári nyomozás története

A 2006 és 2008 között Koltai Gáborral közösen szerkesztett, a Magyar Szocialista Munkáspárt (= MSZMP) budapesti ideiglenes vezető testületeit közlő kötetünkben találkoztam először jelen főhősünkkel, Tóth Bélával. Ez egy, a Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottság (= Bp. IIB) 1957. március 13-ai üléséhez csatolt, nem hitelesített, valamint az ülésen nem tárgyalt személyi javaslat volt, melyben annyit tudunk meg Tóthról, hogy ezredesi rendfokozatban a Belügyminisztérium „Budapesti Főosztály IB elnöke”, 1888-ban született, származása munkás, foglalkozása szabósegéd, 1956 decembere óta volt „függetlenítve”, és 1944 óta párttag.¹

Tóthról a következő említés a Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottság 1957. május 13-ai ülésén esett, ahol a Budapesti Rendőr-főkapitányság (= BRFK) párt-szervezetének munkáját tárgyalták, és Tóth az utóbbi szervezet elnökeként vett részt, hogy beszámoljon az 1956 decembere óta elvégzett munkájukról, illetve igyekezett cáfolni az előterjesztésben szereplő kijelentéseket.² Ezek között az egyik utolsó az volt, hogy „Újjá kell választani a Főkapitányság alapszervezeti vezetőségeit, Intéző Bizottságát. (Tóth elvtársat nyugdíjazni kell, és megfelelő titkárt kell állítani a Főkapitányság pártszervezetének élére.)” Ekkor egy ehhez fűzött lábjegyzet megfogalmazásakor azt gondoltam, felgöngyölítettem Tóth további sorsát: „Az 1957. május 27-ei Bp. IIB-ülésen (26. jkv.) fogadták el Daczó József kinevezését a BRFK IIB élére. Tóth Béla 1957. november 14-én mint a BRFK PB 10. alapszervének (Akciók alosztály) párttitkára készített jelentést. BFL XXXV.30.a.1956–1957. 2. öe. 34. p.”³ Bár miután a BRFK összes alapszervét átnézve csak ezt az egy Tóth Bélát leltük meg, ez logikus következtetésnek tűnt, a későbbiekben látni fogjuk, hogy az eredeti lábjegyzet tévesnek bizonyult.

A fővárosi hatalmi elitről szóló doktori disszertációm írásakor Tóthról a fenti adatokat szerepeltethettem a statisztikáimban. Később, a dolgozat monográfiá-

1 Az említett ülés a könyvben a 14. jegyzőkönyv. *Koltai Gábor–Rác Attila: A Magyar Szocialista Munkáspárt budapesti ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei.* Bp., 2008. 222–250. p.; az előterjesztés: 387–399. p., a Tóthról szóló rész: 398. p.

2 Uo. 532–543., 570–577. p.

3 Uo. 576. p.

vá formálása közben, közvetlenül a tördelés előtt 2017 végén Budapest Főváros Levéltára (= BFL) átvette a ma már Az MSZMP Budapesti Bizottsága személyi anyagai néven — korlátozottan, de — kutatható irategyűtest, és ebből — egy adatot a rendezetlen irattengerben ellenőrizve — kiderült, hogy az a személy, akiről korábban csak annyi volt bizonyos, hogy 1957-ben részt vett a rendőrség budapesti pártapparátusának újjászervezésében, és szinte csak a születési helyét és időpontját ismertem, jóval mozgalmasabb múltat hagyott maga mögött, mint azt korábban gondoltam volna.

Tóth Béla ugyanis 1964-ben beadványt fogalmazott meg, és az erről szóló vizsgálat a személyi anyagában megmaradt. Ebből az derült ki, hogy „Öregségi nyugdíját a BM [...] 1957 IX.7-től 1063 Ft-ban állapította meg mint r[endőr] századosnak. Ez a nyugdíj most — munkaviszonya miatt —, függőben van. Vele együtt élő felesége területileg nyilvántartott régi párttag, munkásmozgalmi tevékenységét 1928-tól, párttagságát 1943-tól elismerték. 1961 óta havi 800 Ft kivételes nyugellátásban részesül [...]. Tóth Béla elvtárs — munkásmozgalmi érdemei miatt —, magasabb összegű kivételes nyugellátás engedélyezését kéri.”⁴ Mivel az előterjesztésben kiderült, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek is tagja volt (életútjának további állomásait később ismertetem), megnéztem a parlamenti almanachot, melyben az állt, hogy 1919-ben tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártjának, a Tanácsköztársaság alatt vöröskatonára és „egy nagyobb katonai egység komisszára volt. A kommün bukása után tizennyolc évi fegyházra ítélték; tizenöt évet ebből le is töltött, 1934. augusztus 4-én szabadult.”⁵ Az almanach egy Népszava-cikkre hivatkozott, melyet születésének századik évfordulójára írtak 1988-ban. Utóbbiban az is szerepelt, hogy az első világháború harci eseményeiben azért nem vett részt, mert 1914-ben a katonai szolgálatot megtagadta.⁶ A nyugdíjmeléskor indított vizsgálat mellékleteiben azonban nem ez szerepelt. Álmélkodva olvastam, hogy fiatalkorában a „rendőri priusz szerint hentes és mészáros, férfi és női szabó, valamint lóalkusz volt. 1907-ben a miskolci törvényszék lopásért 1 évre, 1908-ban orgazdaságért 9 hónapra ítélte, amit letöltött. 1913-ban a szolnoki törvényszék emberölés és lopási kísérletért 2 és fél évi fegyházra ítélte, a váci fegyházból 1916. I. 21-én szabadult. 1918-ban

4 BFL Az MSZMP Budapesti Bizottsága személyi anyagai (= XXXV.39). Tóth Béla. 534. doboz. A forrásokban szereplő nyilvánvaló helyesírási hibákat javítottam, csak a stílászókat hagytam meg.

5 Ideiglenes Nemzetgyűlés Almanachja. Főszerk.: Vida István. 1944. december 21.–1945. november 29. Bp., 1994. 465. p.

6 *Liptai Ervin*: Tóth Béla emlékére. Népszava, 1988. április 16. 4–5. p.

Nógrádverőcén már Anócskai András néven szerepelt. Vezetője lett a helyi szociáldemokrata pártnak. 1919-ben a Tanácsköztársaság alatt Anócskai néven vállalt megbízatásokat. 1919. IV. 25-én a belügyi népbiztosság kinevezte Szücs Áron teljhatalmú politikai megbízott mellé. Politikai biztosként elküldték Makó és környékére az ellenforradalmi megmozdulás leverésére. Április 26. és 30. között végrehajtotta Makó és környéke kiürítését. Elszállította a hadifelszereléseket, élő állatokat, a makói és hódmezővásárhelyi és más bankokban és takarékpénztárban lefoglalt pénzeket, arany és ezüst tárgyakat, magukkal vittek 38 tisztet, akik közül 11-et kivégeztek. A 11 tiszt törvénytelen kivégzéséből nagy botrány származott.”⁷

Ezen a ponton megszakítom a pártvizsgálat ismertetését. Jegyzék nélküli, alapszinten rendezett, épp hogy a levéltárunkba került és majd hatszáz doboznyi iratanyagból szereztem információt egy régóta keresett személyről. Az elem tároló iratokból megjelentek a hiányzó adatok, az adatmezők majd mindegyikét ki tudtam tölteni, és a pontosításokat jelentő „kötelező” eljárással végezve rátekin tettem a már meglévő adatbázisainkra, és azonnal számos iratörző és iktatószám zúdult rám: bírósági iratok, pártfegyelmik, igazolóbizottsági iratok, visszaemlé- kezések.

Amennyiben ezek az iratok korábban rendelkezésemre álltak volna, akkor korábban megtudom, hogy Anócskai András ugyanaz a személy, mint az 1956–1957-ben a BRFK pártszervének megszervezésében részt vevő Tóth Béla, és össze lehetett volna kötni az iratokban lévő információkat. Meglepődve tapasztaltam, mennyi forrás került még elő, és ha nem indulok el — annak idején az akkor még ismert egyetlen — rossz nyomon, a bírósági iratok elektronikus jegyzékét megtekintve a Fogolytörzskönyvek és -nyilvántartások adatbázisban például könnyen megtalálhattuk volna Tóth Bélát.⁸ Két fegyenc-, illetve rabtörzskönyv is a rendelkezésünkre áll, az egyik 1924-ben, a másik 1935-ben keletkezett, és ezekből nemcsak újabb érdekes tényeket tárhatunk fel Tóth életéből, de a forrás adottságai következtében Tóth küllemét és a személyiségét is jobban megismerhetjük.

Először természetesen azonosítottam, hogy mindkét esetben ugyanarról a Tóth Béláról van szó: édesanyját Sandrik Annának hívták és a vizsgált személy Miskolcon született 1888. április 17-én. Foglalkozása az irat szerint szabó, mé- szárosszegéd, városi alkalmazott volt. Négy polgárit végzett, vallása római kato- likus, anyanyelve magyar volt, emellett beszélt franciául és németül is, valamint Nagytétényben lakott. Emlékezzünk majd rá, hogy az 1965-ös vizsgálat szerint is

7 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

8 Mentségünkre szóljon az is, hogy az alább ismertetett források és a róluk készült adatbázisok publikálása csak 2013–2014-ben indult el.

itt (az iratban: Budatétény) tartóztatták le 1919-ben. Nős volt, és egyeznek álnevei is: Anocska András és Bán József.

A törzskönyvek nagyon jó személyleírást is adnak róla: 168 cm magas, erős testalkatú, kerekarcú, kerekállú ember, egészséges arcszínnel. Haja gesztenyebarna, a szőke szemöldökű, szürke szemű ember homloka, orra, szája rendes, ám fogai hiányosak. Különös ismertetőjegyei: arcán több szemölcs volt, a jobb hüvelyujjon vágási sebhely volt. 1935-re a leírás annyiban változott, hogy 2 cm-rel magasabbra mérték, szeme „sárga” volt, a bajusza nyírott.

Az iratok a régebbi büntetteit is megerősítik: 1906-ban a Miskolci királyi Törvényszék rablásért egy évi börtönre, két évre rá lopásért 9 havi börtönre ítélte, 1913-ban pedig a Szolnoki királyi Törvényszék szándékos emberölés kísérletéért 2 és fél év fegyházat szabott ki rá.⁹ Tehát korábbi életrajzírójának közlésével ellentétben nem háborúellenes nézetei miatt nem vonult be 1914-ben a mozgósításra katonának, hanem börtönbüntetését töltötte. Ezen kívül kiderült, hogy a tanács hatalom alatt folytatott tevékenysége miatt a Szegedi királyi Törvényszék 15 évi fegyházra ítélte, amely ítélet után 1934-ben szabadult.¹⁰

1935-ben, mikor lopás miatt ismételtelen elítélték, és 1935. július és 1936 januárja között börtönbüntetését töltötte, már egy újabb álnévvel rendelkezett, a hatóságok ekkor már Factás Lajosként is ismerték. Az 1278/1935. sz. rabtörzskönyvi bejegyzés szerint már Budapest VII. kerület Murányi u. 36. szám alatt lakott és „vadházasságban” élt — és itt már megtudhatjuk azt is, hogy az első házasságából született egy gyermeke.¹¹ Sajátos fintora a sorsnak, hogy egy gyermek révén kerülhetünk közelebb Tóth életútjához.

9 Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (= MNL CSML). A Szegedi Törvényszék Büntetőpéreneinek Katalógusa (= VII.2.b.) 7164/1920. 57. p. A peranyag két dobozban található, az első része nyomtatásban is megjelent, a könnyebb elérhetőség okán ezekből a részekből a következő műre fogok hivatkozni: A makói terroristák pere (A Náway-per) 1919–1921. Szerk.: Halmágyi Pál. A Makói Múzeum Füzetei 96. (Makó, 2001). (Internetes elérhetőség: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_CSON_MMF_096/?query=n%C3%A1vay%20AND%20mak%C3%B3&pg=0&layout=s Utolsó letöltés: 2019. június 3.) A második, 972 lap terjedelmű peranyagot a levéltári jelzettel (=MNL CSML VII.2.b. 7164/1920) idézem.

10 BFL Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfőház fegyenc-törzskönyvei (= VII.101.c). 7351/1924. A történet érdekessége, hogy a Magyar Királyi Államrendőrség által, illetve a bírósági tárgyalásokon felvett jegyzőkönyv szerint viszont mégis volt katona: 10 hónapig Szerbiában a 34. gyalogezredben szolgált. Rangja törzsőrmester volt, a kezén lévő sebet — kardvágás által — is itt szerezte. Vesebaj miatt került kórházba. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 45., 57., 451. p.

11 BFL Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfőház rab-törzskönyvei (= VII.101.d.). 1278/1935.

Az előkerült bírósági iktatószámok segítségével — a kezdeti miskolci és szolnoki kudarcok után —, a kutatás a budapesti bírósági anyagban és Szegeden folytatódott. Az életutat innentől kezdve az 1919-es Engi–Anocsikai,¹² az 1920-as Janovics-¹³ és az 1921-es Anocsikai Tóth Béla-per¹⁴ alapján, valamint a korabeli sajtó és a későbbi pártiratok segítségével igyekszem rekonstruálni.

Tóth dokumentálható szereplése a román hadsereg 1919 tavaszi támadásához¹⁵ köthető, a front közeledtére ugyanis a tanácshatalom Csongrád megyei képviselői a rekvirálást „túlzott erővel” folytatták, ezért Vásárhelyi Kálmán hadügyi politikai megbízottat rekvirálásról és Csanád vármegye területének harcszintérré változtatásáról szóló plakát¹⁶ hatására a felbőszült gazdák 1919. április 23-án a Makó főterén agyonverték. Ennek kivizsgálására, illetve megtorlására Tóth Béla vezetésével 1919. április 25-én Landler Jenő belügyi népbiztos által kiállított megbízólevéllel,¹⁷ terrorkülönítmény érkezett a városba. Néhány nap múlva a várost kiürítették, és az azt megelőző éjszakán a túsokkal és a rekvirált értékekkel, valamint élelmiszerral vonaton Hódmezővásárhelyen át Budapest felé indultak. A Vásárhelyi Kálmán megölésével gyanúsított öt makóit már Hódmezővásárhelyen a nagyállomás mellett különös kegyetlenséggel meggyilkolták, továbbbi három hódmezővásárhelyi polgárt, a Népkert állomás és Szentes között, a Földeákról elhurcolt Náway Lajost, Náway Ivánt és a Szentesen elfogott dr. Kiss Bélát Kiskunfélegyházán gyilkolták meg, Tóth ezen felül több túszt Budapestre

12 BFL Budapesti Királyi Ügyészség iratai. Büntetőpercek iratai. (= VII.18.d.) 13/0073/1919.

13 BFL Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőpercek iratai. (= VII.5.c.) Kgy.2860/1920.

14 MNL CSML VII.2.b. 7164/1920.

15 A román támadás Csongrád megyei hatásairól lásd: *Perczel Olivér*: „Behatolnak védtelen agrokhoz és nökhöz”. Román megszállás Szentesen (1919–1920). In: *Kommentár* (2017) 5–6. 34–51. p.

16 MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 46. p.

17 „Anocsikai András elvtársat a kormányzótanács nevében, Szöcs Áron teljhatalmú politikai megbízott mellé, mint politikai megbízottat kinevezzük és felhatalmazzuk, hogy a direktóriumok mellett ezeket támogatva működjön. Minden hatóság tartozik őt működésében támogatni. Jelen igazolvány egyszersmind fegyverviselésre, mindenféle jármű ingyen használatára jogosít. Amelyik hatóság vagy hatósági közeg ezen rendelkezéseknek ellenszegülni mer, azonnal forradalmi törvényszék elé állíttatik”. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 46., 926. p. Tóth vallomása szerint április 16-a és 18-a között kapott idézést Nógrádverőcén, hogy jelentkezék Landler Jenő belügyi népbiztos politikai osztályán. Uo. 45–46. p.

szállíttatott, akik közül többet egy hónapnál is tovább fogvatartottak, illetve megkínóztak.¹⁸

A Janovics-ügyben megtalálható bűnjel szerint az eltűntekről szóló nyomozásról Korvin Ottó már 1919. május 10-én jelentést tett Kun Bélának. Eből kiderült, hogy az „elfogatásokat Anockay politikai megbízott rendelte el és szabályszerűen, szolgálati jeggyel ellátott katonák eszközölték. 27-én reggel 6 órakor waggonirozták őket, szám szerint 38-at vonatba, de a direktórium elnöke még ottan kibocsátott 6–8 embert közülök. Návay Lajost és unokaöccsét, Ivánt, Korcsmáros Imre bérlővel együtt Hódmezővásárhelyen szállították be ugyanabba a vonatba, amelyben a hódmezővásárhelyi túsok második transzportja már el volt helyezve. Ugyanebben a vonatban jöttek a makói túsok is. [...] A túsok kijelentése szerint az őket kísérő vörös őrség előzékenyen és jól bánt velük, de őket is terrorizálta az a csoport, amely Anockay és társai vezetésével Makóról véletlenül ugyanezen a vonaton Budapestre utaztak. Ezzel ellentétben azonban megállapítottam, hogy Anockayval együtt kiküldött megbízottunk (a Belügyből) Varga János aláírásával ellátott cédulát adott a politikai foglyoknak, hogy őket ne bántalmazzák, tehát tőlük nem eredhetett. Anockay és Varga a fronton vannak, előbbi Vágó mellé beosztva.”¹⁹

A fenti bűnjel eredetije azonos lehet azzal a bűnjellel, melyet Rónai Zoltán volt igazságügyi népbiztos íróasztalában találtak, és amiről 1920 őszén a Pesti Napló így tudósított: „A tizenötös iratsomó arra bizonyíték, hogy Kun Béla tudott Návay Lajos meggyilkolásáról, sőt már akkor megállapították, hogy a kivégzések Anockai intézkedésére történtek. A jelentés szerint az elfogatásokat Anockai politikai megbízott rendelte el és — hozzáteszi Rónay — »szabályszerűen« szolgálati jeggyel ellátott katonák eszközölték.”²⁰

Tóth Bélát előbb május 26-án,²¹ majd 1919. június 6-án letartóztatták, megindult ellene az eljárás, de a forradalmi törvényszéknek már nem állt módjában megbüntetni — talán így menekült meg a haláltól. A Tanácsköztársaság bukása után megindult eljárásokról, bírósági tárgyalásokról az újságok hamar tudósítani kezdtek. Az Est 1919. október 1-jén így írt a Tóth Béla jelenlétében tevékenykedő Sebestyén Sándor, Tajti Géza és Molnár Antal által Weisz Mihály és Weisz

18 *Halmágyi*: i. m. 6., 23–27. p.

19 BFL VII. 5.c. 2860/1920. 54–55. p. Janovics ügyében a 12 év fegyház ítéletet 1920. május 18-án hozta meg büntető törvényszék.

20 Mit találtak Rónai népbiztos íróasztalában? Pesti Napló, 1920. szeptember 12. 3. p.

21 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Központi Ellenőrző Bizottság iratai (= M-KS-932). Tóth Béla ügye, 1957. május 24-ei feljegyzés.

Henrik ellen elkövetett bűncselekményről: „Hódmezővásárhelyen *Molnár és Tajti tizenkét előtte ismeretlen túszt hozott ki az állomásra*, a hol ezeket a Makórol hozott túszzal együtt vagonokban helyezték el. Tajti indítványára vésztörvényszéket alakítottak, a melynek tagjai Tajti, Molnár és Sebestyén voltak. Többeket elítéltek a vagonban rögtönzött tárgyalási teremben, Weisz Mihály bornagykereskedő fiát halálra ítélték, mégpedig (szinte hihetetlenül hangzik) azért, mert térden állva könyörgött a terroristáknak, hogy édesapját ne vigyék el. Ez volt a bűne, ezért ítélték halálra. Később az ítéletet életfogytig tartó kényszermunkára változtatták át. Mindjárt az ítéletek kimondása után, ott a hódmezővásárhelyi állomás közelében, *egy árok szélén agyonlőttek hat embert, ezek között volt a borkereskedő fia is*. Tehát saját ítéletüket sem respektálták.”²²

A Tolnai Világlapja egészen elképesztő történetet írt meg az ún. „fehérlányok” leleplező feljegyzéseiről, melyeket „természetesen” csupán az említett lap számára engedtek közlésre. „A vasúti vésztörvényszékről” és Tajti eljárásáról a „telefonos kisasszonyok” a következőképp tudósítottak: „Az utasítás úgy szólt, hogy »gajdeszolgjuk« el azokat, akik megérdemlik, miután olyan csúnyán megölték a vásárhelyi politikai biztost. A vonatról azonban nem mertünk bemenni Makóra, mert Vásárhelyen már besúgták nekünk, hogy a közelben franciák tartózkodnak. Ezért Tajti, Anocska, Tóth Béla [sic!] (az egykori hírhedt zsebtolvaj) és Radányi Kornél autón »slisszelt« be Makóra. Sebestyén kiadta a parancsot: — Túszt nélkül vissza ne gyertek! Hoztak is nyolc túszt, köztük a két Návayt. Tajti aztán ezt mondta: — Indítványozom, hogy alakítsunk vésztörvényszéket. Ez meg is történt még a vasúti kocsiban. Hamar kimondták az ítéletet és a hódmezővásárhelyi állomásnál egy árokszáron agyonlőttek hat embert. — Most már mehetünk haza! — adta ki a jelszót Tajti, aki a mozgó vonaton újabb vésztörvényszéket alakított. Szentes közelében öt vagy hat véres embert dobtak le a vonatról. Csupa megkínzott túszt. Ami ezután történt, arról Tajti a következőket mondta el: — A vonatunknak hosszabb ideig kellett állni Félegyházán. Fölhasználtuk tehát az időt arra, hogy néhány ítéletet végrehajtsunk. Itt öltük meg Návay Lajost és unokaivérét. Az igaz, hogy Engi terrorista a kivégzés után ezt mondta: »Nem akart megdöglezni az egyik Návay, de jól megforgattam szívében a rohamkést. Én azonban csak parancsra öltem és nem kegyetlenkedtem. Mint katona jártam el.« — Hát akkor miért rabolt annyit Vásárhelyen? Az állampénztárt is miért ürítették ki? Tajti lehajtotta fekete lobogó sörényes fejét és nem tudott felelni.”²³

22 Elfogták Návay Lajos gyilkosainak vezérét. Az Est, 1919. október 1. 3. p. Kiemelés az eredetiben.

23 *Tábori Kornél: A tömeggyilkosok.* Tolnai Világlapja, 1919. november 8. 7. p.

Az Új Barázda 1920 januárjában már arról számolt be, hogy a Návay-gyilkosság gyanúsítottjait Szegedre szállították. „Nagy buzgalommal folytatják a terroristák ügyében a nyomozást. A két Návay meggyilkolása miatt elfogták *Sebestyén dr.-t*, aki vádbiztos volt ebben az ügyben, azonkívül *Anocskai* András terroristát és körülbelül 8–10 társát. Megállapították, hogy ezek Makóról 36 túszt hoztak el, akik közül tizenhármat Makó és Hódmezővásárhely között kivégeztek. A kivégezettek között volt a két Návay is. *Makóra* negyven millió korona hadisarcot vetettek ki és ezt az összeget be is hajtották. Mivel Makóval és Hódmezővásárhellyel nehéz az érintkezés, ezért a bíróság úgy döntött, hogy ebben az ügyben a tárgyalást Szegeden fogják megtartani. A nemzeti hadsereg legközelebb bevonul Szegedre, a magyar hatóságok teljesen átveszik az uralmat, úgyhogy semmi akadály nem lesz annak, hogy a tárgyalást Szegeden tartsák meg. Már minden intézkedés megtörtént, hogy *Sebestyént*, *Anocskait* és társait átkísérjék Szegedre.”²⁴

A tárgyalás 1921. március 16-án kezdődött meg.²⁵ „Az erőszakon és megfélemlítésen és tanácsköztársaságnak nevezett rémuralom, mely minden, még a legkisebb mozgalmat is vérbe fojtotta, a közelgő és elháríthat[at]lan végveszedelem ellen való védekezésül fegyházviselt gonosztevőkből, munkátlan bűnözőkből megalakított terrorcsapatait, melyek a félelmetes halálvonatokkal körülszáguldtok az országot, kirabolták, kínozták, gyötörték a népet, elhurcolták az intelligenciát és azokat, akiknek befolyásától bitorlott hatalmukat féltették, ki és végezték. Az Anocskay-féle terrorkülönítmény Makó, Szentés, Vásárhely környékén pusztított, gyilkolt. [...] Anocskai zsakettbe öltözve áll bírái előtt s a kérdésekre határozottan felel: [...] büntetve több ízben volt, először 1907-ben rablás miatt egyévi börtönre, 1910-ben orgazdaság miatt 9 hónapi fogházra, szándékos emberölés kísérlete miatt két és félévi fegyházra ítélték, jelenleg kommunista bűncselekményekért kapott négy és félévi börtönbüntetését tölti. Végül megemlítette, hogy Bán Józsefnek is hívják.”²⁶ A tárgyalás másnapján Tóth csak azt ismerte el, hogy a halálvonat politikai megbízottja volt, de nem tartotta ma-

24 Szegeden tárgyalják a makói terroristák ügyét. Új Barázda, 1920. január 14. (2. évf., 12. szám) 4. p.

25 A tárgyalás Szegeden 1921. évi március 16–19-én, 21–24-én, 29–31-én, április 1-jén., 2-án, 6–9-én, Makón 1921. április 13–16-án, 18–23-án, 25–29-én, Hódmezővásárhelyen 1921. május 2–4-én, 6–7-én, 9–14-én, Szentesen 1921. május 17–21-én, végül ismét Szegeden 1921. május 25-én, 27–28-án., 30–31-én, június 1-én, 4-én, 6-án., 9–11-én, 13–18-án, 20–22-én voltak gyorsított eljárás szerint. *Halmágyi*: i. m. 23–24. p.

26 Bíróság előtt a halálvonat terroristái. Szeged, 1921. március 17., 1. p.

gát részesnek sem Makó, Szentes, Hódmezővásárhely kirablásában, sem a túsók „összeszedésében”. Sőt azt állította, hogy nemhogy nem segédkezett Návayék legyilkolásában, de mikor erről 1919. május 1-jén Budapesten értesült, jelentette Landlernek és Kun Bélának, valamint a „megindított nyomozásnak, amelyben ő is segédkezett, a Batthyány-palotában fészkelő terrorista különítmény feloszlatása volt a következménye.”²⁷ A kommün vége felé őt is letartóztatták Csernyék, mert gyanakodtak rá, hogy meglopta a terroristák pénztárát.” A Landlerral történt megbeszélést követően két vaskazettát magával vitt a Britannia Szállóba, az egyikben 4–5 kilogramm súlyú ékszer, a másikban kétmillió korona volt. Kiss álnéven Felsőgödre utazott, ahol két „megbízható” embere meglopta, és mikor átköltözött Nagytéténybe, „három terrorista házkutatást tartott a lakásán és a magához vett értékek maradványából 350 000 koronát és két és fél kilo aranyat lefoglaltak, őt pedig letartóztatták. Azóta van letartóztatásban.” Az 1921. március 17-ei tárgyaláson azt állította, hogy a „házkutatás alkalmával csakugyan találtak nála két és fél kilo aranyat és háromszázötvenezer korona készpénzt, amit ő — vallomása szerint —, azért tett félre, mert számított a diktatúra bukására és ezzel a pénzzel akart külföldre menekülni.”²⁸

A Návayak kivégzéséről szóló talán legszívemarkolóbb tudósítás a Kritzler Lipót detektívfelügyelő mint koronatanú április 5-ei vallomása volt. „A kivégzés után Engi Sándor véres rohamkészel hadonászva jött és ezt mondta: — Nehezen dőglött meg az öreg burzsuj, előbb a fejébe lőttem, azután a szemébe, de még hápogott és így a szájába lőttem. Ez se használt, hát kést forgattam meg a szívében, hogy csak úgy nyikorgott. Elnök (a vádlottak padján ülő Engihez): Igaz ez Engi? Engi indulatosan felugrik: — Hazugság az egész, rágalom! Elnök: Ugyanezt mondta dr. Sebestyén is, úgy-e Sebestyén? Dr. Sebestyén: Igen, fenntartom a vallomásomat.”²⁹

A két hónappal későbbi vádbeszédben az ügyész „Anockai Tóth Bélát tizenegy rendbeli gyilkosságra való felbujtással és a vásárhelyi gyilkosságban

27 Tóth már az 1919. szeptember 18-ai vallomásában azt állította, hogy a Návay-gyilkosság kapcsán már május 4-én kérdőre vonta Varga Jenőt és Sebestyén Sándort. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 59–60., 63–64. p. Korvin Ottó vallomása az ügyről: uo. 89–93. p.

28 Bíróság előtt a halálvonat terroristái. Szeged, 1921. március 17., 1. p.; 1921. március 18. 1. p.; Návay gyilkosai a bíróság előtt. Világ, 1921. március 18. 4. p.; Návay gyilkosai a bíróság előtt. Magyarország, 1921. március 18. 3. p.

29 A makói terroristák gyilkossággal vádolják Kritzler detektívfelügyelőt. Pesti Napló, 1921. április 6. 5. p.; Új Barázda, 1921. április 6. 5. p.; Napi hírek, Magyar Távirati Iroda, 1921. április 5. 5. kiadás 1. p., 7. kiadás. 1. p. Kritzler vallomást ld.: MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 98–101. p.

mint résztvevőt” vádolta. Ezenkívül megállapította, hogy „a főtárgyaláson felmerült adatokból tizenegy gyilkosság elkövetése terheli a terroristákat, akik azzal az elhatározott szándékkal indultak el Budapestről, hogy több embert kivégezzenek, a gyilkosságot tehát előre megfontolt szándékkal követték el. [...] Anocscai, mint a halálvonat teljhatalmú parancsnoka, intézkedett mindenben, így tehát a gyilkosságok az ő tudtával történtek.”³⁰

Az ítélethirdetésre hatalmas érdeklődéstől kísérve, az előző nap megvásárolt jegyekkel bejutott emberek előtt³¹ 1921. július 19-én került sor. A bíróság Engi Lajos Sándort „mint a gyilkosság büntettségében tetttestársat, ki Kiskunfélegyházán több társával Náway Lajost és társait kivégezte és Náway Ivánt revolverrel és rohamkéssel megölte”, bűnösnek találta, és halálra ítélte. „Anocscai Tóth Bélát tizenegy rendbeli gyilkosság büntettségében, mint bűnsegédet, tizenegy rendbeli szabadság megsértésének büntettségében, egy rendbeli rablás, egy rendbeli rablásra való fölbujtás, egy rendbeli zsarolás és egy rendbeli zsarolásra való fölbujtás büntettségében mondja ki bűnösnek, és ezért tizenöt évi fegyházra” ítélte. „A terroristáknak gyilkosságra való szövetkezését is bebizonyítottnak veszi azzal, hogy a terroristák a terrorcsapatba való belépésükkel előre megfontolt szándékkal szövetkeztek mindazon gyilkosságra, amelyeket a kommün alatt elkövettek és amelyekről egymásközi érintkezés folytán tudomásuk is volt.” Az ítélet felolvasása délután 6 óráig tartott, amikor az elnök kérdésére, miszerint megértették-e az ítéletet, különösen Engi, akit halálra ítélték, és kér-e kegyelmet, Engi — az újságíró szerint — így felelt: „Megértettem, nagyságos elnök úr, hogy hamis tanúk vádja alapján halálra ítélték. Kegyelmet azonban csakis a bűnös kér, és én bűnös nem vagyok, tehát nem kérek kegyelmet, ha kell, meghalok ártatlanul is.” A védője természetesen kegyelemért folyamodott.³²

A későbbi pártvizsgálat az ügygel kapcsolatban még egy érdekességre felhívta a figyelmet, „Tóth Béla szállítmányával május 1-re érkezett Pestre. A magával hozott értékekből 8 láda kincset, kb. 4 millió korona készpénzt a Hitelbanknál leadott. Az értékek egy részét magánál tartotta. Kb. 2 millió koronát és több kiló

30 Vádbeszéd a terroristák bűnpörében. Világ, 1921. június 12. 7. p.; Zobay ügyész vádindítványa a Náway-gyilkosok ügyében. Szeged, 1921. június 12. 2. p. A vádiratot ld. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 379–410. p.

31 Engi Lajost halálra ítélték. Szeged, 1921. július 20. 2. p.

32 *Halmágyi*: i. m. 23–49. p.; Halálra ítélték a két Náway gyilkosát. Világ, 1921. július 20. 5. p. Hasonló címenek lásd még: Návaiék gyilkosát halálra ítélték. Friss Újság, 1921. július 20. 2.; Halálra ítélték Náway Lajos gyilkosát. Kis Újság, 1921. július 20. 3. p.; Népszava, 1921. július 20. 6. p.; Uj Barázda, 1921. július 20. 3. p.; Pesti Hírlap, 1921. július 20. 6. p.; Magyarország, 1920. július 20. 2. p.

arany-, ezüsttárgyat nem szolgáltatott be. Ezeket az értékeket a Britannia Szállóban lévő lakásán tartotta. Május 2-án Nógrádverőcére utazott, hogy feleségét és holmiját elszállítsa. Felsőgödön bérelt lakást, ekkor már Bán József néven szerepelt. Felújította kapcsolatait egy színésszel és egy zsebmetszővel. A két személy Tóth Bélától ellopott kb. 1 millió koronát és 3 kg aranynevet.³³ A lopást nem jelentette, hanem magánnyomozásba kezdett. Grossz [sic!] Emilt a tolvajok után Bécsbe küldte. Tóth ekkor Vágó Béla belügyi népbiztos személyi beosztottjaként szerepelt, alkalma volt hamis papírokkal ellátni cinkosait. Három személyt Sopronba küldött, de ott gyanússá váltak, és ekkor letartóztatták őket. Ezek során Tóth Bélát is letartóztatták,³⁴ május 6-án a parlamentbe kísérték, de onnét Vágó Bélára hivatkozva sikerült megszöknie, csak június 6-án fogták el újabb lakásán Budatétényben, ahol Bán József néven volt illegálisan bejelentve. Házkutatásnál találtak nála két vaskazettát, tele értékekkel, pl. 370 aranygyűrűt, 34 félé aranytárgyat, órákat, nyakláncokat, briliánsokat és 350 ezer koronát. Megindult ellene az eljárás, forradalmi törvényszék elé került volna, de az ellenforradalom már börtönben érte. [...] A per során figyelembe vették a forradalmi vádbiztos megállapításait, azt hogy Tóth Béla a Tanácsköztársaság alatt maga hasznára is követett el lopást. Megállapították: amikor a forradalmi harcokba bekapcsolódott, már akkor tisztességtelen szándékai voltak. Lényegileg 9 napig állt a tanácsköztársaság szolgálatában, ez alatt milliós értékeket tulajdonított el, bemocskolta a proletárdiktatúrát, tetteiért már nem felelhetett a forradalmi törvényszék előtt. 15 éves börtönbüntetését Vácon töltötte, honnan 1934. augusztus 1-én szabadult.”³⁵

A bűnügyi nyomozás feltárta a Tóth által vezetett csoport gazdasági bűntetteit is. Miután 1919. április 26/27-e éjjelén Makón „a fentebb már ismertetett tartalmú megbízólevélre utalva magát a kiűrités végrehajtásával is megbízott teljhatalmú megbízottnak jelentette ki, fölényes hangon közölte, hogy katonái az állomáson, a tartalék pedig Hódmezővásárhelyen van, az állomáson a városnak szégezett ágyút állítatott fel, rendelkezései nem teljesítése esetén a várost fogja lövetni és kiadta utasításait”. Elrendelte, hogy „Makó városának abban az értelemben vett

33 Tóth vallomása szerint Bárdoli István mészárossegéd lopta meg azalatt, amíg Tóth a Gödre utazásuk előtt a Nyugati pályaudvaron telefonált. Ezután Bárdoli Szendrey Ignáccal és Grosz Maxival Bécsbe szökött. Tóth Bárdoli feleségét letartóztatta, és egy detektívvél Sopronba szállította, hogy levelet küldvén férjének, őt a határon átcsalja. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 60–61. p.

34 Ekkor — a vallomása szerint — Tóthot azzal vádolták, hogy 14 millió koronát Bécsbe csempészett, hogy ott forradalmat csináljon. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 60. p.

35 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

kiürítését, hogy onnan nem csak a tanácsköztársaság fegyveres erejéhez tartozó egyének és a tanácsköztársaság helyi szerveinek tagjai tartoznak kivonulni, hanem a túsók, köz- és magánpénzek és egyéb értékek, felhalmozott élelmi cikkek, élőállatok stb. elszállíttassanak, s ugyanilyen értelemben részben saját személyében, részben az e célból általa kijelölt egyének útján megtette az intézkedéseket Hódmezővásárhelyen és Szentesen is”.

Igy Makón a pénzüintézetek vezetőségét egybehívta, hogy a „nyilvántartott pénzkészleteket nyomban szállítsák az állampénztárba”, mely értékek „az állampénztár, illetve közpénztárakra vonatkozólag a korábbi törvényes rendelkezéseknek ellenséges megszállás esetére vonatkozó intézkedése értelmében, az ott meghatározott módon, az állampénztár készletével együtt tisztviselők által voltak Budapestre szállítandók.” Ezáltal ezen pénzüintézetektől kb. négy és félmillió korona értékű készpénzt, kb. 6,4 millió korona értékű értékpapírt vittek erőszakkal magukkal. A legnagyobb „fogás” az adóhivatalnál volt, ahonnan 2 746 228 korona készpénzt, 6 369 158 korona értékű értékpapírt, 28 431 korona értékű „drágaságot” és 54 949 korona értékű váltót és bélyeget tudtak magukkal vinni.³⁶

Ezen felül magánemberektől több tízezer korona értékű készpénzt, gépkocsit, kb. ötszázezer korona értékű nemesfém tárgyakat, drágaköves ékszereket és egyéb ingó dolgokat (karikagyűrű, ezüstóra) vittek magukkal. Janovics János a vallomásában megerősítette, „hogy Makón és Hódmezővásárhelyen és Szentesen Anocskai András politikai megbízott vezette a sok lopott holmi összeszedését, melyből az ékszerdolgokat ő kezelte és hoszta [sic!] Budapestre, az országházba adta át. A tárgyakat az ot [sic!] levő vörös örök kezelték el, az élelmi cikkek pedig Kiss Géza terror szakasziparancsnok szállította Budapestre, a Batthyány palotában Cserni József terrorparancsnok vette át, melyből másnap a terrorlegénységnek szalonát [sic!] osztottak ki.”³⁷ Tóth Béla a Janovics-perben beismerte, „hogy a fent említett városokban rekvirált érszeket [sic!] és pénzt Budapestre ő hozta” és április 30-a és május 3-a között Landler utasítására³⁸ a Magyar Általános Hitelbankban „adta le, illetve szolgáltatatta be.” A bank által kiállított igazolás szerint

36 A Makóról elvitt készpénzről szóló pontos nyilvántartást ld.: MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 810., 929., 967–971. p. Tóth Béla az 1919. szeptember 11-ei vallomásában 3-3,5 millió korona készpénzről és kb. 30-40 millió korona értékű arany, ezüstneműről, beváltásra váró pénzről és ékszerről tanúskodott. Uo. 47. p. A makói rendőr-főkapitány jelentése az ügyről: uo. 171. p.

37 BFL VII.5.c. 2860/1920., 24. p.

38 „Arany, ezüst nemüket és értékeket szállíttassa Budapestre Magyar Általános Hitelbankhoz [...]” Aláírásként csupán „Belügyi népbiztos” szerepel. MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 931. p.

a leadott értékek 7 lezárt, illetve leszegezett láda és egy vaskazetta terjedelműek voltak.³⁹ Tóth „az általa elkövetett cselekményekből eredő ékszerek és pénzekből nagy értéket magánál tartott vissza, s azt csak az ellene még a tanácsköztársaság fennállása idejében megindított eljárás keretében, házkutatás alkalmával, elrejtve találták meg”, így bár nagy hiány volt a rablott értékekhez képest, de ennek köszönhető, hogy a rekvirált érték egésze nem tűnt el a tanácshatalomnál Budapesten.⁴⁰

A büntetését Tóth Béla Szeged után Sopronban, majd 1929-től a váci fegyházban töltötte. 1934. augusztus 4-én szabadult,⁴¹ de a sajtó 15 év múlva sem felejtett: „Emlékezetes még a Návay-fivérek tragédiája, akiket a kommün alatt Anócskai Tóth Béla agyonlövetett. Tóth külön terrorcsapatot szervezett, amelynek ő volt a vezére s ezzel Félegyházát és egész környékét rettegésben tartotta. Ily portyázásai során elfogta a két Návay-testvért és Félegyháza határában agyonlőtték őket. A kommün bukása után Tóthot elfogták és a szegedi törvényszék halálos ítéletet hozott Tóth felett. Az ítélet végrehajtása előtt azonban jelentkezett Tóth egyik barátja és vallomást tett, mely szerint a Návay fivérek meggyilkolásának értelmi szerzője ő volt. A perújrafelvétel során Tóth társát halálra ítélték s ki is végezték, Tóthot pedig 15 évi fegyházra ítélték, így került a váci fegyházba. Tóth a fegyházban szabóságot tanult és nagyon megszerette mesterségét. Megtanult azonkívül franciául, oroszul, törökül és angolul is. Vasárnap szabadult a fegyházból. Budapestre kísérték, ahonnan születési helyére toloncolták. Felesége meghalt raboskodása alatt, s így Tóth most azt tervezi, hogy nyelvtudását felhasználva, Törökországba megy, ahol egy értékes, a szabóságot érdeklő találmányát szeretné értékesíteni.”⁴²

Nem ezt tette, hiszen — mint korábban láthattuk —, 1935-ben „zsebmetszésért 6 hónapra” ismét elítélték.⁴³ Előtte azonban későbbi elvtársait is meglopta. A fegyházban ugyanis részben kommunistákkal töltötte a büntetését, és amikor

39 Uo. 293., 941., 944. p. Az 1919. szeptember 11-ei vallomása szerint a rekvirált pénzből Kiskunfélegyházán a 120 főnyi őrség részére 30 000, a propaganda bizottságnak 10 000, a Hódmezővásárhelyen lefoglalt 42 000 koronából 30 000-et a direktóriumnak, továbbá a felsőgödi vörös őrségnek 10 000 koronát kiosztott. Uo. 47. p.

40 *Halmágyi*: i. m. 33–43., 78–95. p.; A halálvonat terroristái. Világ, 1925. május 5. 6. p.; Návay Gyilkosainak pöre. 8 órai újság, 1921. március 19. 1. p.; Pesti Napló, 1921. március 24. 2. p.

41 BFL VII.101.c. 7351/1924., MNL CSML VII.2.b. 7164/1920. 921. p.

42 Kiszabadult a fegyházból Návay-fivérek gyilkosa. Váci Hírlap, 1934. augusztus 8. 2. p. A cikk számos pontatlanságot tartalmaz.

43 Egy visszaemlékező szerint villamoson érték tetten. MNL OL M-KS-932.1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, 1957. május 16-ai feljegyzés.

ismét kiszabadult „Martos Flóra elvtársnő az egyik kommunista elvtársnő figyelmébe ajánlotta. Az elvtársnő nem kapcsolódott be az illegális mozgalomba, egy lakásban laktak. Az elvtársnőt pár hónap múlva letartóztatták, Tóth magához vette és elköltötte a lakásban őrzött 100–150 pengő Vörös Segély pénzt. Tóth ez időben többször próbálkozott azzal, hogy az elvtársak vonják be, de bizalmatlanok voltak vele szemben, mert feltűnően elegánsan öltözött és költekezett.”⁴⁴

1936 és 1943 között csak annyit tudunk az életéről, hogy 1938-ban Isaszegen házat vásárolt, „állítólag felesége örökségéből, majd szabóműhelyt nyitott Budapesten”.⁴⁵

A már említett parlamenti almanach hosszabban kiemelte Tóth Bélának a MOKAN-Komitében kifejtett szerepét. A témáról és Tóth Béla szerepéről a nyolcvanas évek közepén hosszabban Beránné Nemes Éva érkezett,⁴⁶ valamint a MOKAN-Komité miskolci tevékenységéről írja a PhD-dolgozatát Majzik Dávid.⁴⁷ Az 1944-ben újra erőre kapó kommunista párttal, illetve annak egyik diósgyőri aktivistájával, hosszú börtönbüntetés után vidékről kitiltva és illegálitásban élő Alpr Mihállyal még a váci börtönben ismerkedett meg Tóth, és tulajdonképp véletlenül került be újra a mozgalomba.⁴⁸ Önálló, a Békeparttól független szervezkedésbe fogott, röpiratokat („Magyarok, munkások, parasztok, katonák!”, „Magyar polgárok!”, „Magyar tisztek!”, „Felhívás a magyar nőkhöz!”) sokszorosított, melyeket eleinte Budapesten terjesztett. Ekkor alkotta meg a MOKAN-Komité nevet is, mely a Magyarországi Kommunista Antináci Komitéja rövidítése volt.⁴⁹

44 BFL VII.101.d. 1278/1935.; BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

45 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

46 *Beránné Nemes Éva: A MOKAN-Komité tevékenysége. Hadtörténelmi Közlemények, 32. évfolyam, (1985) 1. szám. 3–28. p.*

47 A szakdolgozat átdolgozott verziója: *Majzik Dávid: A MOKAN-Komité szerepe a kommunista hatalomváltás előkészítésében Miskolcon. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. LIV. évfolyam (2015), 453–469. p.* Majzik PhD-dolgozatának munkacíme: *A MOKAN-Komité szerepe a kommunista hatalomátvételben Miskolcon, egy kultuszteremtési kísérlet. Tóth életrajzának ismertetésekor látható, hogy Majzik sem tudott (vagy nem tartotta fontosnak) Tóthnak a Tanácsköztársaság alatt folytatott tevékenységéről, hiszen vörösörként említi. Majzik Dávid: i. m. 454. p.*

48 *Beránné Nemes Éva: i. m. 5. p.* Beránné mint „a Tanácsköztársaság volt harcosát” említi Tóthot. Uo.

49 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL) VI. Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések. Visszaemlékezések (867). Jándy Géza és társai (1/j-13); Hadtörténelmi Levéltár (=HL) Ellenállási gyűjtemény. Magyarország (= Pgy. M.). 129. p.

Tóth nyártól Miskolcra tette át a székhelyét, és kezdte meg a partizánmozgalom szervezését, és ehhez tulajdonképpen azt hazudta, hogy ehhez a párttól kapott felhatalmazást.⁵⁰ Lényegében a partizántevékenység 1944 tavaszán, nyarán a falfestésben, szórólap terjesztésben és telefonvezetékek elvágásában, illetve robbanóanyagok hatástalanításában merült ki, aktívabbá a csoport tagjai a front novemberi közeledtekor váltak.⁵¹ A Vörös Hadsereg 1944. december 3-án vonult be Miskolcra, és a komitét nem szerelte le, sőt az újságot is adhatott ki, valamint a szovjetek a szervezetet karhatalomként működő rendfenntartási célokra használták. Ekkor adták ki „A város lakosságához!” című kiáltványukat:

„A Vörös Hadsereg megbízásából a MOKAN komitét az alábbiakat közli a város lakosságával: A munkások és parasztok Vörös Hadserege nem rabol, nem fosztogat, és nem erőszakoskodik az általa megszállott területeken. A Vörös Hadsereg katonái nem követnek el semmi olyan visszaélést, amelyet a német fasiszta gyilkosok és szövetségeseik, a náci bérenc nyilas háborús bűnösök követtek el napról-napra ebben a városban is a lakosság szeme láttára. A Vörös Hadsereg hosszú és fáradtságos küzdelmet harcolt végig, amíg végre most falaink közül is kiüldözik a gyűlölt német megszállókat. Fogadjátok tehát barátságosan a vörös katonákat, ha éhesek, osszátok meg velük kenyereteket és ne feledjétek el, hogy nem fasiszta tömeggyilkosok fosztogató hordáival, hanem egy felszabadító hadsereg tagjaival álltok szemben. A Vörös Hadsereg nem kíván egyebet a város lakosságától, csak rendet. A rend fenntartását a szabadságharcos magyarok szervezte, a MOKAN komitét látja el. Mindenki figyelje, adja tovább, és kövesse a MOKAN komitét utasításait! Pusztuljanak a fasiszta gyilkosok! Halál a háborús bűnösökre!”⁵²

Tóth, mint láthatjuk nem finomkodott a kiáltványok megfogalmazásával sem, de talán a következő szöveg mindent felülmúlt — és ami különösen érdekes, hogy ezzel kiemelten foglalkozott a visszaemlékezésében is: „Felhívás. Megszűnt a tétlen Messiásvárás kora. Ütött a gyors tettek órája. [...] Nem elég az üdvösséghez, hogy folyton csak azt hangoztassuk: „mikor jönnek már az oroszok. [...] Nem akarunk az antiszemitizmus vádjába esni, de van néhány szavunk a Messiást váró zsidósághoz is. Mindenkit figyelünk, számon tartunk. Mindenki úgy lesz fel-

50 *Beránné Nemes Éva*: i. m. 10. p.

51 *Majzik Dávid*: i. m. 454. p. A partizánakciókról részletesen: *Beránné Nemes Éva*: i. m. 10–28. p.; PIL 867. 1/j-13.

52 *Beránné Nemes Éva*: i. m. 27. p.; *Majzik Dávid*: i. m. 454–456., 462–463. p. Rendeleteit Tóth A MOKAN-Komitét teljhatalmú megbízottjaként, illetve organizátoraként írta alá. Uo. 462. p.; PIL 867. 1/j-13. 55. p.

szabadítva, amennyiben ő maga is hozzájárul a felszabadításához: — tettel vagy anyagiakkal. Jól tudjuk, hogy a zsidóság gyalázatosan el van nyomva, megbélyegezve, de mégsem annyira, hogy ölbe tett kezekkel várja az orosz Messiást... Ne gondolja senki, hogy ha bejönnek az oroszok, kikapart sültgesztenyét ehet anélkül, hogy ő is fáradt volna érte. Nem! Nem!”⁵³

A Magyar Kommunista Párt miskolci szervezete hivatalosan december 16-án, a városi Nemzeti Bizottság szintén aznap alakult meg. Utóbbinak az FKgP 5, az MKP 11, a Demokrata Párt 5 tagot adhatott, ezen kívül nyolcan „párton kívüliek” voltak. Bár hivatalosan az MKP 5 képviselőt adott, azonban a MOKAN-Komité képviselői is az MKP-hoz számítottak, emellett tagjaik a választáskor az ülésen is bent ültek. A bizottság elnöke Tóth Béla lett, akit az ekkor megválasztott nemzetgyűlési képviselők közé is beválasztottak.⁵⁴ Ugyanígy Tóth 1945. január 21. és március 29. között a főispáni tisztelet is betöltötte. Eme jogkörében Tóth a „vagyonos osztály” megsarcolásában látta a város pénzügyi problémáinak megoldását.⁵⁵

Az 1964-es vizsgálatból az derül ki, hogy életmódján ezután sem változtatott. Borsod megyei főispánként és az ideiglenes nemzetgyűlés tagjaként 1945 elején Borsodból is el kellett távolítani, „mert keze alatt jelentős értékek tűntek el. Kincseket juttatott a pártnak, ezt közölni nem lehetett. Ezért egy időre a Vörös Hadseregben tevékenykedett, amiért megkapta a »Győzelem Németország felett« szovjet kitüntetését és a »Magyar Szabadságrendet«.” 1945 májusában nevezték ki korábbi fogva tartásának helyszínének, „a sopronköhida fegyház igazgatójának. 1945–1950-ig Sopronban élt, ahol villát és 5 hold szőlőt kapott partizán juttatásként. Fegyházigazgatói működése alatt kizárták a pártból, mert roncs autókkal üzletelt. Pártságát 1947-ben kapta vissza. Pár hónapig volt fegyházigazgató, majd a sváb kitelepítés idején polgárőrség-parancsnok lett, s tovább üzte a maga zsebére folytatott üzleteket. 1948-ban megalakította a Dózsa és Partizán termelőszövetkezeteket, majd az egyesített tsz elnöke volt 1949 augusztusáig. Ez időben 5 hold szőlőjét kulák módon műveltette. Botrányos körülmények között távozott Sopronból is. Két feljelentés volt ellene, köztulajdon elidegenítése miatt, ügyét a bíróság tárgyalta, ahol Tóth erőszakos fellépésével forradalmi múltjára és magas összeköttetéseire hivatkozva a bíróságot megfélemlítette, így az ügyet elsimították.”⁵⁶

53 PIL 867. 1/j-13. 25–26. p.

54 *Majzik Dávid*: i. m. 457–462. p.

55 Uo. 465. p.

56 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

Látszólag naivnak tűnő, de mindenképp igen érdekes kérdést vet fel, hogyan tudott Tóth újra és újra a kommunista párt berkeibe vagy annak közelébe kerülni, az illegális és a már hivatalosan, majd állampártként működő párt miért igazolta, illetve miért kapott ismét újabb és újabb funkciókat. Pedig nem csak a peranyagok álltak a hatóságok rendelkezésére, de mint láthattuk, a korabeli sajtó is élénk érdeklődéssel figyelte a Návay-gyilkosság tárgyalását. Ennyire szüksége volt a kommunista pártnak gátlástalan végrehajtókra, akik még a pártkasszákat is megcsapolták? Vagy olyan dolgokról tudott Tóth, ami egy ideig nélkülözhetetlenné tette őt? Mit jelentettek pontosan a fentebb leírt, csupán árnyalatnyi különbséget hordozó félmondatok: a megyei főispáni „funkcióban jelentős értékeket juttatott a pártnak, amiért támadták, a megyéből el kellett hozni”,⁵⁷ vagy „kincseket juttatott a pártnak, ezt közölni nem lehetett”⁵⁸? A múltját minden bizonnyal ismerték, az 1957-es KEB-vizsgálat például megállapította, hogy „Tóth Béla múltját több elvtárs ismerte, tudták azt is, hogy a Tanácsköztársaság alatt lopott, azért nem került kicserélésre 1922-ben. A fasizmus elleni harcban szerzett érdemei alapján vették fel a pártba, de vezető funkciójából múltja miatt le kellett váltani.”⁵⁹ Amennyiben valahol ismeretlenül jelent meg, és ez főleg a zavarosabb időkben lehetett jellemző, mindig volt valaki, aki felhívta a felettes pártszervek figyelmét Tóth múltjára.

Pedig Tóth többször is próbálkozott azzal, hogy elvesztett becsületét viszszaszerezze. Utoljára 1963-ban, a 75. születésnapján igyekezett tisztázni magát. Az amnesztia rendelethez hivatkozva igyekezett mentegetőzni, mert ahogy fogalmazott: „Egész életemben főként a munkás- és pártmozgalmi tevékenységem óta Demokles [sic!] kardjaként függött fejem felett az átkozott múlt. Tehettem bármit, végezhettem a legjobb, a legveszélyesebb pártmunkát, szervezhettem fegyveres, eredményes partizán-tevékenységet, amikért kitüntetések kaptam, mindig visszatért életem kísértete: a »rovott múlt«”⁶⁰

A 15 éves fegyházat politikai cselekménynek értékelte, viszont nehezményezte, hogy Vas Zoltán nem említette őt a váci éhségstrájk ismertetésekor, és hogy az illegálisban megtagadták őt a kommunisták, pedig a Szent László úti szabó üzlete találkozó helye volt az elvtársaknak, valamint a miskolci tevékenységéért elismerést, kitüntetések és magas tisztségeket kapott. „Itt kezdődött újra a kálváriám. Az akkori pártvezetőknek — többek között —, egyik jelszava az volt, »Ami szép, jó és drága, azt meg kell szerezni a pártnak, mert nagyon szegény.« Valóban,

57 MNL OL M-KS-932. 1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, 1963. október 8-ai feljegyzés.

58 Uo. 1957. május 28-ai feljegyzés.

59 MNL OL M-KS-932. 1957/9. sz. jkv. Tóth Béla ügye.

60 MNL OL M-KS-932. 1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, Tóth 1963. augusztus 15-ei levele.

sajnos, akkor a párt még nagyon szegény volt, és minden alkalmat »megragadt«, ami keze ügyébe került. Én mint a »Mokán comite« vezetője megbízatásra ládaszámra szállítottam a debreceni pártközpontba az értékeket, és akkor nagyon megbecsült, jó elvtárs »Béluci« voltam.» Saját fogalmazása szerint — mivel a dolog az Ideiglenes Kormány tudomására jutott —, ezért politikai okokból, a „polgári pártokra” való tekintettel, de egészségügyi okokra hivatkozva kellett a „magánakció” vádját vállalnia. Ugyanígy járt Sopronban is, ahol a németajkúak kitelepítésekor szerzett vagyonnal is a pártnak dolgozott, de róla kezdtek suttoggni. Ekkor kapta a „szép házat, 3 hold szőlőt és azt mondták, »legyek csöndben.«” Az 1947-es választásoknál is a párttól kapott autót és egy ezredesti egyenruhát, a párt küldte ki őt és „egy csomó elvtársat” a különféle választási körzetekbe, ahol ők le is szavaztak. Majd — mivel kevés nyugdíjat kapott — az egykori partizán hivatalsegéd lett. És 1956–1957-ben akkor érezhette magát ismét teljes jogú párttagnak, amikor ezredesti egyenruhát hordhatott, és elismerték a munkáját. Ekkor letartóztatták, megbüntették, de még 75 évesen is abban reménykedett, hogy rehabilitálják, és mindenekelőtt megkapja a szerinte neki járó nyugdíjat.⁶¹

A helyzetet tovább árnyalja, hogy életrajzírói sem kívántak múltja sötétebb bugyraiban vájkálni. Szalai Ádám 1960-as visszaemlékezése szerint a lábjegyzeteimben többször szereplő Berán Ivánné — 1944-ben Nemes Éva néven —, részt vett a megalakuló MOKAN-partizán csoportban,⁶² és Tóth életrajzát 1988-ban megíró, a Tanácsköztársaságról egyébként több írást jegyző Liptai Ervinnek sem állhatott érdekében leleplezni őt. Tóth természetesen maga is mindent megtett, hogy elfelejtődjenek múltbeli tettei, mind az 1948-as igazolóbizottsági kérvényen, mind az 1958-as „Régi munkásmozgalmi elvtársak kérdőívén” csak az illegális tevékenységét domborította ki.⁶³ Amikor az 1944-es események tizedik évfordulója érkezett el 1954-ben, Tóth azért utazott Miskolcra, hogy egy 11 fős bizottságot hozzon létre azért, hogy a résztvevők megírják a MOKAN-Komité történetét,⁶⁴ illetve a PIL-ben őrzött visszaemlékezésében is csupán mellékesen említette meg börtönélményeit: „15 évi eltöltött rabságom és 10 évi állandó harcos élet, üldöztetés stb. után rájöttem, hogy itt van az alkalom, tenni kell valamit!”⁶⁵

A párttagság igazolására szolgáló 1948-as nyilatkozatára egyébként — pedig a soproni káderfelelős támogatta az illegális párttagság igazolását — nem jött

61 Uo.

62 HL Pgy. M/129.

63 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

64 PIL 867. 1/j-13 61. p.

65 Uo. 22. p.

válasz, ezért Tóth Kiss Károly KEB-elnökhöz fordult kérdéssel, miért nem kapta vissza a tagkönyvét. „Furesa helyzet áll elő: itt pártmunkás vagyok, a Szabadságharcos Szövetség ügyvezető elnöke, a Káderosztály megbíz, hogy én tartsam nyilván a nálunk lévő kádertagokat és én adjak véleményt rólatok, ugyanakkor a Központ Igazoló Bizottsága [sic!] nem küldi el a tagkönyvesere folytán az új tagsági könyvemet. Ezt azért talán mégsem érdemlem meg! Remélem, hogy Te, aki mindig igazi megértő elvtársnak bizonyultál velem szemben, hogy utána nézel a dolognak és az új tagsági könyvet eljuttatod hozzám.”⁶⁶

Életének utolsó 15 évében is rendkívül aktív volt. „1950-ben Pátyon telepedett le. A Május 1. Ruhagyárban kezdett dolgozni mint minőségi ellenőr. Hat évig volt a pátyi pártszervezet tagja, egy időben titkára. Erőszakos, törtető magatartása miatt sok baj volt vele. Az ellenforradalom alatt október 24. és 30. között Budapesten a Szabadságharcos Szövetségnél tartózkodott. Pátyra 31-én ment vissza, ahol őrizetbe vették. A pátyi ellenforradalmi tanács előtt két igazolványt mutatott be, az egyik Kopácsi Sándor⁶⁷ aláírásával igazolta, hogy nemzetőr, a másik Király Béla aláírásával azt igazolta, hogy »szabadságharcos«, a Király-féle igazolvány hamis volt. November 4-én jelentkezett a Parlamentben Münnich elvtársnál, november végén belépett a karhatalomba, ahol honvéd ezredesi egyenruhában jelent meg. Decemberben felköltözött Budapestre. A pátyi pártszervezet titkára megbotránkozva tiltakozott nála, mert úgy látták, hogy menti a pátyi ellenforradalmárokat.”⁶⁸

Az 1956-ban még BM Budapesti Főosztályának nevezett BRFK pártszervezetének megalakítását a volt MDP-titkár, Vári József őrnagy⁶⁹ kezdeményezte. Várirá viszont a BRFK-n ötvenhatos szerepéért kezdettől fogva gyanakodva tekintettek.⁷⁰ A BRFK ideiglenes pártbizottsága 1956. december 14-ei ülését még Vári vezette le, de a Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottságon már eldőlt, hogy a rendőrségi intéző bizottságot átszervezik.⁷¹ December 28-án, amikor az egy nappal korábban megalakított intéző bizottság elnökségét megválasztották, már Tóth Béla ezredes nyitotta meg az ülést, és őt is választották meg az IIB elnökének.⁷²

66 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz.

67 Kopácsit Tóth még a MOKAN-Komitéből ismerte. PIL 867.f. 1/j-13. 42–46. p.

68 Uo.

69 Vári életéről lásd: *Rácz Attila: A fővárosi hatalmi elit.* Bp., 2018. 155., 157. p.

70 *Koltai–Rácz:* i. m. 608. p.

71 Uo. 67–68. p.

72 BFL Az MSZMP Budapesti Rendőr-főkapitányság Bizottsága választott vezető szerveinek iratai (= XXXV.30.a.) 1956–1957. 1. ée. 3–10. p., ill. uo. 2. ée. 2. p.

A budapesti pártvezetők az Intéző Bizottság második elnökével, Tóth Bélával sem voltak különösebben elégedettek, véleményük szerint nem tett eleget „a lazaságok felszámolására”, nem sikerült új embereket aktivizálnia, és a „pártszervezet megalakulásakor a volt MDP-tagok, aktivisták, régebbi párttagsággal rendelkező elvtársak tömörültek a párt köré. A Politikai Osztály volt munkatársainak különösebb szerepe a pártszervezetek alakításában nem volt.”⁷³ Emellett a tagfelvétel minden kritika nélkül folyt, az Intéző Bizottság nem ülésezett rendszeresen, az ülésekről pedig nem vezettek jegyzőkönyvet. Mindezekért az előterjesztő, Tóth Béla nyugdíjazását javasolta.⁷⁴ Az ülésen hiába próbálta Tóth védeni magát, a Budapesti Ideiglenes Intéző Bizottság az 1957. május 27-ei ülésén a Budapesti Nyomozó Főosztály állományában lévő Daczó Józsefet nevezte ki a rendőrségi IIB elnökének.⁷⁵

A felmentésnek ezen felül más okai is voltak. Tóth 1956 novemberében — 68 évesen — „az V. Kerületi MSZMP Intézőbizottságnak állítólagos megbízása alapján a Budapesti Főkapitányság pártszervezője volt.” Ennek kapcsán került a KEB látókörébe. Egy feljegyzésben tisztázták, hogy Tóth a „lumpenproletáriátus sorából került a munkásmozgalomba”, és 1921-ben nem politikai tevékenység, hanem gyilkosság miatt ítélték el, továbbá miután 1934-ben Budapesten bekapcsolódott a munkásmozgalomba, a párttal való kapcsolata zsebmetszésért történő elítélése miatt szakadt meg. 1957. május végén házi őrizetbe került, és bár a KEB nem zárta ki a pártból, a június 3-ai ülésén „szigorú megrovás pártbüntetésben részesítette, mert 1956 novemberében jogtalanul honvéd ezredesi egyenruhát csináltatott magának, amivel megtévesztette az elvtársakat”, valamint felhívta a figyelmét arra, hogy „a jövőben szerényen viselkedjen, funkciót ne vállaljon.”⁷⁶ 1957 szeptemberében a BM rendőr századosként nyugdíjazta, 1958-ban azonban a Külkereskedelmi Minisztériumban dolgozott altisztként, majd 1966-ban bekövetkezett haláláig bölcsődei gondnokként, illetve hivatalsegédként dolgozott. A KEB a pártbüntetést az 1963. november 20-ai ülésén törölte.⁷⁷ Az említett nyugdíjmelési kérelmét Tóth 1964-ben írta, amit az egyik támogatója a következő szavakkal kommentált: „Tóth Béla volt a Mokán nevezetű partizán mozgalomnak a szervezője. Az ellenforradalom napjaiban is bátran, becsületesen viselkedett. A

73 *Koltai-Rácz*: i. m. 571. p.

74 Uo. 576. p.

75 Uo. 629. p.

76 MNL OL M-KS-932. 1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, 1957. május 24-ei, 1963. október 8-ai, 1965. január 30-ai jelentés, Uo. 1957/9. sz. jkv. Tóth Béla ügye.

77 BFL XXXV.1.i.1963. 29. doboz.

múltjában vannak fekete pontok, a régi világban sok évet ült, ha jól tudom, rablásért. Nézetem szerint azt már nem kellene neki felhánytorgatni.”⁷⁸

* * *

Írásom végére a levéltári kutatásban járatlan olvasó számára is nyilvánvalóvá válhatott, hogy a pártállam szereplőinek személyes sorsát, életrajzát megismerni, esetleg őket archontológiában elhelyezni egy forrástípusból szinte lehetetlen. Ha egy személy tevékenységét kívánjuk megismerni, nagyon sok fondban őrzött és jelentős mennyiségű iratot kell átnézni, a kutatás ilyenkor gyakran a családfakutatáshoz hasonlatos: lépésről-lépésre áll össze csak a kép. Ha egy életutat akarunk megismerni, akkor az esetek nagy részében szabályos nyomozást kell folytatnunk, hiszen általában nem állnak rendelkezésünkre kész (ön)életrajzok. A fővárosi pártstruktúrában megjelenő egyénekre vonatkozóan például a Budapest Főváros Levéltára őrzetében lévő fővárosi és kerületi párt- és tanácsi szervek vezető testületi, apparátusi és alapszervi iratainak, a pártiskolai iratoknak; az MSZMP Budapesti Bizottsága Párt- és Tömegszervezetek Osztályán készült egykorú mikrofilmeknek tételes átvizsgálása szinte mindig elkertülhetetlen. Az adatok sokszor csak pártiskolai javaslatokban, a tanácsválasztásokhoz kapcsolódó iratokban vagy például a Hazafias Népfront által irányított választásokkor felvett kérdőíveken, esetleg tanácsülési jegyzőkönyvekben található. Sokszor itt is csupán egy döntést, egy jóváhagyást vagy halasztást találunk.

A több mint kétezer folyóméternyi budapesti pártiratanyagban, még ha tudjuk is, hogy az adott személy mely kerületben, esetleg melyik pártalapszervezetben tevékenykedett, akkor sem könnyű megtalálni, főleg mert a kutatás sohasem korlátozódhat egy levéltárra. Ennek az őrzés körülményeitől a viszonylag gyakori pozícióváltásig több oka is lehet, de párttisztviselők kinevezési rendszere miatt egyszerre kell kutatni a megyei levéltárak mellett a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában lévő MSZMP Központi Bizottság, Politikai Bizottság, Szervező Bizottság, Titkárság, Párt- és Tömegszervezetek Osztálya, Központi Ellenőrző Bizottsága, valamint az alapszervek irataiban, illetve utóbbiak esetlegesen ma is létező irattáraiban, levéltáraiban. Arra most itt részletesebben kitérni sem merek, milyen rendezettségi állapotban vannak ezek az iratok.

A folyamat felgyorsítására azonban lenne lehetőség. A magyarországi levéltárakban akarattól és adottságoktól függően folyik az iratok digitalizálása és

78 BFL XXXV.39. Tóth Béla. 534. doboz; BFL XXXV.1.i.1963. 29. doboz.; MNL OL M-KS-932. 1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, 1965. január 6-ai feljegyzés.

publikálása, mely az ilyen jellegű kutatásokat jelentősen segíti. Emellett számos archontológia készül, melyek közül itt kettőt emelek ki. Az első a Budapest Főváros Levéltára munkatársai által készített párt- és tanácsi archontológia, mely a Hungaricana felületen⁷⁹ évek óta elérhető, a másik a Magyar Nemzeti Levéltár és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága által készített Párt-Állam-Párt adatbázis.⁸⁰ Mindkét adatbázis készítői azt a célt tűzték ki, hogy a pártállam különféle szintjein lévő tisztségviselőit mutassák be. Az adatbázisoknak vannak hibáik, hiányosságaik, de feltöltésük még most is folyamatban van. De ha mindezeket egyesítjük és kiegészítjük — például Budapesten a kerületi pártbizottságok személyi, személyzeti és fegyelmi irataival, valamint az igazolóbizottságok irataival és mindezeket a jogszolgáltatási iratanyagról készített adatbázisokkal, és mindezzel együtt folytatódik, illetve ahol még nincs, elkezdődik a tömeges digitalizálás, akkor nem fordulhat elő olyan hiba, amit én 2006-ban Tóth életrajzi adatainak keresésekor követtem el.

Ha ennek az ügynek az elemzésén túl a morális kérdések világára is tekintünk, akkor kijelenthető, hogy a múlt feltárásának része az is, hogy ne csak az egyén ismerhesse meg nagyobb léptékben a történelmet, de a társadalom is az egyén történetét. Vallom, hogy a mindenkori jelenkornak joga van tudni, kik, milyen szerepet játszottak a sorsának vagy a társadalom történetének alakulásában, és joga van a történeti szereplőket a maguk helyén kezelni. Gondoljunk bele: a KEB-vizsgálathoz már 1957. május 24-én leírták, hogy „az eddigi megállapítások szerint is Tóth Béla közönséges szélhámos, többszörösen büntetett ember”,⁸¹ mégis még mindig pozitív múltú közszereplőként szerepel a fent említett parlamenti almanachban. Az adatok összekötése, az adatbázisok használata természetesen csupán akkor működik, ha az információkat nyilvánosságra lehet hozni! A morális kérdés mellett azonban ez már egy újabb vitát indíthatna el az iratok szélesebb körű megismerhetőségéről, az anonimizálásnak nevezett folyamat jelenleginél hatékonyabb és kutatást támogatóbb törvényi szabályozásáról, valamint a hatósági szereplők levéltárakhoz való viszonyáról.

79 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/search/results/?list=eyJxdWVyeSI6ICJREJfX1RBTIBBUiQifQ> (Utolsó letöltés: 2019. június 11.)

80 <http://www.paap.hu/apex/f?p=2013:1:>

81 MNL OL M-KS-932. 1963. (69. doboz). Tóth Béla ügye, 1957. május 24-ei jelentés.

MERÉNYI-METZGER GÁBOR

A GRÓF SIGRAY CSALÁD TAGJAI

Az alábbi, adattár jellegű publikációban az 1780-ban „alapított” és 1947-ben fiágon kihalt felső- és alsósurányi gróf Sigray család tagjaival és az egyes személyek legfontosabb életrajzi adataival ismerkedhetünk meg.

A genealógiai szakirodalom¹ és az ezekben közreadott családfák² a Sigray familia grófi ágának jóval kevesebb tagjáról tesznek említést, mint az a valóságban volt. Nagy Iván például tizenegy, Kempelen Béla tizenhárom, Gudenus János pedig tizennégy személyt sorol fel. Említésre méltó publikáció még Prófusz György Vasssurány község történetéről nemrégiben megjelent monográfiája, melyben a szerző huszonkilenc Sigray gróft említ meg a könyvében közreadott családfán.³ Ráadásul ezek a munkák — a néhol hibás adatokat is tartalmazó Prófusz kötet kivételével —, nem igen térnek ki az egyes családtagok anyakönyvi adataira, azaz a születéseknek, házasságoknak és halálozásoknak a pontos helyeire és időpontjaira. Nos, ezeket a „hibákat” és hiányosságokat korrigálandó, jómagam arra vállalkoztam, hogy összegyűjtöm a gróf Sigray család tagjainak anyakönyvi és egyéb, életrajzi adatait tartalmazó dokumentumait. Kutatásaimat nagyrészt siker koronázta és hét ország (Magyarország, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Franciaország, Horvátország, Olaszország és Szlovákia) 26 levéltárában, illetve egyházi irattárában található eredeti források alapján elkészítettem az alábbi genealógiai adattárat, melyből egyértelműen kiderül, hogy a familiának nem tizen-, vagy huszonvalahány, hanem pontosan ötvenkét törvényes tagja volt.

1 *Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. III. köt. Bp., 1998. 314–316. p.; Kempelen Béla: Magyar nemes családok. IX. köt. Bp., 1914. 348–349. p.; Magyar főrangú családok. Szerk.: Kempelen Béla. Bp., 1931. 213–214.; Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv. Főrangú családok. Szerk.: Fejérpataky László. Bp., 1888. 214–215.; Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. X. köt. Pest, 1863. 177–181.; J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephanskron. Bd. 4. Bearb.: Géza v. Csergheő. Nürnberg, 1893. 579–580.; etc.*

2 *Nagy: i. m. 180.; Kempelen: i. m. 349. p.*

3 *Prófusz György: Örökségünk Vassurány. Vassurány, 2016. 71–72. p.*

1. GENERÁCIÓ

Gróf Sigray Károly Menyhért

Báró Sigray József és nemes Gössinger Mária Magdolna fia. A család gróf címének megszerzője. Cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, Somogy vármegye főispánja, a Kőszegi Kerületi Tábla elnöke.

Született a Vas vármegyei Felső-Surányban (ma a Vas megyei Vassurány), majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1716. szeptember 7-én.⁴

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Nyitra vármegyei Nagybossányban (ma a szlovákiai Bošany), a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1741. szeptember 6-án nagybossányi és nagyugróczy Bossányi Elek és motesiczi és kesseleőkei Motesiczky Terézia lányával, Zsófiával.⁵

Első feleségének, Bossányi Zsófiának, a Nyitra vármegyei Tőkésújfaluban (ma a szlovákiai Klátova Nová Ves), 1750. április 10-én történt elhunytá⁶ után, házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kenyeriben, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1754. augusztus 5-én cziráki és dénesfai gróf Cziráky József és szalai gróf Barkóczy Borbála lányával, Katalinnal.⁷

Második feleségének, gróf Cziráky Katalinnak, 1758-ban történt elhunytá⁸ után, házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1761. május 24-én nemesságodi gróf Szvetics Jakab és nemes Lada Mária lányával, Zsófiával.⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 84 éves korában, a Vas vármegyei Iváncon, 1800. július 8-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.¹⁰

4 MNL OL X 6257. 1. köt. 32. fol.

5 SAN. Zbierka cirkevných matrik. Inv. č. 934. Rímsko-katolícky farský úrad Bošany. Matrika narodených, sobášených a zomrelých. 1722–1775. Str. 316.

6 SAN. Zbierka cirkevných matrik. Inv. č. 2002. Rímsko-katolícky farský úrad Klátova Nová Ves. Matrika narodených, sobášených a zomrelých. 1726–1763. Str. 158.

7 MNL OL X 6217. 4. köt. 7. fol.

8 *Bártfai Szabó László*: A sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története. II. köt. Bp., 1913. 197. p.

9 MNL OL X 6221. 6. köt. 8. p.

10 MNL OL X 6204. 6. köt. 87. fol.

Gyermekei az első nejétől: 2/1–2/5., gyermekei a második nejétől: 2/6–2/7., gyermekei a harmadik nejétől: 2/8–2/18.

2. GENERÁCIÓ

2/1. Anna MÁRIA Margit

Gróf Sigray Károly és Bossányi Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1742. július 9-én.¹¹

Meghalt — nagy valószínűséggel —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), vagy a Vas vármegyei Iváncon, még gyermekkorában. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre, mivel a salfai római katolikus plébánia — melynek filiája volt a község —, halotti anyakönyvei elég hiányosak (pl. 1742-ben több hónapnyi, 1743 és 1744 között pedig majdnem 10 hónapnyi bejegyzés kimaradt) és sérültek, az ivánci temetési matrikulákat pedig csak 1763-ban kezdték el vezetni. Anyakönyvi forrásokból annyit tudunk még, hogy az esemény nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Kőszegen, nem Sopronban, nem Szombathelyen, valamint nem a Bossányi család ősi fészkeben, az édesanya születési helyén, Nagybossányban és nem az édesanya halálzási helyén, Tőkésújfaluban következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy 1780-ban már nem volt életben, mivel a neve nem szerepel a Bécsben, 1780. április 21-én kelt grófi diplomában.¹²

2/2. Mária MAGDOLNA Borbála Terézia

Gróf Sigray Károly és Bossányi Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzéseinek tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1743. szeptember 9-én.¹³

11 MNL OL X 6257. 1. köt. 80. fol.

12 MNL OL A 57. 51. köt. 210–214. p.

13 MNL OL X 6257. 1. köt. 85. fol.; MNL OL X 6258. 1. köt. 7. p.

Házasságot kötött a Vas vármegyei Kőszegen, 1769. november 8-án czifferi és kerekesházi báró Kerekes Zsigmond nyugalmazott cs. kir. tábornokkal.¹⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 73 [helyesebben 78] éves korában, agyvérzés következtében, a Pozsony vármegyei Pozsonyban (ma a szlovákiai Bratislava), 1821. február 5-én, majd eltemették ugyanott, a Szent Anna templom kriptájában.¹⁵

2/3. JÁNOS Nepomuk

Gróf Sigray Károly és Bossányi Zsófia fia. Cs. kir. kapitány.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), 1745. február 1-én, majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1745. február 2-án.¹⁶

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1783. december 31-én Lukáts Máriával.¹⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 65 éves korában, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1810. december 29-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1811. január 3-án.¹⁸

Gyermekei: 3/1–3/10.

2/4. BORBÁLA Anna Katalin

Gróf Sigray Károly és Bossányi Zsófia lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1746. december 14-én.¹⁹

14 MNL OL X 6221. 6. köt. 40. p

15 AHMB. Zbierka cirkevných matrik. Inv. č. 87. Rímsko-katolícky farský úrad Bratislava sv. Martina. Matrika zomrelých. 1819–1829. Str. 154.

16 MNL OL X 6257. 1. köt. 85. fol.

17 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 309. p.

18 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 333. p.

19 MNL OL X 6257. 1. köt. 89. fol.

Meghalt — nagy valószínűséggel —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), vagy a Vas vármegyei Iváncon, még gyermekkorában. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre, mivel a salfai római katolikus plébánia — melynek filiája volt a község — halotti anyakönyvei elég hiányosak és sérültek, az ivánci temetési matrikulákat pedig csak 1763-ban kezdték el vezetni. Anyakönyvi forrásokból annyit tudunk még, hogy az esemény nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Kőszegen, nem Sopronban, nem Szombathelyen, valamint nem a Bossányi család ősi fészkeben, az édesanya születési helyén, Nagybossányban és nem az édesanya halálozási helyén, Tőkésújfaluban következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy nem élte meg a felnőttkort, mivel az édesapának 1754-ben született egy másik Borbála nevű gyermeke.²⁰

2/5. JÓZSEF Antal Mihály Alajos

Gróf Sigray Károly és Bossányi Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), majd megkeresztelték ugyanott, a kastélyban, vagy a helyi Nepomuki Szent János kápolnában, 1748. június 21-én.²¹

Meghalt — nagy valószínűséggel — a Vas vármegyei Felsősurányban (ma a Vas megyei Vassurány), vagy a Vas vármegyei Iváncon, még gyermekkorában. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre, mivel a salfai római katolikus plébánia — melynek filiája volt a község — halotti anyakönyvei elég hiányosak és sérültek, az ivánci temetési matrikulákat pedig csak 1763-ban kezdték el vezetni. Anyakönyvi forrásokból annyit tudunk még, hogy az esemény nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Kőszegen, nem Sopronban, nem Szombathelyen, valamint nem a Bossányi család ősi fészkeben, az édesanya születési helyén, Nagybossányban és nem az édesanya halálozási helyén, Tőkésújfaluban következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy nem élte meg a felnőttkort, mivel az édesapának 1755-ben született egy másik József nevű gyermeke.²²

20 MNL OL X 6221. 5. köt. 316. p.

21 MNL OL X 6257. 1. köt. 94. fol.

22 MNL OL X 6204. 1. köt. 9. p.

2/6. JÓZSEF Joakim Jakab Károly

Gróf Sigray Károly és gróf Cziráky Katalin fia.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1755. július 25-én.²³

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1758. május 24-én, majd eltemették ugyanott.²⁴

2/7. Mária BORBÁLA Katalin

Gróf Sigray Károly és gróf Cziráky Katalin lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1757. szeptember 14-én.²⁵

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1757. szeptember 20-án, majd eltemették ugyanott.²⁶

2/8. FERENC Xavér Jakab Major János Nepomuk

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia fia.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1762. augusztus 17-én.²⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 11 hónapos korában, Bécsben, a Belvárosban, 1763. július 3-án, majd eltemették ugyanott, a Schotten-i római katolikus plébániatemplom kriptájában.²⁸

23 MNL OL X 6204. 1. köt. 9. p.

24 MNL OL X 6221. 5. köt. 440. p.

25 MNL OL X 6221. 5. köt. 316. p.

26 MNL OL X 6221. 5. köt. 434. p.

27 MNL OL X 6221. 6. köt. 45. p.

28 PSchW. Sterbebuch. Bd. 9. Fol. 261.

2/9. ANTAL Ferenc Károly

Gróf Sigray Károly és gróf Szveticz Zsófia fia.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Szombathelyen, majd megkeresztelték ugyanott, 1763. május 22-én.²⁹

Meghalt ismeretlen helyen, nagy valószínűséggel még gyermekkorában. Ennél bővebb információ azonban nem áll a rendelkezésünkre. Anyakönyvi forrásokból mindössze annyit tudunk, hogy az esemény nem Iváncson (igaz, ezekben az években az ottani matrikulákat elég „össze-vissza” és hiányosan vezették), nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Kőszegen, nem Sopronban és nem Szombathelyen következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy 1780-ban már nem volt életben, mivel a neve nem szerepel a Bécsben, 1780. április 21-én kelt grófi diplomában.³⁰

2/10. JAKAB Zsigmond József Ádám

Gróf Sigray Károly és gróf Szveticz Zsófia fia. A Kőszegi Kerületi Tábla tiszteletbeli ülnöke, jakobinus vértanú.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1764. május 3-án.³¹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Bécsben, a Wieden-i római katolikus plébániatemplomban, 1789. április 14-én Enssl [Ensl, Ensel, Enzl, Enzel] Katalin Ludovikával.³²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 34 [helyesebben 31] éves korában, „fővesztés” következtében, Budán, a Generális kaszálón, a mai Vérmezőn, 1795. május 20-án, majd eltemették ugyanott, a budai katonai temetőben, 1795. május 20-án.³³

Gyermekei: 3/11–3/12.

29 MNL OL X 6271. 5. köt. 423. p.

30 MNL OL A 57. 51. köt. 210–214. p.

31 MNL OL X 6221. 6. köt. 75. p.

32 PWW. Trauungsbuch. Bd. I. Fol. 152.

33 MNL OL X 2004. 15. köt. 320. p.

2/11. LAJOS Ádám József Ignác Vince Ferrerius

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia fia.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1765. április 30-án.³⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 6 hónapos korában, a Vas vármegyei Kőszegen, 1765. szeptember 24-én, majd eltemették ugyanott.³⁵

2/12. Mária BORBÁLA

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1766. november 2-án.³⁶

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 3 éves és 10 hónapos korában, a Vas vármegyei Kőszegen, 1770. szeptember 7-én, majd eltemették ugyanott.³⁷

2/13. Ferenc JÓZSEF Ádám Vince Ferrerius Alajos

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia fia. Cs. kir. kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, m. kir. helytartósági tanácsos, Somogy vármegye főispánja.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1768. április 17-én.³⁸

Házasságot kötött — az 1831-ben megjelent életrajza szerint —, ismeretlen helyen, 1795-ben zsadányi és törökszentmiklósi gróf Almásy József és miháldi báró Splény Terézia lányával, Johannával.³⁹ Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre. Mindössze annyi bizonyos, hogy az esküvőnek mindenképpen 1796 előtt kellett megtörténni, mivel ezen év június 13-án keresztelték

34 MNL OL X 6221. 6. köt. 95. p.

35 MNL OL X 6221. 13. köt. 27. p.

36 MNL OL X 6221. 6. köt. 123. p.

37 MNL OL X 6221. 13. köt. 97. p.

38 MNL OL X 6221. 6. köt. 147. p.

39 *Horváth J. Elek*: Felső és Alsó Surányi gróf Sigray József cs. kir. kamarás, belső Titkos, 's a' Fő-Méltóságú magy. kir. Helytartó Tanács Tanácsosa, T. N. Somogy Vármegye Főispánjának Életrása. In: Sas, V. köt. Pest, 1831. 82. p.

meg Bécsben az elsőszülött gyermekét, Johanna Antónia Amáliát.⁴⁰ Anyakönyvi forrásokból pedig annyit tudunk még, hogy a házasságkötésre nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Pesten, nem Győrben, nem Iváncson, nem Kőszegen, nem Pozsonyban, nem Sopronban, nem Szombathelyen, valamint nem a gróf Almásy családhoz köthető Gyöngyösön, Tarnasárányban, Törökszentmiklóson és Vácon került sor.

Első feleségének, gróf Almásy Johannának, a Bécsben, 1797. augusztus 9-én történt elhunytá⁴¹ után, házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1811. március 20-án kisjeszeni Jeszenszky Antal és gyulai Gaál Zsófia lányával, Amáliával.⁴²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 63 éves korában, általános gyengeség következtében, Budán, a Várban, 1830. október 26-án, majd eltemették ugyanott, a városi temetőben.⁴³

Gyermekei az első nejtől: 3/13–3/14., gyermekei a második nejtől: 3/15–3/21.

2/14. Mária ANTÓNIA Bibiána

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1769. december 2-án.⁴⁴

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1786. szeptember 18-án németújvári gróf Batthyány Kajetánnal.⁴⁵

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 69 éves korában, tüdőgyulladás következtében, Bécsben, a Belvárosban, a Minoritenplatz 41. számú házban, 1838. december 23-án, majd eltemették a Vas vármegyei Németújváron (ma az ausztriai Güssing), a gróf Batthyány család kriptájában, 1838. december 25-én.⁴⁶

40 PStAW. Taufbuch. Bd. 4. Fol. 19.

41 PStAW. Sterbebuch. Bd. 4. Fol. 23.

42 MNL OL X 6221. 11. köt. 60. p

43 MNL OL X 2004. 17. köt. 7. p.

44 MNL OL X 6221. 6. köt. 177. p.

45 MNL OL X 6221. 7. köt. 52. p.

46 PSchW. Sterbebuch. Bd. 18. Fol. 110.

2/15. GYÖRGY József Ádám Vince Ferrerius

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia fia.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1771. április 16-án.⁴⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, fél éves korában, a Vas vármegyei Kőszegen, 1771. október 29-én, majd eltemették ugyanott.⁴⁸

2/16. Mária JULIANNA

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1773. július 31-én.⁴⁹

Házasságot kötött — a házassági anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, 1792. szeptember 30-án zajezdai gróf Patachich [Patatich, Patatics] Frigyes (Friderik Patačić) cs. kir. kamarással.⁵⁰

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének a tanúsága szerint —, 71 [helyesebben 73] éves korában, tüdőszélhúdás következtében, a Sopron vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Sopronban, 1846. március 12-én, majd eltemették ugyanott, a Szent Mihály temetőben.⁵¹

2/17. Mária ANNA Borbála

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1774. július 9-én.⁵²

Meghalt ismeretlen helyen, 1774 és 1780 között. Ennél bővebb információ azonban nem áll a rendelkezésünkre. Anyakönyvi forrásokból mindössze annyit tudunk, hogy az esemény nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Iváncon (igaz, ezekben az években az ottani matrikulákat elég „össze-vissza”

47 MNL OL X 6221. 6. köt. 202. p.

48 MNL OL X 6221. 13. köt. 111. p.

49 MNL OL X 6221. 6. köt. 245. p.

50 SzEL IV. 18. Liber Encyclicarum. 124. p.

51 MNL OL X 3330. 18. köt. 131. p.

52 MNL OL X 6204. 1. köt. 51. p.

vezették), nem Körmenden, nem Kőszegen, nem Pozsonyban, nem Sopronban, nem Szombathelyen, illetve nem az édesapa főispánságának székhelyén, Kaposváron következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy nem élte meg a felnőttkort, mivel a neve már nem szerepel a Bécsben, 1780. április 21-én kelt grófi diplomában.⁵³

2/18. *MARIANNA*

Gróf Sigray Károly és gróf Szvetics Zsófia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1775. szeptember 2-án.⁵⁴

Meghalt ismeretlen helyen, 1775 és 1780 között. Ennél bővebb információ azonban nem áll a rendelkezésünkre. Anyakönyvi forrásokból mindössze annyit tudunk, hogy az esemény nem Bécs belvárosában, nem Budán, nem Iváncon (igaz, ezekben az években az ottani matrikulákat elég „össze-vissza” vezették), nem Körmenden, nem Kőszegen, nem Pozsonyban, nem Sopronban, nem Szombathelyen, illetve nem az édesapa főispánságának székhelyén, Kaposváron következett be. Az viszont egészen bizonyos, hogy nem élte meg a felnőttkort, mivel a neve már nem szerepel a Bécsben, 1780. április 21-én kelt grófi diplomában.⁵⁵

3. GENERÁCIÓ

3/1. *TERÉZIA*

Gróf Sigray János és Lukáts Mária törvénytelen születésű lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1777. július 2-án.⁵⁶

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1780. december 8-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.⁵⁷

53 MNL OL A 57. 51. köt. 210–214. p.

54 MNL OL X 6221. 6. köt. 293. p.

55 MNL OL A 57. 51. köt. 210–214. p.

56 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 192. p.

57 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 287. p.

3/2. ZSUZSANNA

Gróf Sigray János és Lukáts Mária törvénytelen születésű lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1778. szeptember 21-én.⁵⁸

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1810. július 16-án nemes Virágh Lászlóval.⁵⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 72 [helyesebben 70] éves korában, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Potyondon, 1848. április 14-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1848. április 17-én.⁶⁰

3/3. KRISZTINA Borbála

Gróf Sigray János és Lukáts Mária lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1784. május 19-én.⁶¹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1809. február 27-én Bóka Benedek mészárossegéddel (!).⁶²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1823. május 4-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.⁶³

58 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 195. p.

59 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 474. p.

60 GyEL V. Bogyoszló. Halotti anyakönyvek. 2. köt. 183. p.

61 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 221. p.

62 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 472. p.

63 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 397. p.

3/4. ESZTER

Gróf Sigray János és Lukáts Mária lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1786. május 3-án.⁶⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, ½ éves [helyesebben 1 hónapos] korában, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1786. június 4-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.⁶⁵

3/5. DÁVID

Gróf Sigray János és Lukáts Mária fia. A győri felkelő nemesség főhadnagya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1787. augusztus 9-én.⁶⁶

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 33 éves korában, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1820. május 6-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.⁶⁷

3/6. LÁZÁR

Gróf Sigray János és Lukáts Mária fia. Cs. kir. kapitány.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1789. március 15-én.⁶⁸

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi

64 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 8. p.

65 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 263. p.

66 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 254. p.

67 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 380. p.

68 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 11. p.

római katolikus plébániatemplomban, 1813. október 5-én balatonfeőkajári Török János és nemes Györgyi Erzsébet lányával, Évával.⁶⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzéseinek tanúsága szerint —, 53 éves korában, „elszáradás” következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrben, a Belvárosban, 1842. március 25-én, majd eltemették a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Györszemerén, a helyi temetőben, 1842. március 28-án.⁷⁰

Gyermekei: 4/1–4/6.

3/7. *RÁHEL*

Gróf Sigray János és Lukáts Mária lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1791. január 1-én.⁷¹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1813. január 14-én nemes Sebő Károllyal.⁷²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 71 éves korában, tüdővész következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1862. február 15-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1862. február 16-án.⁷³

3/8. *JUDIT*

Gróf Sigray János és Lukáts Mária lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1793. március 6-án.⁷⁴

69 GyEL V. Györszemere. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 6. p.

70 GyEL V. Győr-Belváros. Halotti anyakönyvek. 4. köt. 374. p.; GyEL V. Györszemere. Halotti anyakönyvek. 1. köt. 59. p.

71 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 18. p.

72 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 477. p.

73 GyEL V. Gyömöre. Halotti anyakönyvek. 1. köt. 105. fol.

74 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 27. p.

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 80 éves korában, vízkor következtében, Pesten, a Belvárosban, a Bástyá utca 2. szám alatt, 1872. július 31-én, majd eltemették Budán, a Szent Erzsébet zárda kriptájában, 1872. augusztus 2-án délután 4 órakor.⁷⁵

3/9. ZSÓFIA Ilona

Gróf Sigray János és Lukáts Mária lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1795. május 26-án.⁷⁶

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrben, a Belvárosba, 1815. január 22-én enyedi Jankó János Győr vármegyei esküdttel.⁷⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 86 éves korában, végelgyengülés következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, 1881. április 6-án délután 6 órakor, majd eltemették ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplom sírboltjában, 1881. április 9-én déli 12 órakor.⁷⁸

3/10. MÓRIC Jonatán

Gróf Sigray János és Lukáts Mária fia.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1797. november 7-én.⁷⁹

Meghalt ismeretlen helyen, 1797 és 1840 között. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre. Mindössze annyi bizonyos, hogy a neve már

75 MNL OL X 2003. 59. köt. 27. p.; OSzK PéKt. Felső- és Alsó-Surányi 'Sigray Judit grófnő gyászjelentése (Pest, 1872. július 31.)

76 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 37. p.

77 GyEL V. Győr–Belváros. Házassági anyakönyvek. 4. köt. 71. p.

78 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 5. köt. 33. fol.; OSzK PéKt. Özv. enyedi Jankó Jánosné szül. felső- és alsó-surányi Sigray Sofia grófnő gyászjelentése (Gyömöre, 1881. április 7.)

79 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 45. p.

nem szerepel az édesanyja, gróf Sigray Jánosné 1840 májusában nyomtatott gyászjelentésében.⁸⁰ Anyakönyvi forrásokból pedig annyit tudunk még, hogy az eseményre nem Gyömörén, nem Győrben, valamint nem a Gyömöre környéki településeken, Györszemerén, Győrújbaráton Györszigeten, Téten és Tényőn került sor.

3/11. MÁRIA Franciska Katalin

Gróf Sigray Jakab és Enssl Katalin lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1790. január 16-án.⁸¹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzéseinek tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1809. december 7-én seau Ertl [Ertel] Ignác (Ignaz Ertl von Seau) cs. kir. kapitánnyal.⁸² Könnyen elképzelhető azonban, hogy ez a házasság válással ért véget. Ismerjük ugyanis az előszülött fiának, seai Ertl Rudolfnak, a Felső-Ausztria Andorf-ban, 1847. október 18-án, Karolina Josepha Maria Anna von Plachern bárónővel kötött házassági anyakönyvi bejegyzését, melyben Sigray Mária grófnő Ignatz von Seeau nyugalmazott cs. kir. kapitány első feleségeként van feltüntetve.⁸³ Tudjuk továbbá azt is, hogy némi-nemű „gond” bizonyosan volt a házaspár között, mivel, míg az első két fiú, az 1810-ben született Rudolf és az 1811-ben született Vencel törvényes gyermek volt,⁸⁴ addig a harmadik fiú, a Kőszegen, 1818. január 30-án megkeresztelt Ede Antal anyakönyvi bejegyzésében áthúzták az apa nevét és utólag odaírták, hogy „törvénytelen”.⁸⁵ A Kőszegen, 1821. szeptember 2-án megkeresztelt negyedik gyermek, Móric azonban megint törvényes születésüként látta meg a napvilágot.⁸⁶

Meghalt ismeretlen helyen, valószínűleg 1874 és 1875 között. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre. Mindössze annyit tudunk, hogy a harmadik fia, seau Ertl Ede és Piffel Vilma Pozsonyban, 1874. augusztus 31-én

80 OSzK PéKt. Szebenyi Lukáts Mária gyászjelentése (1840. május)

81 MNL OL X 6221. 7. köt. 203. p.

82 HL VI. 36. 337. köt. A cs. kir. 2. huszárezred házassági anyakönyve. 1801–1846. 13. p.; SzEL IV. 18. Liber Encyclicarum. 144. p.

83 PAOÖ. Trauungsbuch. Bd. 4. S. 213a.

84 ÖstA KA. Musterlisten. Hus. Reg. No. 2. Kt. 7355.

85 MNL OL X 6221. 8. köt. 258. p.

86 MNL OL X 6221. 8. köt. 308. p.

történt házasságakor még életben volt, mivel az esketési anyakönyvi bejegyzésben nem írták a neve elé a „+” jelet, azaz a „néhai” jelzőt, mint, ahogy azt az apa, Ignaz Ertl von Seau esetében tették.⁸⁷ A neve pedig már nem szerepel Ede fia Pozsonyban, 1875. november 25-én kelt gyászjelentésében.⁸⁸ Anyakönyvi forrásokból annyit tudunk még, hogy az esemény nem Rudolf fia lakhelyein, a Felső-Ausztriai Linz-ben és az Arndorf melletti Schörgern-i kastélyban, nem Ede fia lakhelyén, Pozsonyban, nem Iváncon, nem Körmenden, nem Kőszegen, nem Sopronban és nagy valószínűséggel nem Bécsben, illetve nem Budapesten következett be.

3/12. *Mária Anna JULIANNA*

Gróf Sigray Jakab és Enssl Katalin lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1791. június 5-én.⁸⁹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Csákányon (ma Csákánydoroszló), a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1811. január 13-án nemes Balogh Ferenc sebésszel.⁹⁰

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 65 éves korában, mellhártya-gyulladás következtében, Budán, a Tabánban, a Szarvas tér 630. számú házban, 1857. szeptember 10-én este 10 órakor, majd eltemették ugyanott, a krisztinavárosi temetőben, 1857. szeptember 12-én.⁹¹

3/13. *JOHANNA Antónia Amália*

Gróf Sigray József és gróf Almásy Johanna lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Bécsben, a Belvárosban, az 1041. számú házban, majd megkeresztelték ugyanott, a St. Augustin plébániatemplomban, 1796. június 13-án.⁹²

87 AHMB. Zbierka cirkevných matrik. Inv. č. 70. Rímsko-katolícky farský úrad Bratislava sv. Martina. Matrika sobášených. 1872–1874. Fol. 150.

88 OSzK PéKt. Eduard Ertl von Seau gyászjelentése (Pozsony, 1875. november 25.)

89 MNL OL X 6221. 7. köt. 256. p.

90 MNL OL X 6185. 4. köt. 20. p.

91 MNL OL X 2019. 30. köt. 281. p.; OSzK PéKt. Nemes Balogh Júlia született Alsó- és Felső-Surányi 'Sigray grófnő gyászjelentése (Buda, 1857. szeptember 11.)

92 PStAW. Taufbuch. Bd. 4. Fol. 19.

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 24 [helyesebben 26] éves korában, Pesten, a Belvárosban, 1822. január 23-án reggel nyolcadfél órakor, majd eltemették ugyanott, a belvárosi római katolikus főplébániatemplom kriptájában, 1822. január 25-én.⁹³

3/14. ZSÓFIA Anna Karolina

Gróf Sigray József és gróf Almásy Johanna lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Bécsben, a Belvárosban, az 1041. számú házban, majd megkeresztelték ugyanott, a St. Augustin plébániatemplomban, 1797. július 27-én.⁹⁴

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, az Alsó-Ausztriai Sooss-i várkastély kápolnájában, 1817. május 5-én báró Hauer József (Joseph Freiherr von Hauer) nyugalalmazott cs. kir. kapitánnyal.⁹⁵

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 54 éves korában, agyvérzés következtében, a Sopron vármegyei Sopronban, 1852. január 10-én, majd eltemették ugyanott, a Szent Mihály temetőben, 1852. január 13-án.⁹⁶

3/15. ANNA Mária Jozefa Amália Éva

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, majd megkeresztelték ugyanott, 1813. március 7-én.⁹⁷

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Bécsben, a belvárosi Am Hof plébániatemplomban, 1834. július 5-én gróf Montbel Vilmos Izidor (Guillamue Isidore comte de Montbel) volt francia miniszterrel.⁹⁸

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 25 éves korában, Bécsben, a Belvárosban, az Obere Bäckerstrasse 760. számú házban,

93 MNL OL X 2003. 51. köt. 243. p.; OSzK PéKt. Felső és Alsó Surányi gróf Sigray Johanna gyászjelentése (Pest, 1822. január 24.)

94 PStAW. Taufbuch. Bd. 4. Fol. 38.

95 PHNÖ. Trauungsbuch. Bd. 5. Fol. 34.

96 MNL OL X 3330. 19. köt. 1. fol.

97 MNL OL X 6221. 8. köt. 193. p.

98 PStMW. Trauungsbuch der Pfarre am Hof. Bd. 1. Fol. 121.

1838. szeptember 18-án, majd eltemették ugyanott, a St. Marx temetőben, 1838. szeptember 20-án.⁹⁹

3/16. *FELÍCIA Franciska Amália Anna Jozefa*

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Varasd vármegyei Varasdon (ma a horvátországi Varaždin), majd megkeresztelték ugyanott, a Szent Miklós plébániatemplomban, 1814. március 19-én.¹⁰⁰

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Bécsben, a belvárosi Am Hof plébániatemplomban, 1837. június 14-én galánthai és fraknói gróf Esterházy Ferenc cs. kir. kamarással.¹⁰¹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzéseinek és a nyomtatott gyászjelentéseinek tanúsága szerint —, 44 éves korában, tüdőgyulladás következtében, Bécsben, a Belvárosban, a Schotten 136. számú házban, 1857. június 6-án reggel 5 órakor, majd eltemették a Sopron vármegyei (ma Vas megyei) Peresznyén, az Esterházy család kriptájában, 1857. június 10-én délután 4 órakor.¹⁰²

3/17. *Mária BORBÁLA Franciska Amália Éva*

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1815. július 17-én.¹⁰³

Házasságot kötött — a házassági anyakönyvi bejegyzéseinek tanúsága szerint —, Bécsben, a belvárosi Am Hof plébániatemplomban, 1834. szeptember 24-én

99 PMRW. Sterbebuch. Bd. 1. Fol. 160.

100 DAV. Zbirka matičnih knjiga. Matične knjige rimokatoličkih župa Varaždin - Sv. Nikola. Matična knjiga rodjenih. 1812–1823. Str. 63.

101 PStMW. Trauungsbuch der Pfarre am Hof. Bd. 4. Fol. 163.

102 PSchW. Sterbebuch. Bd. 20. Fol. 22.; GyEL V. Peresznye. Halotti anyakönyvek. 3. köt. 5. fol.; OSzK PéKt. 'Sigray Felicitas Grofnő, özvegy Grof Estreházy Ferencné gyászjelentése (1857. június); OSzK PéKt. Felicie Gräfin Eszterhazy von Gálántha, Geboren Gräfin Sigray gyászjelentése (Wien, 1857. június).

103 MNL OL X 6204. 1. köt. 171. p.

gróf Saint Marsan Ermolaus (Ermolao Asinari conte di San Marzano) szardíniai követségi tanácsossal.¹⁰⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 66 éves korában, az olaszországi Nervi-ben, a Via Camillo Campostano 170. számú házban, 1882. október 27-én délután 3 órakor, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1882. október 29-én reggel 9 órakor.¹⁰⁵

3/18. TITUS Xavér József Ádám

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália fia. Cs. kir. kamarás, cs. kir. kapitány.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Sopron vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Sopronban, majd megkezesztették ugyanott, a Szent György plébániatemplomban, 1816. december 11-én.¹⁰⁶

Meghalt ismeretlen helyen, valószínűleg 1858 és 1880 között. Ennél bővebb információ azonban nem áll rendelkezésünkre. Mindössze annyit tudunk, hogy 1853. május 16-án ideiglenes jelleggel, 1858. július 31-én — mint I. osztályú százados — pedig végleg kilépett a cs. kir. hadseregből.¹⁰⁷ Majd — szakirodalmi források és korabeli újságcikkek szerint — belépett a jezsuita rendbe és misszionárius lett.¹⁰⁸ Az utóbbi információt sem cáfolni, se megerősíteni nem tudom, de az bizonyos, hogy a jezsuita rendnek sem Magyarországon, sem pedig külföldön nem volt ilyen nevű tagja.¹⁰⁹ Az 1879-ban megjelent „Gothai Almanach” szerint még életben volt,¹¹⁰ az 1880-ban megjelent évkönyvben viszont már halottként

104 PStAW. Trauungsbuch. Bd. 10. Fol. 170.; PStMW. Trauungsbuch der Pfarre am Hof. Bd. 4. Fol. 123.

105 ATG. Stato civile della provincia di Genova. Comune di Nervi. Registro degli atti di morte. Nr. 129/1882.; OSzK Pékt. Comtesse Barbérine Asinari des Marquis de Saint Marsan née Sigray de Alsó et Felső Surány gyászjelentése (Gênes, 1882. október 27.)

106 GyEL V. Sopron-Szent György. Vegyes anyakönyvek. 1. köt. 171. fol.

107 ÖStA KA. Grundbuchsevidenzen. Hus. Reg. 5. Registerband 6.; Kaiserlich-königliches Armee-Verordnungsblatt. 3. Jahrgang. Wien, 1853. 114.; Kaiserlich-königliches Armee-Verordnungsblatt. 8. Jahrgang. Wien, 1858. 84.; Militär Zeitung, 1858. Nr. 58. 579. p.

108 Album des Kaiserl. Königl. Theresianums (1746–1880). Wien, 1880. 126.; Album der K. K. Theresianischen Akademie (1746–1913). Wien, 1913. 138.; Fremden-Blatt, 1858. Nr. 77. 2.; etc.

109 *Rufo Mendizábal SJ*: Catalogus defunctorum in renata Societate Iesu ab anno 1814 ad annum 1970. Roma, 1972.; *Bikfalvi Géza*: Magyar jezsuiták történeti névtára 1853–2003. Bp., 2007.

110 Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser 1879. Gotha, 1878. 850–851.

szerepel.¹¹¹ Azt azért meg kell jegyezmem, hogy ezek az almanachok nem éppen naprakész, „évkész” források, így könnyen lehet, hogy Sigray Tiszt gróf már jóval korábban elhunyt. Summa summarum, a haláláról — ezidáig — nem sikerült semmilyen anyakönyvi forrást fellelni. Sajnálatos módon, így nem tudok többet mondani, mint Békés Márton a gróf Sigray Antalról szóló könyvében, azaz: „Tisztus huszárkapitány máig tisztázatlan helyen nyugszik, halála okát sem tudjuk pontosan.”¹¹²

3/19. FERENC Xavér Vince Ádám

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália fia.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1818. szeptember 17-én.¹¹³

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 9 napos korában, a Vas vármegyei Iváncon, 1818. szeptember 26-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.¹¹⁴

3/20. MÁRIA AMÁLIA Jusztina Franciska Éva Emma

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Szombathelyen, majd megkeresztelték ugyanott, 1821. január 13-án.¹¹⁵

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 73 éves korában, a franciaországi Angers-ban, a Brault utcában, 1894. július 17-én reggel 5 órakor.¹¹⁶

111 Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser 1881. Gotha, 1880. 1097.

112 Békés Márton: A becsület politikája. Gróf Sigray Antal élete és kora. Vasszilvágy, 2007. 23.

113 MNL OL X 6204. 1. köt. 178. p

114 MNL OL X 6204. 6. köt. 140. fol

115 MNL OL X 6271. 8. köt. 135. p.

116 ADML. Registres paroissiaux et d'état civil. Angers. 2ème arrondissement. Décès. 1894. No. 376.

3/21. FÜLÖP József Imre Ádám Benjámín

Gróf Sigray József és Jeszenszky Amália fia. Cs. kir. kamarás, országgyűlési képviselő.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Pesten, majd megkeresztelték ugyanott, a belvárosi főplébániatemplomban, 1823. február 17-én.¹¹⁷

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1847. június 15-én nemeskéri Kiss Sándor és pészaki Bajzáth Franciska lányával, Alojziával.¹¹⁸

Első feleségének, Kiss Alojziának, a Vas vármegyei Iváncon, 1855. május 3-án történt elhunytá¹¹⁹ után, házasságot kötött Budapesten, a Várban, a hercegprímási palota kápolnájában, 1877. június 12-én magurai báró Augusz Antal és Schwab Klára lányával, Klárával.¹²⁰

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 61 éves korában, tüdőszélhűdés következtében, a Vas vármegyei Iváncon, az 1. számú házban, azaz a kastélyban, 1883. szeptember 10-én este 9 órakor, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1883. szeptember 13-án reggel 9 órakor.¹²¹

Gyermekei az első nejtől: 4/7–4/8., gyermekei a második nejtől: 4/9–4/11.

4. GENERÁCIÓ

4/1. Fridolin JENŐ Ede József

Gróf Sigray Lázár és Török Éva fia. Cs. kir. főhadnagy.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrben, majd megkeresz-

117 MNL OL X 2003. 12. köt. 53. p.

118 MNL OL X 6204. 4. köt. 34. fol.

119 MNL OL X 6204. 6. köt. 277. fol.; OSzK PéKt. Felső- és alsó-surányi Gróf Sigray-nő, született nemeskéri Kiss Alojzia gyászjelentése (Ivác, 1855. május 3.)

120 MNL OL X 2004. 12. köt. 71. fol.

121 MNL OL X 6204. 7. köt. 10. fol.; OSzK PéKt. Felső- és alsó-surányi Gróf Sigray Fülöp gyászjelentése (Ivác, 1883. szeptember 11.)

telték ugyanott, a belvárosi római katolikus plébániatemplomban, 1817. július 7-én.¹²²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 29 éves korában, öngyilkosság („elméjében megzavarodván halálát kötéllel erőszakolta”) következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, 1846. június 2-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1846. június 4-én.¹²³

4/2. *EMÍLIA Magdolna*

Gróf Sigray Lázár és Török Éva lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1820. szeptember 16-án.¹²⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzéseinek és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 55 éves korában, tüdőhűdés következtében, a Veszprém vármegyei Veszprémben, a 926. számú házban, 1875. január 16-án este 7 és ½ órakor, majd eltemették a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi temetőben, a családi sírboltban, 1875. január 19-én délután 4 órakor.¹²⁵

4/3. *AMÁLIA Erzsébet*

Gróf Sigray Lázár és Török Éva lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1822. április 28-án.¹²⁶

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi

122 GyEL V. Győr-Belváros. Kereszteltek anyakönyve. 10. köt. 140. p.

123 GyEL V. Győrszemere. Halotti anyakönyvek. 1. köt. 79. p.

124 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 200. p.

125 VFL VI. 157. Anyakönyvek. 22. köt. 220. fol.; GyEL V. Győrszemere. Halotti anyakönyvek. 2. köt. 23. fol.; OSzK PéKt. Gróf Sigray Emilia gyászjelentése (Győrszemere, 1875. január 17.)

126 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 216. p.

római katolikus plébániatemplomban, 1845. február 2-án бүккi Goda Lajos ügyvéddel.¹²⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 35 éves korában, sorvadás következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, 1857. szeptember 16-án, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1857. szeptember 18-án.¹²⁸

4/4. SÁNDOR

Gróf Sigray Lázár és Török Éva fia. Cs. kir. hadapród.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1824. november 21-én.¹²⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 18 éves korában, baleset („véletleni szerentsétlen agyonlövés”) következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, 1843. január 7-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben, 1843. január 8-án.¹³⁰

4/5. EMANUÉLA [EMMA] Éva Erzsébet

Gróf Sigray Lázár és Török Éva lánya.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1827. november 18-án.¹³¹

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi református templomban, 1849. szeptember 16-án nemes Pap Dénes veszprémi ügyvéddel.¹³²

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 40 [helyesebben 42] éves korában, méhelfajulás kö-

127 GyEL V. Győrszemere. Házassági anyakönyvek. 1. köt. 33. p.

128 GyEL V. Győrszemere. Vegyes anyakönyvek. 3. köt. 35. fol.

129 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 2. köt. 244. p.

130 GyEL V. Győrszemere. Halotti anyakönyvek. 1. köt. 62. p.

131 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 3. köt. 16. p.

132 GySzRLH. Vegyes anyakönyvek. 3. köt. 220. p.

vetkeztében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrben, a Belvárosban, a 412. számú házban, 1869. január 22-én, majd eltemették a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi temetőben, a családi sírboltban, 1869. január 24-én délután 3 órakor.¹³³

4/6. Jozefa Johanna SZIDÓNIA [IDA]

Gróf Sigray Lázár és Török Éva lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Gyömörén, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1829. október 1-én.¹³⁴

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi római katolikus plébániatemplomban, 1851. november 4-én felsőöri Zámbo István veszprémi ügyvéddel.¹³⁵

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzéseinek és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 49 éves korában, májsorvadás következtében, a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrben, a Nádorvárosban, a Kálvária utca 82. számú házban, 1878. június 13-án reggel 9 és ½ órakor, majd eltemették a Győr vármegyei (ma Győr–Moson–Sopron megye) Győrszemerén, a helyi temetőben, a családi sírboltban, 1878. június 15-én délután 5 órakor.¹³⁶

4/7. ALOJZIA Mária Felícia Franciska

Gróf Sigray Fülöp és Kiss Alojzia lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Kőszegen, 1848. október 19-én, majd megkeresztelték ugyanott, 1848. október 19-én.¹³⁷

133 GyEL V. Győr-Belváros. Halotti anyakönyvek. 6. köt. 188. fol.; OSzK PéKt. Sigray Emma grófnő gyászjelentése (Győr, 1869. január 29.)

134 GyEL V. Gyömöre. Vegyes anyakönyvek. 3. köt. 23. p.

135 GyEL V. Győrszemere. Házassági anyakönyvek. 1. köt. 48. p.

136 GyEL V. A Győr-Nádorváros. Halotti anyakönyvek. 3. köt. 219. fol.; GyEL V. Győrszemere. Halotti anyakönyvek. 2. köt. 39. fol.; OSzK PéKt. Özv. Zámbo Istvánné szül. Sigray Ida grófnő gyászjelentése (Győr, 1878. június 13.)

137 MNL OL X 6221. 9. köt. 58. p.

Házasságot kötött a Vas vármegyei Iváncon, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1867. december 30-án gróf Saint-Marsan Ermolaus és gróf Sigray Borbála fiával, gróf Sigray Saint Marsan József (Giuseppe Asinari comte di San Marzano) cs. és kir. kamarással.¹³⁸ (Nevezett 1867. október 23-án nyert királyi engedélyt arra, hogy a neve elé a „Sigray” vezetéknévét felvehesse.)¹³⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 74 éves korában, az olaszországi Mazzè-ban, a Via Parrocchiale 2. számú házban, 1922. október 17-én 19 óra 30 perckor.¹⁴⁰

4/8. RÓBERT Mária Sándor József Tamás Fülöp

Gróf Sigray Fülöp és Kiss Alojzia fia.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, a kastélyban, 1851. március 11-én hajnali ½ 2 órakor, majd megkeresztelték ugyanott a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában.¹⁴¹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 13 napos korában, a Vas vármegyei Iváncon, 1851. március 24-én, majd eltemették ugyanott, a helyi temetőben.¹⁴²

4/9. KLÁRA Georgina Mária

Gróf Sigray Fülöp és báró Augusz Klára lánya.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, az 1. számú házban (azaz a kastélyban), 1878. május 9-én, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1878. május 11-én.¹⁴³

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, Budapesten, a VIII. kerületben, 1898. szeptember 11-én bauschlotti báró

138 MNL OL X 6204. 4. köt. 56. fol.

139 MNL OL K 19. 68. köt. 406. p.

140 CM. USC. Registro degli atti di morte. No. 50/1922.

141 MNL OL X 6204. 2. köt. 108. p.

142 MNL OL X 6204. 6. köt. 258. fol.

143 MNL OL X 6204. 2. köt. 212. p.

Schell József (Josef Freiherr Schell von Bauschlott) m. kir. minisztériumi fogalmazóval.¹⁴⁴

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének és a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, 84 éves korában, érelmeszesedés és szívbeidegzési zavar következtében, Budapesten, a VI. kerület Népköztársaság út 1. számú házban, 1962. május 5-én, majd eltemették a Tolna megyei Katalinpusztán, a helyi temetőben, 1962. május 9-én.¹⁴⁵

4/10. ANTAL Mária Fülöp Alajos

Gróf Sigray Fülöp és báró Augusz Klára fia. A család utolsó „fisarja”. Legitimista politikus, Nyugat-Magyarország főkormánybiztosa, országgyűlési képviselő, felsőházi tag.

Született — a keresztelési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, az 1. számú házban (azaz a kastélyban), 1879. május 17-én, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1879. május 18-án.¹⁴⁶

Házasságot kötött — az esketési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, az Amerikai Egyesült Államokban, New York államban, New York városában, a St. Patrick főszékesegyházban, 1910. március 29-én Marcus Haggin Daly és Margaret Price Evens lányával, Harriot Holmes Daly-val.¹⁴⁷

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, 68 éves korában, az Amerikai Egyesült Államokban, New York államban, New York városában, a Park Avenue 465. számú házban, azaz a Ritz Tower-ben, 1947. december 26-án este 10 óra 15 perckor, majd eltemették ugyanott, a Green-Wood temetőben, 1947. december 31-én.¹⁴⁸

Gyermeke: 5/1.

144 BFL XXXIII. 1. a. Bp.,-VIII. Halotti anyakönyvek. 819/1898. fsz.

145 BFL XXXIII. 1. a. Bp.,-VI. Halotti anyakönyvek. 461/1962. fsz.; OSzK PéKt. Özv. Schell Józsefné szül. Sigray Klára gyászjelentése (Bp., 1962. május 5.)

146 MNL OL X 6204. 2. köt. 217. p.

147 PStPCNY. Marriage registers. Nr. 481/1910.

148 NYCMA. Certificate of Death. Borough of Manhattan. No. 28073/1947.

4/11. ISTVÁN Mária Gyula

Gróf Sigray Fülöp és báró August Klára fia.

Született — a kereszteleési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, az 1. számú házban (azaz a kastélyban), 1880. szeptember 21-én, majd megkeresztelték ugyanott, a helyi római katolikus plébániatemplomban, vagy a kastélykápolnában, 1880. szeptember 22-én.¹⁴⁹

Meghalt — a halotti anyakönyvi bejegyzéseinek tanúsága szerint —, 15 éves korában, mellhártyalob következtében, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei Kálcsán, a piarista kollégiumban, 1895. március 17-én, majd eltemették a Vas vármegyei Iváncon, a helyi temetőben, 1895. március 21-én.¹⁵⁰

5. GENERÁCIÓ

5/1. MARGIT Mária Lujza Júlia Klára Antónia

Gróf Sigray Antal és Harriot Holmes Daly lánya.

Született — a születési anyakönyvi bejegyzésének tanúsága szerint —, a Vas vármegyei Iváncon, 1910. december 29-én.¹⁵¹

Házasságot kötött — a legfrissebb magyar genealógiai szakirodalom szerint —, az Amerikai Egyesült Államokban, Washington fővárosában, 1958. január 13-án dr. szentgyörgyvölgyi és galánthai báró Bakách-Besseney György volt m. kir. nagykövettel.¹⁵²

Meghalt — a nyomtatott gyászjelentésének tanúsága szerint —, az Amerikai Egyesült Államokban, New York államban, New York városában, 1984. október 23-án.¹⁵³

149 MNL OL X 6204. 2. köt. 223. p.

150 KFL I. 1. d. Kalocsa-Belváros. Halotti anyakönyvek. 80/1895. fsz.; MNL OL X 6204. 7. köt. 73. fol.

151 MNL VML XXXIII. 1. „B” sorozat. Ivánc. Születési anyakönyvek. 2/1911. fsz.

152 *Gudenus*: i. m. 316. p.

153 OSzK PéKt. Báró Bakách-Besseney Györgyné született alsó- és felsősorányi Sigray Margit gyászjelentése (New York, 1984. október 30.)

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

ADML = Archives Département de Maine-et-Loire.

AHMB = Archiv hlavného mesta Bratislavy.

ATG = Archivio del Tribunale di Genova.

BFL = Budapest Főváros Levéltára.

XXXIII. 1. a. = Az állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye.

CM. USC = Comune di Mazzè. Ufficiale dello Stato Civile.

DAV = Državni Arhiv u Varaždinu.

GyEL = Győri Egyházmegyei Levéltár.

V. Bogyoszló = A bogyoszlói plébánia iratai és anyakönyvei.

V. Gyömöre = A gyömörei plébánia iratai és anyakönyvei.

V. Győrszemere = A győrszemerei plébánia iratai és anyakönyvei.

V. Győr-Belváros = A Győr-belvárosi plébánia anyakönyvei.

V. Győr-Nádorváros = A Győr-nádorvárosi plébánia iratai és anyakönyvei.

V. Peresznye = A peresznyei plébánia iratai és anyakönyvei.

V. Sopron-Szent György = A soproni Szent György plébánia anyakönyvei.

GySzRLH = Győrszemerei Református Lelkesi Hivatal.

HL = Hadtörténelmi Levéltár.

VI. 36. = Katonai egyházi szervezetek anyakönyvei.

KFL = Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár.

I. 1. d. Kalocsa-Belváros = A Kalocsa-belvárosi plébánia anyakönyveinek másodpéldányai.

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára.

A 57. = Magyar Kancelláriai Levéltár. Királyi Könyvek.

K 19. = Király Személye Körüli Minisztérium. Királyi Könyvek.

X 2003. = A Budapest-belvárosi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2004. = A Budapest-budavári római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 2019. = A Budapest-tabáni római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 3330. = A soproni Szent Mihály római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6185. = A csákánydoroszlói római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6204. = Az ivánci római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6217. = A kenyeri római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6221. = A kőszegi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6257. = A salköveskúti római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6258. = A vassurányi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

X 6271. = A Szombathely-belvárosi római katolikus egyház anyakönyveinek mikrofilm-másolatai.

MNL VML = Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára.

XXXIII. 1. = Állami (polgári) anyakönyvek másodpéldányai.

NYCMA = New York City Municipal Archives.

OSzK = Országos Széchényi Könyvtár.

PéKt. = Plakát- és Kisnyomtatványtár.

ÖStA = Österreichisches Staatsarchiv.

KA = Kriegsarchiv.

PAOÖ = Pfarre Andorf in Oberösterreich.

PHNÖ = Pfarre Hürm in Niederösterreich.

PMRW = Pfarre Maria Rotunda in Wien I.

PSchW = Pfarre Unsere Liebe Frau zu den Schotten in Wien I.

PStAW = Pfarre St. Augustin in Wien I.

PStMW = Pfarre St. Michael in Wien I.

PStPCNY = Parish of St. Patrick's Cathedral in New York.

PWW = Pfarre Wieden in Wien IV.

SAN = Štátny archív v Nitre.

SzEL = Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár.

IV. 18. = Az ivánci plébánia iratai.

VFL = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár.

VI. 157. = A veszprémi Szent Mihály plébánia iratai.

Tartalom

Tanulmányok

Perczel Olivér

„Míg a tábornokok haboznak, a románok rabolnak”

Budapest román megszállása 1919-ben 403

Szabó Bence

A direktóriumtól az ellenforradalomig

Az 1919-es román megszállás kecskeméti eseményei 431

Rácz Attila

Vöröskatona vagy szélhámos?

Egy levéltári nyomozás története 451

Közlemény

Merényi-Metzger Gábor

A gróf Sigray család tagjai 505

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen elkészítve, e-mailen keresztül kérjük benyújtani, külön is mellékelve a képeket (jpg) és az ábrákat (pl. xls.).
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, a lap aljára legyenek tördelve.
3. A kéziratban az évszázadokat — idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókét és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) az 1–2 íves kéziratokat tekintjük (1 ív = kb. 40 000 „n”).

Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.

1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vő., uő., uo., i. m., l. vagy ld. [= lásd], jz. vagy jegyz.